

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul IV ■ Nr. 12 (37) ■ Decembrie 2013

Mănăstirea Argeşului

Din sumar:

Horia Bădescu: Rimbaud şi modernitate
Johan Galtung: Democraţie înseamnă participare
Dan D. Farcaş: Pluralismul valorilor şi motivelor
Gheorghe Vlad: Sfârşitul Regelui Ferdinand
Raia Rogac: De vorbă cu Iuliana Costin
Dragoş Vaida: Informatica la noi – Primele dezvoltări
Alina Ciobanu, Liviu P. Dinu: Este limba română *altfel*?
Marian Nencescu: Deconstrucţia istoriei, sau gânduri despre adevărurile tăinuite: Neagu Djuvara
Gabriela Pană Dindelegan: Lingvistul, prin excelenţă: acad. Marius Sala
Paula Romanescu: Micul Prinţ care vom fi fost odată
Ion Pătraşcu: În China, după 44 de ani
Jozef Gruska: Cântând în masă în mijlocul naturii
Mircea Opriţă: *Ut poesis pictura...*

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeş şi al Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Unde începe omul din om

Gheorghe PĂUN

Întrebare-oglindă: unde se termină omul din om? Mai de-a dreptul: cum se deosebeşte omul de animal? Întrebări cu o mie de răspunsuri, deci cu niciunul. La fel cum nu se pot defini viaţa (orice încercare fie lasă pe alături destul, fie, dimpotrivă, „lucruri” care numai vii nu sunt considerate de obicei vor satisface orice definiţie), inteligenţa, limbajul, multe altele. Cum să definim atunci „umanul”, distingându-l de genul proxim sugerat mai devreme? Se pot enumera multe criterii, nu toate însă decisiv în avantajul nostru. Inteligenţă arată şi delfinii şi câinii, organizarea albinelor şi coloniilor de furnici este remarcabilă, prin sunete comunică aproape toate animalele, insectele îşi mai povestesc una-alta şi prin feromoni. Atât cât le trebuie. Comunică, mai ales pentru a se avertiza în caz de pericol, pentru a-şi anunţa locurile cu hrană. Că omul a ridicat toate acestea la un nivel de sofisticare cu mult peste ce găsim în cartea de zoologie este adevărat, dar separarea este jenant de graduală – te poţi aştepta să înţeleagă mai multe fraze un câine „educat”, decât, pardon, un beţiv profesionist, sau un drogoman, chiar dacă cei din urmă au drept de vot... A, poate aici stă o diferenţă importantă: omul alege şi pe criterii care trec dincolo de miros, gust, culoare, alege pe motive abstracte. Spre bine şi spre mai puţin bine, pentru că şi acţionează mânat de astfel de motive. Ucide, de pildă, de dragul de a o face, „pentru adrenalină” spun vânătorii, „pentru thrill” ar adăuga vânătorii de limbă engleză, ba chiar şi cu motive artistice – aluzie la coridă, dar multe altele se pot pune alături, mai puţin cunoscute. Ucide nu numai animale, ci şi oameni.

Asta chiar e o diferenţă, pentru că animalele se mursecă sau se iau în coarne faţă în faţă, în luptă dreaptă, nu dau cu bomba de la distanţă, în mulţime, la grămadă, şi, mai ales, o fac pentru hrană, adăpost, femelă, nu pentru idei, eventual idei politice sau religioase. Nici nu au animalele asemenea idei, nu cred să fi citit pe undeva presupunerea că delfinii, cât sunt ei de deştepţi, să *adere* sau să *creadă*. Slavă Domnului, e o diferenţă care merită subliniată. Nici ludicul nu ne deosebeşte, că mai toţi puii se joacă, de la tigru la pisică. Nu prea numără animalele, deşi cu siguranţă disting între *puţin* şi *mult,* între bun şi mai puţin bun.

Fac adică un minim de ordonare, compară, preocupare care pare a fi o obsesie pentru om. Toată istoria e plină de întreceri, de la olimpiadele vechi la cele moderne, de la trântă la turnirul medieval şi de acolo la compararea locuinţelor, maşinilor, telefoanelor, hainelor. Nu e preocupare exclusiv occidentală, cum s-ar putea crede, în India, împodobirea faţadei caselor este, uneori, mai importantă decât ceea ce se găseşte dincolo de pereţii pictaţi. O deşertăciune care chiar aparţine numai oamenilor. Se poate trece de aici la atracţia pentru frumosul gratuit, la artă carevasăzică – la păsări culoarea penelor are de obicei scop „propagandistic”, în atragerea partenerului de reproducere. Altă deosebire categorică: sexul ca scop în sine. Animalele sunt parcimonioase cu sămânţa, oamenii au făcut o artă din a o împrăştia, mândrindu-se cu ceva ce stă la mintea oricărui cocoş. La propriu. Ca să închid cumva cercul, oamenii sunt reflexivi, pun întrebări asupra lor înşile, asupra a tot şi toate, sau măcar aşa fac unii dintre ei. Da, dar şi animalele se miră, cum fac, de pildă, pisicile şi papagalii când se văd în oglindă. Poate că memoria să ne distingă de iepuri, deşi elefanţii... dacă nu cumva o fi un mit chestia cu memoria elefanţilor (şi a nevăstuicilor), care oricum nu se compară cu trăinicia cu care ne aducem noi aminte de grotă, de frica de întuneric, de bâta cu care trebuia apărată hrana şi femeia şi puii ei, pe vremea când abia deveneam oameni. Sau de motivele pentru care aplicăm reguli precum „dinte pentru dinte, ochi pentru ochi” – eventual trecând peste generaţii „datoria” de a o face. Tristeţea, bucuria? Întrebaţi un iubitor de pisici. Poate speranţa, poate nevoia de identitate, abilitatea de a face planuri, de a anticipa, mândria, remuşcările, dragostea şi ura, invidia, frica de moarte.

Nu improvizez şi mai mult de atât. Mesajul era, iar constatarea aceasta poate fi considerată profund umană, că nu tot ceea ce ne separă de animale ne-a făcut mai oameni... Cum să mai visăm atunci, vorba lui Mihai Şora, să trăim ca nişte arbori?...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Onorurile câte i se fac M.S.R. Domnitorului în străinătate, precum numirea sa de şef al unui regiment austriac şi al unuia german, nu sunt desigur lucruri care ne-ar putea displăcea. O onoare făcută Domnului e totodată făcută naţiei româneşti şi chiar dacă badea Toader şi moş Dumitru n-ar avea deplină conştiinţă despre însemnătatea unor asemenea dovezi de distincţie, totuşi credem că asupra lucrului în sine nu încape nicio discuţie, de vreme ce o distincţie, sub orice împrejurări ar veni ea, cată a fi privită ca atare, mai ales când vine de la puteri străine. Dacă noi am făcut vrodată vorbă asupra acordării de semne de distincţie, aceasta a fost în privirea celor româneşti, câte s-au dat în ţară şi pentru ţară. Aci numai cestiunea meritului sau nemeritului ne pare discutabilă, unde ea poate avea vro influenţă asupra spiritului public, unde un „bene-merenti" dat unui om fără de merit naşte în cetăţeanul privitor neîncrederea în autoritatea ţării sale. Întru cât însă ţara sau cetăţenii ei primesc semne de distincţie din străinătate, am afirmat totdeauna cu deplină bună-credinţă că un asemenea lucru, fiind indiferent şi inapreciabil pentru spiritul public, e o onoare ce se face ţării noastre, bună sau rea cum este, *tale quale*.

Din nefericire însă, ştirile unor asemenea măgulitoare distincţii nu ne vin fără înţeles politic. Din contra, deodată cu ele ni se vorbeşte de-o alianţă austro-germano-română ş.a.m.d.

Dacă s-ar întâmpla ca noi românii să locuim în Peninsula Pirineilor sau în Insulele Britanice, poate că am striga mai mult, dar ne-ar păsa mai puţin. În poziţia geografică în care suntem însă, ne pasă mult, deşi vorbim puţin. Conservatori şi în opoziţie fiind, nu facem politică externă. N-o prea facem nici când suntem la guvern; dar asta-i altă cestiune. Şi ce politică exterioară am şi avea de făcut? Principiul fundamental al politicii exterioare a României e cunoscut şi de copiii din clasele primare, precât au studiat viaţa Domnilor noştri. Vecinii noştri au fost totdeauna prea mari, noi totdeauna prea mici. Contra unor agresiuni directe ne-am apărat cu arma în mână; dar, biruiţi sau biruitori, am dovedit întotdeauna că apărarea existenţei noastre naţionale nu e nici pentru noi o glumă, precum nu e pentru niciun popor care ţine la el însuşi, la felul său de-a fi. Dar agresori noi înşine n-am fost nicicând, şi desigur cu drept cuvânt. Pe de altă parte, dacă îndrăznim a zice că suntem tot aşa de bine *sans peur et sans reproche* ca oricare altul, situaţia noastră excepţională ne învaţă că una din condiţiile, de nu ale existenţei, dar ale păcii şi dezvoltării noastre liniştite, e ca să trăim în pace cu amândoi vecinii şi să lăsăm ca echilibrul între puterile lor să fie garanţia neutralităţii noastre. E însă asupra oricărei îndoieli că, arătând prea mare înclinaţiune pentru o parte, indispunem pe cealaltă, ceea ce e cel puţin foarte imprudent, pe lângă aceea că e cu totul nefolositor. Imprudent, pentru că actuala grupare a puterilor europene e departe de-a ne da de mai nainte siguranţa unui succes oarecare, şi pe noi numai siguranţa ne-ar putea determina. De ce numai siguranţa? Pentru că alte puteri riscă în asemenea întreprinderi influenţa, gloria sau chiar o mică parte, în genere contestabilă, de teritoriu, iară noi riscăm însăşi viaţa statului nostru, însăşi existenţa naţională. Deosebirea e cât cerul de pământ. Ce ar risca Anglia într-un eventual război? Nimic esenţial. Ce Italia, Germania, Austria, Franţa? Lucruri mari fără-ndoială, dar nu totul pe o carte, nici una din ele nu joacă *va banque*. Noi, în alianţă cu oricine am fi, riscăm totul. Mult ori puţin, e indiferent, destul că e la mijloc bunul principal pe care-l putem pierde dimpreună cu toate celelalte: existenţa autonomă a statului nostru.

Am discutat mai întâi pierderile eventuale pentru că în asemenea întreprinderi acestea sunt totdeauna sigure, pe când câştigurile sunt în cele mai dese cazuri iluzorii.

Dar ce am putea câştiga ca aliaţi într-un eventual război?

Aliaţi cu o parte, Basarabia – se zice. Se-nţelege că discutăm aci în mod platonic, rezumând câte se zic, dar punând puţin preţ pe ele. Să admitem, deci, fără a concede, ca acestea ar fi făgăduinţele ce se pretinde că ni se fac dintr-o parte. O asemenea împrejurare ar presupune o paralizare a Rusiei în politica ei balcanică, paralizare faţă cu cei mari, căci faţă cu noi ar rămâne pururea supraputernică şi desigur oricând gata de-a ne răsplăti cooperarea în contra ei. O asemenea paralizare ar ridica şi mai mult influenţa deja prea mare a Apusului în ţara noastră şi, dacă astăzi suntem un teren de colonizare pentru prisosul populaţiei austriace şi germane, atunci am deveni o colonie curată.

Aliaţi cu cealaltă parte, ni se promit Bucovina şi Ardealul; adică vorba vine, căci despre posibilitatea unor asemenea lucruri orice om serios ştie de mai nainte ce să creadă. Dar să presupunem, fără a admite, că aşa ar fi bine. E posibil ca Rusia să voiască serios a-şi mări şi întări, într-un mod indestructibil, piedica ce se opune până azi la unirea slavilor de nord cu cei de sud? E probabil ca, din moşoroiul din calea ei, ea însăşi să contribuie a face munte de piatră? Aşadar, alternativa aceasta nu e bună nici măcar ca poveste de înţărcat copiii, necum ca combinaţie politică. D. Brătianu era odată apostolul acestei politici exterioare, şi consecvent ar fi fost din parte-i s-o urmeze înainte; dar consecvenţa este partea slabă a aşa-numiţilor oameni de stat de la noi. (...)

Interesul nostru este ca amândoi vecinii să fie egal de puternici, pentru ca să-şi ţină totdeauna cumpăna; încolo, urmărind de sute de ani planurile lor de politică tradiţională, ei se ceartă, ei se-mpacă, şi noi nu am trebui să n-avem niciun amestec în aceasta. Deja, din punctul de vedere al simplei modestii, ni se pare că oficioşii fac prea mult vânt şi-şi dau un aer prea important, necum din punctul de vedere al unui prudent patriotism.

Dar aşa-i tagma patrioţilor reversibili. Piară ţara, numai de ei să se vorbească. Dac-ar merge din rău în mai rău, puţin le pasă; cosmopoliţi cum sunt, neavând nici tradiţii de păstrat, nici patrie de pierdut, foarte uşor şi-ar regăsi cei mai mulţi o patrie poate mai proprie undeva dincolo de Dunăre, unde ar începe a se gera în prooroci ca şi la noi.

Noi credem însă că o atitudine rezervată şi modestă în certuri care nu ne privesc ar aduce fructe bune în orice caz. Biruitorul nu ne-ar putea lua în nume de rău o atitudine care ni se impune prin poziţia noastră; biruitul, dacă biruit ar fi, ne-ar fi încă şi mulţumitor. În orice caz, când o condiţie chiar a existenţei noastre este nu numai bunăvoinţa, dar chiar tăria amânduror vecinilor, e o politică puţin prudentă cea de înclinaţii manifeste care se răsfaţă acum peste graniţă!

(*Timpul*, 26 august 1880)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Redacţie: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacţional: **Svetlana Cojocaru** – director al Institutului de Matematică şi Informatică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Judeţean Argeş pentru Promovarea Culturii, Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii din România, Goleşti, Argeş, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu", Piteşti, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti.

CURTEA DE LA ARGEŞ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeş

Corectură: Cristian Bobi şi Radu Gîrjoabă

Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacţiei – Trustul de Presă „Argeş Expres" (25 lei/6 luni şi 50 lei/12 luni); banii trebuie trimişi în contul SC Argeş Expres Press S.R.L., deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeş, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533, sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeş, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Piteşti.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.

Homo sapiens

Rimbaud și modernitate

Horia BĂDESCU

Scriam cândva că mai înainte de a fi o chestiune de expresivitate a limbajului, poezia e un mod de a ne trăi umanitatea.

Într-adevăr, universul și timpul poeziei aparțin deopotrivă realului, în sensul primordial al cuvântului, dar și realității și actualității. Lumea poeziei este lumea esențelor, lumea faptelor epurate de accidental, universul concret perceput prin conștiința emoțională. Este lumea trăirilor și răspunsurilor pe care inima le dă provocărilor acestui univers concret, iar timpul său este timpul interior, acea oglindă invizibilă a timpului istoric. Contractul poetului cu eternitatea este contractul timpului istoric trăit. Aventura poeziei reprezintă aventura sufletului omenesc într-un anume univers, într-un anume timp.

Numai că – fiecărui poet – umanitatea sa. Metaforele lui sunt această umanitate, fiindcă trăiești prin cuvintele tale. Nu trăiești pur și simplu și abia apoi vorbești despre această trăire. Trăiești cu și prin cuvintele tale, prin tăcerile tale, care sunt cuvintele nespuse încă. Trăiești poetic, vorbind poetic.

Actualitatea poeziei, aceea care stârnește interesul cititorului, decurge din capacitatea poetului de a figura acest timp interior și această istorie invizibilă, mult mai „obiectivă" adesea decât Istoria însăși, de a le exprima în această limbă pe care, atât el, cât și cititorul, o pot înțelege: limba sufletului.

Din această perspectivă, ne putem întreba ce înseamnă modernitatea decât efortul de a rămâne mereu în inima timpului interior, deopotrivă purtător al eternului timp al umanității.

Ce vrea să zică modern? „Ceea ce ține de vremea celui care vorbește; actual, contemporan", ne spun dicționarele. Modernitatea nu este, deci, un concept estetic, ci o trăire, un mod de a ne situa în timpul nostru, de a aparține acelui timp.

Să vedem, deci! Sunt Marii Greci niște moderni ai timpului lor? Evident! Este Bernard de Ventadour un modern al epocii trubadurilor provensali sau Villon un modern al secolului al XV-lea? Sau Shakespeare al lumii elisabetane? Sau Hölderlin sau Cantemir? Nu încape îndoială!

Arthur Rimbaud avea să afirme că „trebuie să fii absolut modern", dar niciodată că poezia trebuie să fie absolut modernă. E o diferență esențială. Afirmația lui nu privește nici poeticul, nici lingvisticul. Citită cum trebuie – chiar dacă am ține seama de ceea ce urmeză: „fără imnuri: păstrează drumul câștigat" – ea privește mai degrabă trăirea despre care vorbeam, acel anotimp în infern rimbaldian, care traduce și sensibilitatea unei epoci. Poeticul o urmează sau, mai precis, o acompaniază. Desigur, „trebuie să găsești o limbă" dar „această limbă va fi a sufletului pentru suflet". Fiindcă poetul „își caută sufletul, îl cercetează, îl ispitește, îl învață", îi scria el lui Paul Demeny. „Toate întruchipările iubirii, suferinței, nebuniei el le caută în sine însuși, epuizează în sine toate otrăvurile, pentru a nu păstra în el decât chintesențele." Și încă: „pentru că el ajunge la necunoscut! Fiindcă și-a cultivat sufletul, deja mai bogat ca niciodată!"

Ca și pentru Rimbaud, pentru mine poezia rămâne vorbire interioară, emoție trăită și mărturisită liric. Căci, neîndoielnic, fără lirism nu putem vorbi despre poezie! Nici una dintre formulele adiacente propuse astăzi nu valorează nimic fără emoția poetică, fără lirism. Nu se poate face dintr-o vrabie o privighetoare! Aleatoriul, dicteul, improvizația nu pot înlocui reflexivitatea și meditația, cu atât mai puțin talentul. În celebrele concursuri de la Blois, Villon era veșnicul câștigător fiindcă „improvizațiile" sale erau mult mai reflexive și mai pline de emoție decât ale celorlalți.

Poezia nu este în primul rând de domeniul formalului, indiferent de specificitatea sa expresivă. Metafora, poemul care rămâne doar la nivelul formalului n-are de-a face cu poezia. Fiindcă poemul este, se constituie ca poem deopotrivă prin poeticul, dar și poieticul său. Dar conținutul său este forma sa doar dacă aceasta este purtătoare de sens și-și șlefuiește structurile din ea însăși. A face din limbaj un scop în sine, înseamnă a scoate poemul din finalitatea sa, care este revelarea unui sens, a-l scoate din poeticul său, dar și din poietic, acordându-i doar „gradul ornamentalității sale".

Nu poți crea poezie separând-o de adevărul ei și de acele structuri semantice în jurul cărora se structurează opera. „Mare poet este mai puțin acela care inventează decât acela care descoperă", spunea Borges. Acela care descoperă omul, omul dintotdeauna și din fiece epocă ori din fiece modernitate. Înainte de a te întreba dacă ești modern, ar fi poate mai bine să meditezi la spusele lui Celan: „Sunt prea puțini poeți pentru că sunt prea puțini oameni".

Poezia adevărată nu e nici veche, nici modernă! Ea e aceeași dintotdeauna și mereu nouă. Căci nimic nu-i nou în poem în afara poemului însuși!

Democrație înseamnă participare. Prin lume (III)

Johan GALTUNG

În timp ce scriu aceste rânduri (15 aprilie 2000), poliția din Washington lovește în demonstranții împotriva acestei letale, fatale economii globale. Undeva în spatele demonstranților mă aflu eu. Mulți au spus că eu i-am inspirat, nu să se lupte pe străzi, ci să caute modele alternative de dezvoltare care să poată garanta satisfacerea nevoilor fundamentale pentru toți. Cândva în viitor, aceste oribile instrumente de genocid, de distrugere în masă, cunoscute ca „economie globală" și îndreptate împotriva oamenilor aflați la nevoie, se vor veșteji: Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, Organizația Mondială a Comerțului. Imperialiștii occidentali comit genocidul în lumea de culoare sprijiniți pe creștinism; genocidul nazist împotriva evreilor și țiganilor a fost inspirat de darwinism, iar prezentul genocid al celor săraci este bazat pe economism, o plagă a timpurilor noastre. Nu reușești să supraviețuiești competiției pieței? Îți meriți atunci soarta, elementele negative trebuie plivite...

Binecuvântați să fie tinerii care demonstrează în Seattle și Washington! Există câteva lucruri în științele economice pe care ei nu le știu. Dar este de preferat o minte numai pe jumătate folosită decât acele inimi înghețate din rotițele *mașinăriei*, capabile doar să-și repete mantra creșterii economice, fără a fi cunoscători măcar ai detaliilor excelentelor rapoarte asupra dezvoltării umane produse de Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite – rapoarte pe care Banca Mondială, dominată de SUA, le urăște (în anii 1970 am fost un larg grup de cercetători care am participat la creionarea fundamentelor acelor rapoarte). Statele Unite au făcut tot ce au putut pentru a stopa publicarea lor.

Presa corporatistă, în zilele noastre practic întreaga presă, cu deosebire marile publicații din capitale, sunt de partea Băncii Mondiale, deoarece Banca Mondială este de partea proprietarilor lor, corporațiile. Au intervievat un demonstrant și au văzut că acesta nu are alternative. Imediat în spatele lui putea fi unul dintre creierele cele mai bine garnisite cu alternative din lume, dar, desigur, acesta nu va fi intervievat. Încă o dată, tineretul american gândește și acționează într-un mod universalist.

În octombrie 1999 a avut loc o mare conferință a organizațiilor non-guvernamentale la Seul. Unul dintre puținii politicieni care s-au arătat la față, Kim Dae Jung, a deschis conferința amintindu-ne acordurile privind interzicerea minelor antipersonal, cel în favoarea unei curți penale internaționale și în favoarea ștergerii datoriilor. A subliniat că toate aceste acorduri au un lucru în comun: în spatele lor au fost ONG-uri, acestea își făcuseră datoria. Ar fi putut adăuga că aceste acorduri mai aveau ceva în comun: Statele Unite fuseseră împotriva fiecăruia dintre ele. Washington împotriva ONG-urilor este astăzi o falie majoră în lume, cu guvernele conformiste plasate undeva la mijloc.

Bun, sunt suficient de orgolios să cred că am jucat un oarecare rol în toate acestea – și aș dori să adaug: am muncit ceva pentru asta. Există lucruri pe care le poți critica fără să ai vreo alternativă constructivă: sclavie, colonialism, genocid. Dar, de obicei, există un conflict, undeva în adâncime, care strigă după o soluție, rezoluție, disoluție. Este sarcina noastră să ascultăm acest strigăt și să indicăm o ieșire. Nu este suficient să fii împotriva bombardării din 1999 a Iugoslaviei. Ceea ce era necesar era o alternativă bine conturată, cum ar fi, de exemplu:

1. Creșterea de zece ori a misiunii de verificare în Kosovo (de la, să zicem, 1.200, la 12.000).
2. Trimiterea acasă a acelor „observatori" care participă la această misiune doar pentru a identifica ținte pentru NATO.
3. Închiderea frontierei dintre Kosovo și Albania, pentru a opri învazia AEK (Armata de Eliberare a Kosovo), la fel cum a fost închisă granița cu Macedonia.
4. Să se facă din Kosovo o republică în Iugoslavia (precum Muntenegru), cu protecție internațională a minorităților și cu alegerea unui presedinte (care ar fi putut fi la acea vreme chiar Rugova), cu posibilitatea de obținere a independenței peste X ani.
5. Să fie lăsați refugiații albanezi să revină în Kosovo, refugiații sârbi în Croația și Bosnia-Herțegovina – un tratament egal pentru toți refugiații.
6. Organizarea unei conferințe pentru securitate și colaborare în Europa de Sud-Est, cu toate țările de față, condusă de aceste țări, nu din afară.

Homo sapiens

Sunt, desigur, multe lucruri de discutat aici. Dar acest plan este considerabil mai bun decât catastrofa care s-a conturat după cea de-a 78-a zi a războiului care a început pe 24 martie 1999. Ce vreau să subliniez este, însă, că a fost imposibil să se ajungă la mass-media cu un plan ca acesta înainte de izbucnirea războiului. Mișcarea pentru pace și dezvoltare are nevoie de o mass-media alternativă în loc să piardă vremea scriind scrisorele supărate editorilor.

Încă ceva. Îmi bazez activitatea mea pentru pace pe independența economică, deoarece nu vreau nici să fiu cumpărat și nici să fiu o povară pentru vreun angajator. O istorioară. La o întâlnire în Norvegia, în 1986, am menționat că Mihail Gorbaciov și Raisa Gorbaciova au fost doi dintre puținii intelectuali pe care Reagan i-a întâlnit în toată viața sa. Un norvegian-american din audiență a devenit furios și a scris o scrisoare președintelui Universității din Princeton, cerându-i să mă demită. Președintele a râs și a fost de părere că individul era mai mult norvegian decât american. Dar e mai bine să fii independent. Există și alți președinți de universități în lume, cu mai puțin simț al umorului.

Să revenim la anii 1970. Am fost activ în acea vreme și în altă autocrație din regiunea mediteraneeană pe atunci numită Iugoslavia. Un filosof și specialist în fizică nucleară din Croația, Ivan Supek, m-a invitat în 1971 să devin director general al Centrului Interuniversitar din Dubrovnik, IUC. Dubrovnicul este în Croația, Centrul era dependent de Universitatea din Zagreb și era foarte clar că ideea era parte a Primăverii Croate 1971, semnalul că Croația dorea independența cu mult înainte ca semnale similare să vină dinspre albanezi, sloveni și bosniaci. Centrul era menit să fie un forum pentru o politică externă croată academică, independentă de Belgrad. Însuși Ivan Supek a ținut conferințe despre rădăcinile iliro-albaneze a unor întinse părți din sudul Iugostaviei – spre o serioasă iritare a sârbilor.

Nu voi uita niciodată o întâlnire de consiliu din octombrie 1973. Discutam despre buget, facturile pentru electricitate, primele cursuri. Undeva sus, într-un colț, pe tavan, se afla fotografia unui om tânăr, Tito, mărșăluind ca un actor francez de film, mult deasupra noastră. Am spus atunci: „Mi-ați făcut onoarea de a mă alege director general al unei instituții academice internaționale de la care se așteaptă și să aducă laolaltă cele șase republici și cele (cel puțin) opt națiuni din Iugoslavia. Dacă se poate, aș dori să știu chiar acum ceva mai multe despre relațiile dintre sârbi și croați."

Bineînțeles, știam că am intrat într-o zonă tabu, unde îngerii se tem să calce. Dar eu nu sunt un înger. O societate este exact atât de democratică pe cât permit tabuurile, iar una dintre sarcinile mele era să trec granița spre acea zonă. În încăperea în care ne aflam, democrația era limitată, tabuurile nu. Profesorii s-au uitat în jos, studiind intens suprafața mesei și hârtiile din față, iar eu am înțeles că trebuia să aduc discuția înapoi la buget. Un membru de vârf al partidului din Croația a venit la mine și mi-a spus: „Să nu mai faci asta niciodată, Johan. Relațiile sunt foarte proaste, dar nu ni se permite să vorbim despre asta." Cu siguranță, plăteau un greu tribut unui tabu care a făcut imposibilă reconcilierea cu devastatoarele războaie ale anilor 1990.

Mi-am început slujba în ianuarie 1974 și am organizat împreună cu vice-directorul general croat și cu foarte competenta echipă locală un număr de cursuri de durată de la una la trei săptămâni. Dubrovnik, Ragusa, avea tradiție ca port liber între Veneția și Orient. Scopul meu era de a ajuta crearea unui port liber între Est și Vest și Nord și Sud, unde orice poate fi spus și unde oricine spune ceva să se simtă în siguranță.

A mers bine pentru o bună bucată de timp. Dezbateri adânci, frumoase, de filosofie, dezvoltare și studiul păcii (printre participanții strălucitori au fost un tânăr danez, Jan Oberg, cunoscutul șef al excelentului TFF din Lund), de artă, religie, studiul viitorului. Jürgen Habermas a fost un frecvent și foarte apreciat conferențiar, la fel ca Hans Gadamer și Robert Jungk. Am început să avem aceeași reputație ca faimoasa școală de vară de la Korkula, unde neomarxiștii din grupul Praxis își țineau întâlnirile, nu numai ca port liber, ci și ca port liber critic. Cu deosebire problematici erau Cei Opt din Belgrad, profesori care fuseseră lipsiți de dreptul de a preda pentru a nu otrăvi tineretul (Socrate!). Le-am pus la dispoziție, printre ei și lui Mihailo Markovic, un nou port liber în Dubrovnik. Iar asta a dus la un conflict deschis, parțial deoarece ei erau sârbi, parțial deoarece ei erau în coliziune cu puternicul Partid Comunist din Croația (mai puternic decât cel din Serbia, unde partidul era mai recent, de după război; după cum se știe, Tito însuși era croato-sloven).

Peste astea toate, a apărut vestea tristă că banii au dispărut dintr-odată din contul nostru. Croații erau de părere că banii ar fi trebuit folosiți pentru a finanța un ziar croat naționalist. (Pe de altă parte, contul era pe numele meu, pentru că ei nu aveau dreptul să aibă conturi în valută străină.) Am demisionat, cu câteva luni înainte ca stagiul meu să se încheie, plecând din acel dificil loc în care era scris peste tot că ne îndreptam spre vremuri și mai dificile. Și am rămas cu nenumărate amintiri despre excelentele dezbateri și despre o splendidă reședință într-un vechi liceu habsburgic unde eram găzduiți și unde eu puneam magnetofonul să cânte, ajutat de rezonanța palatului de piatră, pentru a grăbi participanții în drumul de la pauza de cafea la sala de seminar.

În afară de Fumiko, soția mea, alți excelenți colaboratori lucrau cu mine la întinsa rețea internațională a universităților membre. Unul dintre aceștia era Hakan Wiberg, care mai târziu a ajuns profesor la Universitatea din Lund și director al Institutului de Studiu al Păcii din Copenhaga. O enciclopedie pe două picioare, poliglot, cunoscător al istoriei Europei de Est în general și a celei a Iugoslaviei în particular. Atunci când iugoslavii începeau istorisirile și porneau să se acuze unul pe altul, el doar se uita la ei și le formula câteva întrebări care întrerupeau nemulțumirile pentru o vreme. Se temeau de el și-l iubeau pentru cunoștințele sale, pentru barba sa impresionantă, de popă ortodox, pentru fericirea sa intensă în legătură cu plăcerile mesei. Am mers în munți cu o parte dintre lectori, la cea mai frumoasă friptură de miel pe care lumea a produs-o vreodată, ne-am înecat tristețea incredibilei cețe, *magla*, care vine atât de des dinspre Zagreb, întunecând totul, în excelentul vin roșu de Postup. Mană cerească...

Hakan era mai aproape de cercetările mele asupra păcii, Erik Rudeng, mai apoi director al Muzeului Norvegian de Folclor, de latura istorico-culturală. Era o altă resursă adâncă de idei bune și cunoștințe, mai mult un produs al Universității Oxford decât al celei din Oslo. Lucram asupra macroistoriei și am publicat cu Tore Heiestad un lung eseu, „Despre ultimii 2.500 de ani ai istoriei Occidentului, cu unele perspective asupra următorilor 500", pentru un volum suplimentar al *Cambridge New Modern History*. A fost o grămadă de muncă, atât la Dubrovnik, cât și la Catedra de Studii asupra Conflictelor și Păcii de la Universitatea din Oslo, în spatele acestei lucrări. Mai târziu, a apărut o comparație între declinul Imperiului Roman și situația Occidentului de astăzi. Sunt apropiat de acest model.

Dar, viața în Dubrovnik a fost grea pentru noi toți. Prieteni printre conferențiari erau destui, prieteni locali numai câțiva. Mergeam pe străzi fără vreun contact vizual cu cineva; am urcat într-un autobuz și au fost încercări de a ne păcăli. Prietenul meu, economistul Wilhelm Kapp, a murit în Dubrovnik, iar răceala echipei de la IUC ne-a înghețat inimile. Era un loc ușor de părăsit. Mai târziu, au fost loviți de grenadele sârbe și au devenit croați, mult mai puțin iugoslavi/internaționali.

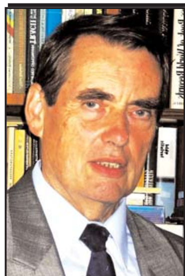
A avut IUC un efect pozitiv? Din punct de vedere academic, cu siguranță. Politic? Ca port liber? Poate nu în Iugoslavia, nici într-un fel, nici în altul. Forțele în favoarea violenței și reprimării în interior și chiar mai mult din partea marilor puteri din afară, erau prea puternice. Dar încă mai întâlnesc persoane care sunt de părere că ceea ce au dobândit în urma șederii la IUC i-a marcat pentru totdeauna. Ne referim la aceasta ca la o „pedagogie de înaltă temperatură", super intensivă. Treizeci de ore pe săptămână, în cadrul acela de o frumusețe intoxicantă, mâncare tare, băuturi tari. Și? *Și*, într-adevăr: studenții spuneau că una dintre cele mai clare priorități academice ale lor era aceea a cursurilor versus intercursuri. *Atât-una-cât-și-alta* a prevalat.

În 1977, eforturile mele de a crea o realitate asociativ-cooperantă în organizații internaționale au ajuns la final. Aveam slujba la IUC, precum și pe cea de președinte al Federației Mondiale de Studiul Viitorului și nu mai aveam vreo funcție în Asociația Internațională de Studiu al Păcii, pe care am ajutat-o să ia ființă. Rolul de membru al consiliului Uniunii Asociațiilor Internaționale era complet vid. Pe scurt, eram liber. Trei noi contexte sociale erau în program, după cum am mai menționat: Națiunile Unite la Geneva, Elveția și Franța. Acestea au devenit centrul de gravitație al activității mele pentru anii care au urmat. Voi face în altă parte un raport asupra Națiunilor Unite, dar vreau să spun ceva chiar acum. Națiunile Unite *politice* sunt în New York – un loc nefericit, nu numai pentru că este plasat într-o superputere, ci și pentru că mediul are un punct de vedere mult prea clar în ceea ce privește una dintre țările cu un conflict major: Israel. Națiunile Unite *profesionale* își au centrul în Geneva – 5.000 de profesioniști, adesea foarte buni, complet „îmbuteliați" aici, cu dopul bine înțepenit, lipsiți de libertatea de exprimare. Ceea ce ei au de spus ca experți este scris în numele directorului general. Atunci când eu însumi am avut un conflict asupra acestui subiect cu Universitatea Națiunilor Unite și m-am plâns în privința absenței libertății academice (Carta ONU dă libertate numai rectorului acestei universități) și am emis părerea că acest lucru era napoleonic, am fost corectat: „Napoleon a fost progresist în raport cu feudalismul ONU". Nimic de acest gen nu-mi poate însă zdruncina dragostea pentru Națiunile Unite. Totuși, ONU, ca orice și oricine, are multe de câștigat prin democratizare, prin mai multă participare, mai multă libertate de exprimare.

(Fragmente din secțiunea „Democracy is to participate: Abroad", a autobiografiei lui Johan Galtung, *On the Peace Path Through the World*, 2000.)

Homo sapiens

Pluralismul valorilor şi motivelor

Dan D. FARCAŞ

Excelenţa minţii umane stă în multitudinea şi diversitatea agenţilor care o compun. Am avut ocazia să argumentez că, atunci când ne confruntăm cu mai multe teorii alternative asupra aceluiaşi domeniu, este înţelept să le folosim pe toate, simultan, în spiritul unui „pluralism extern", deci să nu ne mulţumim doar cu una, care ni se pare mai atrăgătoare, ignorându-le pe celelalte. La fel, gândirea, creaţia, decizia responsabilă îşi au izvorul în „pluralismul intern" al conlucrării modelelor utilizate de agenţii minţii, folosind o mare diversitate de instrumente: logice şi metaforice, verbale şi nonverbale, dobândite şi înnăscute, conştiente şi inconştiente. Cu alte cuvinte, procesul gândirii foloseşte, mai totdeauna, o multitudine de „sfetnici". Opiniile unora coincid, aceştia deci *cooperează*; alţii se contrazic, intrând în *competiţie*; în sfârşit, există aspecte generale, cărora aspectele de detaliu li se *subordonează* ierarhic. Acestea sunt şi cele trei tipuri principale de relaţii în ceea ce am numit *pluriagent*.

Am vorbit mai sus de pluralismul privind adevărurile conceptuale. Dar prea de multe ori uităm că fiecare agent, fiecare „sfetnic", posedă, pe lângă adevărurile etalate, şi o *motivaţie*. Îndărătul oricărei decizii stau valori, emoţii, afecte, stări de spirit, adesea contradictorii, unele mai slabe, altele mai puternice. Poate e mai greu de acceptat, dar ele sunt inevitabile în absolut toate actele umane de gândire şi de creaţie, chiar şi în domeniile intelectuale cele mai aride şi mai abstracte, cum ar fi, de pildă, creaţia matematică.

O anumită dorinţă de simplitate îndeamnă oamenii să se ataşeze de o singură teorie, ori să creadă că activităţile intelectuale autentice pot fi reduse la un singur palier, de regulă, la cel logic. Ei rămân astfel tributari *monismului* extern, respectiv intern. Un monism simplificator similar se manifestă adesea şi în domeniul motivaţiilor, de pildă, atunci când spunem „acest om a acţionat din motivul X". În realitate, acţiunile omeneşti sunt, de regulă, rezultatul unei „dezbateri" interne între un număr mare de motive pro şi contra, între care, desigur, unele mai importante, altele mai puţin, dar niciunul de ignorat.

Pentru a putea ilustra această afirmaţie, aş reaminti că în articolul anterior din prezenta publicaţie am schiţat trei „morale extreme" derivând din cele trei relaţii de bază ale unui pluriagent: (I) *individualistă* – competitivă sau nonrelaţională; (U) *umanistă* – cooperantă şi (A) *autoritară* – ierarhică, de coordonare. Această clasificare defineşte şi o clasificare a motivelor, căreia i-am mai putea adăuga încă una, potrivit gradului de evoluţie, respectiv sursei motivului, care poate fi: (i) *instinctual*, filogenetic, (d) *dobândit* şi devenit reflex, eventual prin dresaj, (a) *acceptat* conştient, (c) *dedus* logic, sau *nou creat* de subiect. Am ataşat fiecărei categorii de mai sus câte o literă, pentru a indica, în exemplele care urmează, tipul predominant de morală extremă şi eventual nivelul de evoluţie.

Spuneam că, de regulă, oamenii acţionează sub efectul unui concurs de motive. Astfel, un bărbat poate salva un copil de la înec dintr-un instinct pseudo patern (Ui), ori sperând la o recompensă (Id), fie ea şi o simplă laudă. El poate acţiona din conştiinţa datoriei civice (Aa), din cauză că a fost astfel educat, încât nu poate acţiona altfel (Ad), dar, foarte probabil, deoarece perspectiva distrugerii frumosului uman pe care-l întruchipează acel copil îi produce o durere mai mare decât riscul la care se expune el însuşi (Ui, Uc). De regulă, el va acţiona pentru mai multe dintre aceste motive, simultan. Agenţii în cauză cooperează în acest sens, învingând împreună alţi agenţi, opuşi acţiunii, de pildă, cei legaţi de autoconservare (Ii).

Un sportiv îşi poate propune să câştige locul întâi pentru a beneficia de onorurile (şi întâietatea) cuvenite unui campion, pentru a-şi crea relaţii, pentru mobilitate, pentru a cuceri inima iubitei, pentru o sumă de bani, ori pentru alte avantaje (toate Ii), sau pentru frumuseţea pură a victoriei (Ic). El mai poate lupta pentru datoria pe care o simte faţă de culorile patriei sau ale clubului, pentru a-şi ţine cuvântul dat, pentru a nu-şi dezamăgi colegii sau antrenorii etc. (toate A), sau pentru că ştie că, prin victoria sa, va aduce un plus de frumuseţe vieţii celor pe care-i iubeşte (Ua sau Uc). Cel mai probabil, însă, el va acţiona simultan din mai multe dintre aceste motive.

Un creştin poate face binele pentru că „aşa se cuvine" (Ad), „aşa ne învaţă scriptura" (Aa), dintr-un ideal de sfinţenie (Aa), din milă (Ui), din dorinţa cultivării frumosului uman (Ua), din frica de Dumnezeu (Ii), din dorinţa de a beneficia de răsplata cuvenită celor drepţi, eventual după moarte (Ia) etc., dar, de regulă, el nu poate da seama de structura exactă a ponderii fiecăruia dintre aceste motive. Şi exemplele pot continua îndelung.

Prin disciplina *eticii,* gânditorii au ţintit crearea unor lumi ideale, deci definirea unor adevăruri morale ideale şi organizarea lor în teorii. În scurgerea mileniilor, eticile au „navigat", în funcţie de condiţiile istorice, în interiorul triunghiului având în vârfuri cele trei morale extreme.

Hedonismul cirenaicilor (Aristip etc.), adepţi ai devizei „trăieşte-ţi clipa", promova o *etică individualistă* primitivă în care predominau motivele de sorginte instinctuală (Ii) şi în care orizontul consecinţelor luate în considerare era foarte redus. Eudemonismul epicureicilor, prin detaşarea individului de frământările lumeşti (ataraxie) rămânea tot individualist (non-relaţional), dar de un tip superior (Ic). Epicur sublinia, în plus, că viaţa plăcută nu poate fi despărţită de practicarea virtuţii, înţelegând prin virtute, în primul rând, realizarea omului ca individualitate (Uc) şi mai puţin îndeplinirea unei datorii faţă de o autoritate (Aa).

Între promotorii moderni ai eticii individualiste merită amintiţi Baruch Spinoza, Paul Henry Holbach, sau Jeremy Bantham, care considerau că fericirea generală se poate realiza dacă fiecare îşi va urmări interesele personale, sau Friedrich Nietzsche, care încerca să construiască o morală bazată pe dorinţa de putere (Ii).

O *etică umanistă* timpurie este creştinismul primitiv, de pildă, acel apel la iubire din epistolele apostolului Pavel. Filosofia europeană a promovat însă mult timp o reţinere faţă de tot ce este sentiment. Abia morala vitalistă a lui Jean-Marie Guyau a elogiat simpatia, altruismul, bunătatea, care se nasc „fără obligaţie şi fără sancţiune" din armonia lăuntrică a omului şi din revărsarea prea plinului de viaţă (Ui). Max Scheller, Nikolai Hartmann, Erich Fromm, ca şi alţi critici ai rigorismului kantian, au militat pentru binele realizat dintr-o satisfacţie interioară (U) şi nu dintr-o obligaţie morală (A). La noi, Mihai Ralea sublinia, totuşi, că o „morală a simpatiei", fără altă busolă decât afectul individual, va ajunge inevitabil la acel „tout comprendre c'est tout pardonner" susţinut de M-me de Staël, prin care, să zicem, simpatia pentru un prieten poate face iertată o crimă comisă de el asupra unui necunoscut.

În filosofia europeană, probabil Socrate este primul care promovează explicit recursul la *etica autoritară,* la logică şi lege în morală (Ac), negând milei (Ui) şi, în general, sentimentelor subiective (I, U) dreptul de a fundamenta o decizie morală. Consecvenţa sa a mers, după cum se ştie, până la autonegare. Totuşi, în raţionamentele lui străbate adesea o aluzie la frumuseţea cetăţii (Ua). Platon, convins de universalitatea ideilor de bine, dreptate etc., le socotea de origine divină, imuabile, omului rămânându-i doar să şi le „reamintească" şi să le respecte. După mai bine de două milenii, Immanuel Kant, printr-un raţionament asemănător, a încercat eliminarea din etică a iubirii de sine şi a egoismului (I), dar şi a milei (Ui), pe care o considera tot o formă de egoism; el era convins că relaţiile dintre oameni sunt guvernate de legea morală pe care orice om o poate descoperi, raţional (Ac), în sinea lui.

Eticile propuse de diverse şcoli au reflectat îndeaproape conjunctura socială şi istorică a momentului respectiv. Pentru Aristotel şi alţi autori antici, virtutea însemna realizarea plenară a potenţialităţilor date fiecărui individ (U). Pentru medievalii europeni, japonezi etc., virtutea consta în respectul onoarei şi datoriei impuse de ierarhiile lumeşti sau religioase (A). Spiritul capitalismului a adus în prim-plan virtutea prin căutarea folosului propriu (I), sau prin exaltarea voinţei (Ii) la Niccolò Machiavelli ori Friedrich Nietzsche.

Se poate face o apropiere şi de doctrinele politice, sociale şi economice din epoca noastră. Liberalismul va fi mai aproape de individualism (I), neoliberalismul adăugând acestuia unele tente autoritare (A); socialismul militează pentru mai multă echitate (U); regimurile totalitare sunt profund autoritariste (A), iar între ele excelează comunismul, în ciuda umanismului său de faţadă.

Se poate evidenţia şi o anumită apropiere între cele trei morale extreme şi cele trei paliere ale cunoaşterii (nonverbal, colocvial, logic). Înainte de toate, norma morală (A) are aproape totdeauna o formă verbală, chiar logică, în timp ce empatia, bunătatea, iubirea pentru frumosul uman (U), sunt adesea „mute". De aici şi contagiunea cu anumite trăsături tipice. Norma morală (A) va fi astfel mai conservatoare, mai conformistă şi mai nivelatoare, în timp ce moralele umanistă şi individualistă (U, I) sunt mai deschise spre diversitate, spre afect, sunt mai dinamice, dar şi mai capricioase, mai evazive şi mai puţin coerente.

Pe baza celor de mai sus, s-ar putea construi o metodă pentru a caracteriza o persoană sau o colectivitate, prin totalitatea „adevărurilor morale" utilizate, sau printr-o anumită „baterie" de situaţii tipice, precizându-se, în particular, ponderea elementelor fiecărei morale extreme. Un loc aparte li s-ar cuveni, desigur, acţiunilor, atât pozitive cât şi negative, efectuate într-un anonimat total.

Învăţătura pe care un om cu mintea deschisă ar putea-o trage din cele de mai sus este să evite să se ataşeze, *monist,* doar de o anumită morală sau etică (de pildă, autoritară impusă) şi, printr-o *opţiune pluralistă,* să cerceteze el însuşi, în mod conştient, întreaga pluralitate de adevăruri morale şi de etici, după care să ţină cont de întregul lor evantai în fundamentarea acţiunilor sale.

Sfârșitul Regelui Ferdinand

Gheorghe VLAD

Evenimentele din noiembrie-decembrie 1925, în urma cărora Carol, moștenitorul tronului, a renunțat la a fi regele României, l-au afectat profund pe tatăl său, Ferdinand I, sănătatea acestuia deteriorându-se rapid, în ciuda faptului că trupul său fusese atât de rezistent până atunci.

În cursul anului 1926, sănătatea regelui a continuat să se degradeze, dar grav a fost faptul că nimeni, nici cei mai buni medici ai timpului, nu știau de ce suferă, vorbindu-se fie că ar avea diabet, fie că ar avea o criză de ficat, fie ciroză etc. Medicii au recomandat o cură la Vichy, în Franța; de aici, regele a mers la Paris și apoi la Weinburg, fără a se obține o îmbunătățire a stării sale.

Ferdinand era suferind atât trupește, dar mai ales sufletește și nu reușea să-și revină după durerea psihică pe care i-o pricinuise Carol.

În vară, a făcut o vizită la Bled, la fiica sa, Maria, regina Iugoslaviei, vizită urmată de o croazieră de două săptămâni, în speranța unei ameliorări a stării sale și a unei detensionări sufletești, dar nu s-a obținut așa ceva. La un nou control, medicii au constatat o umflare a venelor.

Realitatea crudă era aceea că regele suferea de cancer intestinal. Stomacul său nu accepta ca hrană decât o supă ușoară de pasăre și ceaiuri de plante. Disperată, regina Maria a fost de acord ca soțul ei să fie operat, dar situația nu s-a îmbunătățit decât momentan și aparent, regele luând puțin în greutate, dar perfida boală continua. Îngrijorat, Ionel Brătianu, șeful Guvernului, a sugerat reginei ca soțul său să fie consultat și de alți medici și, pentru început, să se adreseze și celuilalt medic al familiei, doctorul Mamulea, care fusese medicul personal al regelui Carol I. (1) În urma consultului, doctorul Mamulea a constatat o proastă funcționare a intestinelor, a presupus chiar o posibilă tumoare malignă și a cerut să fie consultat și vestitul medic francez, specialist în rectoscopie, doctorul Bensaude. În urma unui nou consult al celor trei medici, s-a dat publicității un buletin medical, în care se menționa o „inflamație atipică, o inflamație a ganglionilor”, formulare care, de fapt, învăluia diagnoza unui cancer.

În memoriile sale, C. Argetoianu, care avea un doctorat în medicină la Paris, afirma că „toată lumea a priceput și a fost consternată, pentru că Ferdinand era iubit sincer de români și apoi fiecare se gândea la tot ce se mai putea întâmpla la eventuala moarte a regelui”. (2)

Tumoarea progresând, a provocat suferindului o ocluzie intestinală. S-a efectuat o operație, de către chirurgul francez Hartman, în decembrie 1926, operație reușită, dar situația regelui a continuat să se agraveze, marcând, de fapt, începutul agoniei sale, ce va dura până în iulie 1927.

În februarie 1927 a fost chemat în țară marele specialist belgian, doctorul Sluis, care a prescris un tratament cu radiu, ce se va efectua aproximativ trei ore zilnic, timp de șapte săptămâni. Pentru trupul slăbit al lui Ferdinand a fost o adevărată tortură, practic acesta a fost ars de viu. (3) În martie 1927, peste vechea suferință s-a suprapus și o dublă pneumonie, cu temperatură de 40 de grade. Regele era hrănit numai artificial, iar situația sa a devenit atât de gravă, încât a fost chemat preotul, care a acordat ultima împărtășanie.

La începutul lui aprilie, familia regală s-a mutat la Sinaia, iar în fața Pelișorului a fost instalat un cort, unde regele își petrecea ziua, respirând cu nesaț aerul întăritor al florilor.

Regele suferea și de insomnii grave și uneori se plângea asistentei sale: „Soră, n-o să-mi mai văd niciodată fiul. Este așa de greu să mor.” (idem)

Cu toate suferințele și durerea pe care le suporta cu tărie, regele spera totuși să se însănătoșească, pentru că iubea viața, își iubea soția și copiii și avea în minte planuri mari de ridicare economică și culturală a țării.

În mai, familia regală s-a mutat la Palatul de la Scroviștea. A venit însă o vară foarte călduroasă, cu un aer sufocant și atunci s-au mutat din nou la Pelișor. Aici, regele bolnav a fost vizitat de o veche prietenă, Martha Bibescu, pe care o cunoștea de când aceasta avea patru ani și cu care s-a întreținut vorbind despre cărți, flori, animale.

Ferdinand nu era conștient de situația disperată în care se afla și nu a lăsat să transpară nimic din ceea ce era în sufletul său.

Puțin înainte de moartea sa, a fost vizitat și de colonelul Von Spies, șeful vânătorilor regale, care scria: „În locul vânătorului vioi și vesel, aveam înaintea ochilor victima dărâmată și suferindă a unei boli teribile și nemiloase. Vocea, altădată așa de sonoră, limpede și bărbătească, era aproape imperceptibilă. Mâna, cu care altădată își conducea la fel de sigur țara și carabina, era rece și neputincioasă.” (idem)

În Pelișorul de la Sinaia, o biată inimă îndurerată se lupta cu moartea.

În ultimele sale zile de viață, Ferdinand și-a dovedit odată în plus iubirea și grija pentru cei apropiați. Pentru a nu-i indispune pe cei din jur cu mirosul greu pe care-l emana din cauza căldurii, ziua Ferdinand stătea în cortul amenajat în apropierea palatului, la umbra unui brad uriaș. De asemenea, a cerut și i s-a amenajat o stâncărie, plantată cu flori alpine, pe care le privea și le admira, atunci când durerile îl mai lăsau.

În ultimele sale zile, regele citea o carte de rugăciuni, pe care, de altfel, o știa pe dinafară. (4)

Regina Maria a avut un comportament admirabil față de bolnav, pe care-l îngrijea cu devotament, iar când a simțit că se apropie sfârșitul, i-a chemat lângă patul regelui pe toți copiii lor, cu excepția fiului risipitor Carol, cel care provocase atâta rău tatălui său prin comportarea sa scandaloasă și care, de când regele zăcea bolnav, nu s-a interesat măcar o dată de suferința părintelui său. Regina a fost alături tot timpul de soțul său, atentă la tot ce se petrecea în jur. (5) Ea făcea să vibreze inima suferindului, atunci când strecura flori proaspete în mâna slăbită a acestuia, știind cât de mult iubește florile.

Noaptea de 19 spre 20 iulie 1927 a fost ultima din viața regelui Ferdinand.

Trupul său obosit se odihnește pe pernele moi. Degetele sale pipăie cuvertura, căutând mâna soției sale, care mai spera încă într-o minune. Alături de regină, veghează copiii, Elisabeta – regina Greciei, Maria – regina Iugoslaviei, prințul Nicolae, prințesa Ileana, precum și verișorul reginei, prințul Friedrich Hohenlohe-Langenburg. Doctorul Mamulea anunță familia că se apropie momentul decesului.

Către miezul nopții, regele, care era foarte agitat, în ciuda injecției calmante pe care i-o administrase doctorul Mamulea, a încercat să coboare din pat. A intervenit soția sa, Maria, care l-a reașezat pe pat, i-a luat în brațe capul și l-a sprijinit pe umărul său, pentru a-i putea ușura respirația. Doctorul Mamulea i-a luat pulsul și a prevenit-o pe regină că sfârșitul era aproape. „Sunt atât de obosit”, a murmurat muribundul, acestea fiind ultimele cuvinte pe care le-a rostit.

Asistenta a ieșit din cameră, pentru a-i anunța pe copii, dar înainte de venirea acestora, tatăl lor a închis ochii pentru totdeauna. Erau orele două și cincisprezece minute ale zilei de 20 iulie 1927. În memoriile sale, regina Maria a scris: „Capul i-a căzut pe umărul meu, mâinile lui, deja reci, au rămas fără vlagă, fața lui, mică de tot, s-a terminat... el nu mai era obosit, ci se odihnea.” (6)

De notat și faptul că și în ultima sa zi de viață, gândurile regelui au fost îndreptate către fiul său, Carol: „Carol e un băiat bun, de fapt, foarte inteligent, dar el este ca un șvaițer, excelent la gust, dar plin de găuri.” (7)

După moartea regelui, ministrul Palatului, Hiott, l-a anunțat telefonic pe Ionel Brătianu, șeful Guvernului, aflat la Brașov, precum și pe ministrul Justiției și Internelor, Stelian Popescu. La ora 9, medicul legist Minovici a îmbălsămat corpul defunctului, țăind uniforma de vânători de munte, pe care nu a mai putut s-o scoată. La ora 11, pe baza actului medical emis de doctorul Mamulea, Ionel Brătianu a întocmit actul de deces, asistat de ministrul Stelian Popescu și de Alexandru Popescu-Necșești. Apoi, Ionel Brătianu a semnat comunicatul Guvernului, care anunța țării tristul eveniment.

Corpul regelui a fost așezat pe un catafalc în palatul Pelișor, pe o învelitoare de catifea vișinie, pentru că regina Maria a dat ordin să nu se folosească negrul, apoi i-a așezat cu mâinile ei în jurul trupului flori roșii, preferatele defunctului. În jurul prânzului, regina Maria, stând tot timpul în genunchi, în dreapta sicriului împodobit cu crini roșii și albi, a primit persoanele care i-au prezentat condoleanțe, apoi pe membrii Regenței, ai Guvenului, pe ministrul Casei Regale, însoțit de personalul Caselor Civile și Militare. (10)

În memoriile sale, regina Maria a descris starea sufletească din acele tragice împrejurări: „Întins pe cuvertura de catifea vișinie, înconjurat de flori pe care le-am aranjat în jurul său, avea o expresie de liniște și mulțumire. Acum era calm, trăsăturile sale încremenite și orice semn de suferință dispăruse de pe chipul său.” (11)

La București, șeful Guvernului, Brătianu, a convocat de urgență Parlamentul, care l-a proclamat rege pe Mihai, copilul de 6 ani al lui Carol și Elenei.

Într-o carte a regelui decedat, s-a găsit o hârtie în care acesta își exprimase dorința de a fi înmormântat în uniformă de general de cavalerie și imediat s-au luat măsuri ca regele să fie îmbrăcat în uniforma dorită, dar cum corpul său era rigid, uniforma a fost tăiată la spate și nu a mai fost cusută.

Apoi, regina Maria s-a apropiat de sicriu, a sărutat fruntea regelui și i-a așezat pe piept un buchet de trandafiri roșii, după care a îngenuncheat în fața sicriului, stând așa tot timpul cât a durat serviciul religios. Pe 21 iulie, la ora 12, s-a efectuat un serviciu religios oficiat de superiorul Mănăstirii Sinaia și de clerul local. Sicriul a fost apoi scos din palat, așezat pe un afet de tun tras de șase cai și transportat la gara Sinaia, unde a fost urcat în vagonul mortuar de către adjutanții regali. La ora 13, trenul a plecat din Sinaia și a ajuns la București, la gara Cotroceni, la orele 16.30. Sosirea la Cotroceni a fost anunțată de 101 lovituri de tun. Pe peronul gării s-a organizat un serviciu religios, la care au asistat toate personalitățile oficiale din România.

De la gara Cotroceni până la intrarea în palat, la scara de onoare principală, erau așezați militari din garnizoana București cu drapelele în bernă. Sicriul a fost depus în Salonul de Aur, unde prin fața sa au trecut mii de bucureșteni, între orele 8 și 19 ale zilelor de 22 și 23 iulie. Pe 24 iulie, la ora 7, a avut loc un serviciu religios catolic, iar la ora 8, un serviciu religios ortodox, oficiat de înalții prelați ai bisericii, la care au participat toți cei care îl primiseră pe rege în gara Cotroceni. După terminarea serviciului divin, sicriul, purtat de ofițeri și aghiotanți regali, a fost așezat pe un afet de tun tras de șase cai, conduși de căpitani de cavalerie.

Urmuz, 130 - 90

Puțină metafizică și astronomie

La început – ziseră toți comesenii laolaltă – nu este adevărat că: „Cuvântul a fost la Dumnezeu și că D-zeu a fost cuvântul". La început – afirmară ei cu tărie – mai înainte de a fi fost „cuvânt" a fost „alfabetul surdo-mut", căci nu este probabil ca materia cosmică, astrele să fi învățat chiar de la început a grăi ceva; că e prea posibil ca ele să nu fi fost în stare, la început, nici măcar să se ceară afară, și nici chiar să zică „papa" sau „mama". Asemenea, este foarte probabil – ziseră mai departe comesenii – că corpii cerești s-au format nici din dărnicia lui D-zeu, nici din pofta lor proprie de a se învârti și a se face pentru atâta lucru din nimic ceva, apoi din gazoase solide, ci e prea posibil ca ele să nu fi fost nici create, nici necreate, copii ai nimănui ieșiți din calcule reușite sau greșite și, cu chiu cu vai, în rate și hrăniți insuficient la institutul „Maternitatea cerească" cu lapte contrafăcut cu apă gazoasă de lăptăresele Căii-lactee.

Că admițând că ele se învârtesc numai din propriul lor gust, apoi e greu de presupus că fac aceasta în mod cu totul dezinteresat, fără nici o intenție cât de mică de procopseală pe seama mulțimilor și a distanțelor mari, fără rost și necesitate. Parcă ar fi chiar puțin comic să te învârtești în veci de veci gratuit și numai pentru a te vedea alții...

– Cum, interese meschine, egoiste la corpii cerești? protestă plebea ideologică, naivă, care aștepta rezultatul afară în curte.

Și totuși, ei aveau și nu dreptate să se teamă astfel... În adevăr, cine a putut mai întâi obliga materia și forța cosmică să fie ceva, când ele însele, la rândul lor, desființându-se, dându-și demisia, ar putea oricând obliga pe acel „cine" să nu fie „nimic"?!...

Și iarăși, cine dintre noi se mai poate plânge că forța primordială, cauza cauzelor, nu poate fi niciodată atinsă, descoperită, când toți se căznesc să o apuce de la început, înapoi, și nimeni nu s-a încercat să o învăluie, pentru clipa de față, să o prindă măcar o dată pe flanc?

Și care e rostul să ții morțiș să descoperi vreo cauză, și numai una singură și cea dintâi, când toate cauzele, din nenorocire, sunt și efecte și dau din ele efecte îndrăcit de multiple și de încâlcite.

Deci la ce bun să vrei numai o singură cauză, o forță inițială care vrem (trebuie) să fie și generatoare, când ea însăși ține cu încăpățânare să dea din ea numai multiplicitate; are setea mulțimilor, a încâlcelei și contradicției; îi trebuie multe milioane de oameni, de muște, de bureți, de jivine, de astre, și aceasta încă cu prețul suferințelor lor. Îi trebuie și „peștele-cufăr", și „peștele-ferăstrău" și are setea numărului, a distanțelor și ițelilor(?) mari, fără rost și necesitate...

Însemnări. Ciorne răzlețe

Ciorna unei sentințe judecătorești. Pe verso: Sunt cazuri când Dumnezeu nu te poate ajuta decât dându-ți mereu suferința. Acel care le recunoaște și știe să mulțumească pentru asta, acela rămâne creditor privilegiat al lui Dumnezeu.

Sunt unele rele care nu sunt decât forme ale binelui și sunt încă și mai multe bunuri, care nu sunt decât forme ale răului.

Personalitatea nu e rezultatul vreunor anume virtuți ascunse sufletești. S-ar părea că e mai mult gradul de concentrare diferit și de densitate pe care fluxul vital universal, împrăștiat la întâmplare, l-a căpătat oprindu-se în fiecare din indivizi – și această densitate nu implică o concentrare de virtuți. Personalitatea coexistă alături de virtuți fără să le creeze ea – și coexistă tot așa de bine alături de lipsa de virtuți. Ba încă sunt mai mulți oameni săraci cu duhul, care au fermă conștiința personalității lor, decât oameni de ispravă.

Filă răzleață dintr-un caiet de Cugetări:

578) Până când acești oameni, care-și zic buni și nobili, vor continua cu pasivitatea lor față de prostia și răutatea pe care – de silă să nu se murdărească – se feresc să o azvârle cu piciorul?!... (Oare) dacă ai știut să ocolești și să-ți astupi nasul, înseamnă că murdăria nu poate continua să crească și să miroasă mai rău?!... Și atunci numai energia de a avea silă și inteligența de-a ști să ocolești vor fi de ajuns să facă ca răutatea și prostia să devină mai puțin active decât sunt, iar bunătatea și înțelepciunea mai puțin pasive?!...

579) În zadar se tot încearcă unii să tot măsoare cu unitatea de măsură a cunoștinței și gândirii drumul către prima cauză a lucrurilor, să afle ultimul adevăr, cum se spune. Chestiunea de-a ști dacă ipoteza așa-zisei existențe sau neexistențe a unui D-zeu este conformă cu adevărul este un non-sens. Divinitatea există pentru cine crede în ea și atâta e de ajuns pentru a nu ne mai încerca să verificăm prin logica și raționamentul nostru existența ei undeva. Credința formează în sufletul omenesc un substrat aparte și cel mai fundamental. Ea e de o esență superioară gândirii cu purul ei adevăr și planează deasupra convingerilor, căci nici de examenul lor nu are nevoie pentru a exista. Voința însăși își... (finele paginii)

Revolverului, aproape de sinucidere (Iulie 1914): Suveran al lumii, trebuie să mă închin ție, căci, fără un creier care s-o ceară, Divinitatea nu mai poate avea rost; iar tu ești cel care poți dispune cum vrei de acel creier!... Tu ești deci Zeul cel mai puternic!...

La ora 9, cortegiul a pornit de la palatul Cotroceni spre Gara de Nord, în următoarea alcătuire: prefectul Poliției Capitalei, un escadron din Escorta Regală, corurile, mitropoliții și episcopii cultelor naționale, invalizii de război, cavalerii Ordinului Mihai Viteazul, veteranii Războiului din 1877-1978, delegații Asociației Ofițerilor de Rezervă, drapelele cu delegații tuturor unităților militare de luptă, coroana regală și bastonul de mareșal al regelui, purtate de către un general, marele maestru de ceremonii al Curții Regale, carul mortuar, urmat de calul înșeuat al regelui Ferdinand. Sicriul era acoperit de drapelul de stat al României, pe care era așezată o coroană de crini albi. În dreapta și stânga sicriului se aflau adjutanții regali, generali de divizie și Casa Militară Regală. Urmează rudele, regele Alexandru al Iugoslaviei, prințul Nicolae, regenții, președintele Consiliului de Miniștri Ionel Brătianu, miniștrii, foști șefi ai guvernului, Iuliu Maniu – președintele Consiliului Dirigent, președintele Parlamentului, foști președinți ai Parlamentului, corpul diplomatic și miniștri acreditați în România, secretarul general și șeful protocolului din Ministerul Afacerilor Externe, membrii Parlamentului, primarul Capitalei, generali în activitate și în rezervă, membrii Înaltei Curți de Casație și Justiție, membrii Consiliului Legislativ, Înalta Curte de Conturi, Academie etc. etc.

În această ordine, cortegiul a mers de la Cotroceni la Gara de Nord pe Bulevardul Independenței, Bulevardul Elisabeta, Calea Victoriei, Calea Griviței.

La Gara de Nord, sicriul a fost așezat în vagonul mortuar, care, la ora 11.30 a plecat spre Curtea de Argeș, unde se afla necropola familiei regale. Regele Ferdinand pornise pe ultimul său drum.

Trenul avea în componența sa 14 vagoane și era condus de directorul general al CFR, inginerul Pavelescu. A oprit în gările Titu, Golești, Pitești. Pe traseu, de-a lungul liniei ferate erau înșirați sute de mii de oameni, care, cu ochii în lacrimi, aruncau flori în toate părțile.

La ora 15.30, trenul a ajuns în gara Curtea de Argeș, unde a fost întâmpinat de autoritățile județene și locale, de persoanele oficiale prezentate mai sus, care sosiseră cu trenuri speciale, de clerul local. Sicriul a fost coborât din tren de membrii Casei Militare a regelui și așezat pe un afet de tun tras de șase cai. Au fost trase 101 salve de tun și au început să bată clopotele tuturor bisericilor din oraș și din întreaga țară.

Orașul Curtea de Argeș a trăit atunci clipe unice, care au rămas în memoria locuitorilor peste ani și ani. La ceremonie au participat peste 50.000 de oameni, atât localnici, cât și veniți din toată țara. La trecerea cortegiului se auzeau plânsete și nenumărate flori au fost presărate pe cale sau aruncate spre sicriu.

La ora 17, a început serviciul funerar în Catedrala din Curtea de Argeș, precum și în toate bisericile din țară. După terminarea serviciului divin, sicriul regal a fost depus într-o criptă din partea stângă a intrării în catedrală. Pe piatra de mormânt a fost gravat textul: „Aici odihnește robul lui Dumnezeu Ferdinand I, regele României, născut la 24 august 1865 la Sigmaringen, răposat la 20 iulie 1927 la castelul Pelișor. Luând cârma țării la 11 octombrie 1914, a tras sabia la 15 august 1916 pentru dezrobirea neamului și încoronându-se la 15 octombrie 1922 la Alba Iulia ca primul rege al tuturor românilor." (10)

Un amănunt interesant: în timpul transportării sicriului regal la Gara de Nord, s-a produs un incident văzut de cei prezenți. De la sicriul regal, aflat pe un afet de tun, fluturau patru steaguri românești, purtate de patru miniștri, în așa fel aranjate că vârfurile sulițelor lor se strângeau în același punct. În momentul în care cortegiul cotea de pe Calea Victoriei spre Calea Griviței, din tricolorul purtat de șeful Guvernului, Ionel Brătianu, s-a desprins o bucată mare, întâmplare socotită un mare ghinion, pe care cei superstițioși au interpretat-o ca fiind ceva care anunța moartea iminentă a lui Ionel Brătianu. Și, într-adevăr, în luna noiembrie 1927, Ionel Brătianu a murit în urma unei banale operații la laringe.

Deși a domnit numai 13 ani (1914–1927), regele Ferdinand va rămâne în conștiința românilor ca regele pe timpul căruia s-a realizat unirea tuturor românilor, făurind România Mare, care a înfăptuit reformele electorală și agrară, care a dat țării o constituție socotită drept cea mai liberală și democratică din Europa timpului.

Note

1. Eliza Brătianu: *Memorii involuntare*, Ed. Oscar Print, București, 1999, p. 93.
2. C. Argetoianu: *Memorii*, vol. III, partea a VII-a (1926-1930), Ed. Machiaveli, București, 1997, p. 61.
3. E. Wolbe: *Ferdinand I, Întemeietorul României Mari*, Ed. Humanitas, București, 2011.
4. I. Scurtu: *Ferdinand I*, Ed. Enciclopedică, București, 2001, p. 188.
5. Gh. Vlad: *Ferdinand I. Regele care s-a învins pe sine*, Ed. Tipoalex, Alexandria, 2012, p. 210.
6. Barbara Cartland: *Viața scandaloasă a regelui Carol II*, Ed. Scripta, București, 1992, p. 83.
7. Gh. Vlad, *op. cit.*, p. 106.
8. *Universul*, duminică 24 iulie 1927, nr. 163, p. 3.
9. Guy Gauthier: *Missy – Regina României*, Ed. Humanitas, București, 2008, p. 300.
10. I. Scurtu, *op. cit.*, p. 189.

De vorbă cu Iuliana Costin

Raia ROGAC

Iuliana Costin s-a născut la 28 noiembrie 1957, în satul Cornești, raionul Ungheni, în familia lui Vasile și Ana Gorea. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova (1982), apoi Facultatea de Drept a aceleiași instituții (1990).

Începând cu anul 1975 a lucrat în calitate de profesoară, director adjunct pentru educație, apoi primar al satului Bahmut, raionul Călărași (1981–1986), apoi specialist principal, inspector școlar în cadrul Ministerului Învățământului (1986–1990) și lector la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă" (1989–1990).

În calitate de specialist principal în cadrul Ministerului Învățământului, contribuie la întroducerea sistemului de învățământ românesc în R. Moldova, iar în anul 1990, în funcția de prim director, fondează Liceul român-englez „Mircea Eliade" din Chișinău, prima instituție de acest gen din sistemul preuniversitar.

A fost căsătorită cu Nicolae Costin, lider al mișcării de eliberare națională din Basarabia, deputat în primul Parlament ales în mod democratic al R. Moldova (1990-1994), președinte al consiliului municipal și primul primar general al municipiului Chișinău (1990-1994).

În perioada 1990–2012 a publicat zeci de articole și interviuri pe teme legate de afirmarea valorilor general-umane și a spiritului creștin, unitatea culturală și națională, integrarea europeană etc.

După moartea suspectă a soțului său, se angajează politic în promovarea ideilor pe care le susținuse Nicolae Costin. Se implică plenar în susținerea grevelor și manifestărilor liceenilor, studenților și pedagogilor, la care s-au alăturat intelectuali și muncitori din întreaga republică, pentru apărarea dreptului românilor basarabeni de a studia limba română și istoria românilor (1993-1995).

Sub presiunea manifestanților, guvernul agrarian este nevoit să renunțe la intențiile sale, iar comitetul de grevă decide să înainteze candidatura Iulianei Gorea Costin la alegerile prezidențiale din 1996, pentru promovarea, prin intermediul campaniei electorale, a drepturilor românilor basarabeni la valorile naționale și democratice.

Întrucât, pentru procesul de transformări democratice, R. Moldova avea nevoie de sprijin european, începând cu anul 1997, Iuliana Gorea Costin acceptă să îndeplinească funcția de reprezentant permanent al Republicii Moldova la Consiliul Europei, cu sediul la Strasbourg (Franța), punând bazele primei misiuni diplomatice a R. Moldova pe lângă această prestigioasă organizație paneuropeană.

În perioadă 1997-2001 a impulsionat semnarea și ratificarea a 68 de Convenții Europene, contribuind astfel la promovarea unui nou sistem de valori în R. Moldova, la obținerea numeroaselor programe de asistență pentru democratizarea societății moldave, la deschiderea accesului pentru cetățenii R. Moldova către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), inclusiv în cazul Ilașcu și cel al Mitropoliei Basarabiei, a purtat discuții esențiale, care au condus la internaționalizarea dosarului regiunii de Est (transnistreană) și la includerea Republicii Moldova în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, a menținut un dialog permanent între oficialii europeni și moldoveni, organizând zeci de vizite reciproce la Strasbourg și Chișinău.

Din 1998 până în 2001 îndeplinește concomitent și funcția de reprezentant al Republicii Moldova în Consiliul Director al Fondului de Dezvoltare Socială al Consiliului Europei, actualmente Banca de Dezvoltare a CE.

În aprilie 1999 este numită reprezentant permanent al Republicii Moldova la Consiliul Europei.

În noiembrie 2000, urmare a contribuției aduse pentru includerea pe ordinea de zi a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei a problematicii regiunii de Est (transnistreană) și pentru organizarea dezbaterilor în cadrul Comitetului mixt (membrii biroului permanent al APCE și CM al CE), în urma căruia Federația Rusă este nevoită să desființeze Comisia Evghenii Primakov, care propunea noțiunea de stat comun/federalizarea R. Moldova, drept soluție de rezolvare a problemeii transnistrene, devine prima femeie din spațiul românesc căreia îi este acordat gradul diplomatic de ambasador extraordinar și plenipotențiar.

În 2001, după alegerile parlamentare, în care comuniștii obțin majoritatea, refuză să promoveze politica lor agresivă antiromânească/antieuropeană și este retrasă din funcțiile deținute la CE.

Din 2003 activează în cadrul Oficiului pentru gestionarea relațiilor cu R. Moldova, apoi în cadrul Înaltului Reprezentant pentru R. Moldova, contribuind la dezvoltarea relațiilor și apropierea românilor de pe cele două maluri ale Prutului, în baza legăturilor speciale, bazate pe coordonate comune de cultură și civilizație și promovând standardele politice și economice occidentale, sub conceptul Politicii Europene de Vecinătate.

Este președinte fondator al Asociației Europene de Strategii Politice.

– Doamna Iuliana, cine sunt acele persoane simple, dar și personalități, care v-au marcat destinul, exemplul și sfaturile cărora le-ați urmat și le urmați în continuare?

– Părinții mei mi-au fost modelele stimulatoare. Curajul, rezistența și credința lor m-au mobilizat să perseverez, în pofida tuturor vicisitudinilor. Povestea vieții lor m-a marcat din copilărie. Ambii părinți au rămas orfani de la o vârstă fragedă. Deposedați, în perioada sovietizării, de moștenirea părintească, au reușit să supraviețuiască războiului, foametei organizate și s-au salvat ca prin minune de deportările în „siberiile de gheață". Mama ne povestea că atunci când, într-o noapte, la poarta casei a oprit mașina care-i aduna pe cei înscriși „pe lista morții", tocmai o alăpta pe sora mea mai mare, Elena. Nemulțumit că nu l-au găsit și pe tata, șeful a lăsat doi soldați s-o păzească pe mama și a mers să-i adune și pe alți consăteni. În timp ce soldații stăteau cu puștile îndreptate asupra ei, mama se ruga: „Doamne, dacă ești cu adevărat, dă-mi un semn. Ajută-mă să-mi salvez copilul." A urmat ceva greu de înțeles cu mintea umană: unul dintre soldați a mers după țigări, iar celălalt a adormit. Mama, înțelegând aceasta drept un semn divin, a ieșit în fugă din casă, a traversat în miez de noapte cu sora la piept grădinile vecinilor și s-a ascuns în pădure, unde s-a întâlnit într-un târziu cu tata. Au urmat nopți nedormite, de foame și frig, dar și de teamă că țipetele copilului flămând ar putea fi auzite…

Tata povestea cum a trecut înot prin apa ca gheața a râului Oder, cum era să treci prin ploaia de gloanțe și explozii și să ajungi până la Berlin, purtând la piept o cărticică de rugăciuni, *Visul Maicii Domnului*. Credința i-a salvat pe părinții mei de fiecare dată. Tata își făcuse din legile creștine un mod de viață, un fel de a fi. Mama parcurgea în fiecare duminică și zi de sărbătoare creștină, cu noi, copiii, în brațe, circa 10 km, trecând prin câteva sate pentru a ajunge la slujbele din Biserica din Hârcești (cea din satul copilăriei mele, Sinești-Ungheni, era închisă).

La sărbătorile creștine, de Paști, Crăciun sau Anul Nou, toată familia se aduna împreună sub o aură magică, în hăinuțe neapărat noi, în casa proaspăt văruită, în jurul mesei cu mâncăruri tradiționale, preparate de mama.

– Profesorii din școală v-au orientat să deveniți cadru didactic?

– Mi-au amplificat dorința de a cunoaște și a împărtăși din cunoaștere... Când am mers la școală știam deja să citesc, recitam pe de rost balada *Miorița* și alte poezii, cu care ne delecta tata în serile lungi de iarnă, cântam cântece din repertoriul Mariei Tănase și Ioanei Radu, pe care le îngâna mama. Prima învățătoare, dna Larisa Cătană, a avut grijă să-mi stimuleze dorința de reușită, îmi încredința mereu noi sarcini.

– Cariera dumneavoastră se împletește fericit cu sintagma „prim-primă": primul primar de 23 de ani, primul director al Liceului „Mircea Eliade", primul ambasador extraordinar și plenipotențiar etc. Ca în alpinismul de performanță – dar ați escaladat munții vreodată? Știu că ați călătorit mult.

– Am avut bucuria să admir taina și măreția munților începând cu Carpații, Bucegi cu Babele, Sfinxul și vârful Omul, Făgăraș cu vârful Moldoveanul, până la Alpi și Dolomiți în Italia, Mont Blanc în Franța, Pirinei în Spania, munții Wetterstein și Pădurea Neagră, de unde izvorăște Dunărea, în Germania, Innsbruck – inima Alpilor în Austria, Jura și Materhorn în Elveția și Himalaya în Tibet și Nepal, Garhwal, de unde izvorăște Gangele, în India, Anzii în Peru cu vechiul oraș incaș Machu Picchu, munții Chinei și Zidul Chinezesc, Anzii Cordilieri cu lacul Titicaca (Lacul Frumos) și Insulele plutitoare…

Înălțimea munților și adâncurile mărilor/oceanelor ne amintesc că adevăratele înălțimi și profunzimi pe care avem a le escalada se află în sufletul și inima noastră – taina lumii și întregului Univers.

Dialoguri esențiale

– Ați întâlnit prin lumea mare basarabeni care și-au împlinit destinul departe de vatra strămoșească? Mă refer nu doar la prosperitatea materială, ci în primul rând la cea profesională. Ce credeți, nu s-ar putea crea un Club al basarabenilor din afară, pentru a alcătui o enciclopedie a personalităților de origine basarabeană? Cu siguranță am descoperi multe lucruri interesante. Personal, știu doar de un singur laureat al Premiului Nobel cu sorginte de la noi.

– Cu părere de rău, nu prea ne cunoaștem personalitățile, nu totdeauna știm să le purtăm respect și recunoștință cât sunt în viață. E nevoie de efort pentru a descoperi/cunoaște și recunoaște valorile umane... Am avut o discuție în acest sens cu ex-președintele Emil Constantinescu, care se referea la necesitatea organizării unui forum/sfat al personalităților notorii din lume de origine basarabeană și editarea, în consecință, a unei enciclopedii.

La Strasbourg și la București m-am străduit să ajut la promovarea personalităților și valorilor autentice, organizând expoziții de pictură, spectacole, lansări de cărți, CD, filme, între care spectacolele jubiliare ale maestrului Eugen Doga *În oglinda clipelor* și *Toamna romantică*, la Ateneul Român, *Taina care mă apără, in memoriam Grigore Vieru,* la Sala Palatului, București, *Medalion regizoral Clopotul reînvierii,* la Muzeul Țăranului Român, Concursul literar de poezie și eseuri *Limba română este patria mea,* proiecția de filme *La izvoarele sărbătorii Zilei Limbii române,* la cinematograful Patria din București, *Să ne cunoaștem Patria,* proiect pentru copiii și veteranii de război din regiunea de Est (transnistreană) a Republicii Moldova, *O carte pentru inimă și suflet, pentru elevii din Bucovina, De la Podul de flori la Podul de carte* – caravana de carte românească, pentru școlile din R. Moldova, și, în special, pentru cei din regiunea de Est.

Și Asociația Europeană de Strategii Politice, pe care am fondat-o, își propune să contribuie la promovarea valorilor general-umane, la susținerea procesului de afirmare a tinerei generații, la impulsionarea celei mai importante activități umane – creația.

– Spuneați undeva că suntem în faza de tranziție de la lumea materială la cea spirituală. Oare chiar așa să fie?

– Tranziția ține de transcenderea nivelurilor de conștiință, de înțelegerea faptului că suntem întâi de toate Suflet/Spirit, parte cu toții din marele Spirit omniprezent, omnipotent, omniscient…

Se pare că aceasta ar fi condiția pentru depășirea crizei morale, materiale și generale cu care se confruntă omenirea în prezent.

Un semnal concludent de sesizat în acest sens a fost și rugămintea adresată de Jorge Mario Bergoglio, noului Papă Francisc, către credincioșii adunați în Piața Sfântul Petru din Roma, de a se ruga pentru el și a-l binecuvânta, pentru ca și el, la rândul său, să-i poată binecuvânta.

Un exemplu de creștinism autentic găsim și în volumul *Mărturii despre suferințele românilor din Basarabia,* carte editată în 2012, în seria *Sfinții închisorilor*, cu genericul *Să nu ne răzbunați.*

Și sistemul de valori europene spre care tindem conține premise pentru înălțarea nivelului de conștiință.

– Nu v-a tentat să urmăriți în timp rolul celor 68 de convenții internaționale semnate și ratificate de R. Moldova în perioada în care ați fost ambasador extraordinar și plenipotențiar la Strasbourg?

– Semnarea și ratificarea oricăror convenții internaționale este precedată, de regulă, de racordarea legislației interne la prevederile internaționale, de o unitate de valori ce necesită a fi cultivată în inimi și spirit. De aceea, în cadrul Consiliului Europei este prevăzută procedura de monitorizare, sunt aleși raportori din cadrul membrilor Adunării Parlamentare, care supraveghează acest proces.

– Experiența pe care ați acumulat-o în domeniile politic și diplomatic, plus opiniile exprimate public, numeroasele interviuri acordate, ar putea constitui subiectul unor cărți interesante. Pe când să ne așteptăm la apariția lor?

– Mulțumesc. Considerațiile dvs. constituie încă un argument la cele care m-au mobilizat să încep lucrul asupra unui volum în curs de apariție.

– Cum se numește?

– Cartea se va numi *Doar Lumina*. E despre urcușul anevoios spre înțelegerea puterii divine din noi, spre conștientizarea adevăratului sens al sintagmei cu care începe *Biblia*, cartea cărților: *La început a fost Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul era Dumnezeu* (Ordinea cuvintelor în manuscrisul grec este Dumnezeu era Cuvântul...)

– Ce credeți, omenirea e acum pe o treaptă de evoluție sau dimpotrivă?

– Înclin să cred că omenirea a alunecat îndeajuns de la sacru la profan și e foarte aproape de renaștere, de înțelegerea propriei divinități.

– Nu-mi pot imagina viața fără lecturi. Cât timp vă rămâne pentru cititul zilnic și ce metodă preferați, clasică sau virtuală?

– Am citit și citesc mult. Îmi amintesc că în copilărie am recitit de câteva ori cartea *Goya* de Lion Feuchtwanger, despre personalitatea lui Francisco Goya, pictorul pentru care capacitatea de clarvedere devenise povară și motiv de prigoană (în ultimii ani ai vieții picta viziunea sa asupra sufletului celor care se doreau învesniciți în picturile lui).

M-au impresionat întotdeauna marii creatori, cei care au contribuit la renașterea prin Spirit. Mă refer la Johann Sebastian Bach, Ludwig van Beethoven, Wolfgang Amadeus Mozart, Michelangelo Buonarroti, Leonardo da Vinci, Salvador Dali, Vincent van Gogh, Constantin Brâncuși, Mihai Eminescu, William Shakespeare, George Gordon Byron, Jelal ad-Din Muhammed Balkini/Rumi, Omar Khayyam, Khalil Gibran ș.a., puterea lor de dăruire și sacrificiu pe altarul evoluției umane.

Modelul/Învățătorul/Creatorul suprem însă pentru toți creștinii rămâne Iisus Hristos.

Îmbin ambele metode de lectură: clasică și virtuală. Preferată rămâne, totuși, metoda clasică.

Sunt cărți la care e de revenit periodic: *Biblia, Coranul, Bhagavat-Gita, Ramayana, Upanishadele* ș.a.

În Liceul „Mircea Eliade”, ale cărui baze le-am pus în 1990 împreună cu un grup de entuziaști de care-mi amintesc cu multă recunoștință (Valentina Lungu, Maria Gâscă, Margareta Dușciac, Ion Grati, Victor Cobzac, Ana Chioibaș, Veronica Postolache, Tatiana Babuc, Diana Isac Senic, Ana Tabac, Natalia Vangheli, Oleg Botnaru, Maria Rusnac, Nadejda Climașevschi, Galina Negară, Zinaida Cupcea, Maria Luca, Maria Chicu Prisăcuță, Iulia Țugulea, Valeriu Mereuță, Veronica Nereanu ș.a.), exista un adevărat cult al cărții, alimentat printr-un tact deosebit de șefa bibliotecii, Veronica Revuțchi. Am reușit să adunăm o bibliotecă impresionantă, în mare parte din donații din România și din propriile biblioteci.

De fapt, ne-am propus educarea și instruirea unei generații libere de prejudecăți, capabilă să valorifice moștenirea spirituală și să intervină fără frică în spectacolul lumii pentru a-l modifica (Mircea Eliade).

La actul de creație, în cadrul orelor de curs, dar și a activităților extrașcolare, erau invitați cu toții: profesori, părinți, liceenii…

Astfel, pe lângă dezvoltarea aptitudinilor literare, muzicale, artistice, a artelor plastice, devenise o tradiție și organizarea, sub coordonarea profesoarei Veronica Postolache, a manifestărilor prilejuite de Zilele Mircea Eliade. Erau zile de sărbătoare și reflecții, în cadrul cărora profesori, liceeni, studenți, de pe ambele maluri ale Prutului încercau descoperirea drumului spre Sine.

– Ce visuri așteptați să vi se împlinească?

– Desăvârșirea este visul cel mare…

Lacrima Anei

Victoria Milescu s-a născut în municipiul Brăila, la l8 decembrie 1952.

Liceul teoretic „Nicolae Bălcescu“ din Brăila, licențiată a Facultății de Filologie, Universitatea din București, limbile română/engleză, studii postuniversitare. A lucrat ca profesor, referent de specialitate, redactor la reviste și edituri. Debut literar în revista *Luceafărul,* cu versuri, în 1978, debut în volum în 1988. Dintre cărțile publicate: *Welcome December/Bun-venit, Decembrie* (1994); *Șlefuitorul de lacrimi* (1995); *Izbânda furată* (1995); *Inimă de iepure* (1998); *Arleziana* (2000); *Zâmbet de tigru* (2001); *Ecoul clipei* (haiku, 2003); *Roua cuvântului/Szóharmat* (ediție bilingvă română-maghiară, 2008), *Conspirații celeste* (2008), *Sub steaua câinelui* (2012). A scris mai multe cărți pentru copii. Inclusă în numeroase antologii și dicționare, a primit un mare număr de diplome și premii literare.

Este membră a Uniunii Scriitorilor din România (din 1995), membră a Asociației UNESCO „Iulia Hasdeu”, membră ASLA, Oradea.

Poemul alăturat este inedit.

Biserica din fiecare

Fiecare femeie
este o Ana
zidită
în trupul bărbatului ei...
Fiecare bărbat
e un Manole
plonjând
de pe acoperișul cerului
în fântâna
ochilor unei femei –
pe lacrima ei
se ridică,
sub fulger și ploi,
biserica unui neam,
biserica fiecăruia dintre noi...
(16 decembrie 2012)

Informatica la noi – Primele dezvoltări

Dragoş VAIDA

În continuarea însemnărilor din numărul anterior al revistei, încerc să evidenţiez componenta „idei" din istoria domeniului considerat şi, în particular, legăturile cu matematica. Articolul [8], reprodus în [4, p. 151], are meritul de a ne fi prezentat realizările majore din informatica de la noi, în perioada de referinţă 1954-1970. Printre acestea au figurat (i) *studiile de algebră şi logică* ale acad. Gr.C. Moisil şi şcolii sale, vezi [4], [13], [14], (ii) apariţia unor domenii noi – *lingvistica* şi *poetica matematică*, dezvoltate şi inovate prin lucrările acad. Solomon Marcus, şi *teoria programării pseudo-booleene*, datorată profesorilor Sergiu Rudeanu şi L.P. Hammer-Ivănescu, precum şi (iii) lucrările de *programarea calculatoarelor*, tehnică şi teorie, printre primele exemple de studii îndrumate de profesorul Gr.C. Moisil fiind lucrările [11], [12]. Am participat la elaborarea şi implementarea limbajului de programare ALGAMS, pentru calculatoare medii, într-o echipă condusă de distinşii informaticieni, prof. Antoni Mazurkiewicz şi acad. Blagovest Sendov, limbajul ALGAMS fiind menţionat de *Wikipedia* (GAMS = Grupa Avtomatizatii programirovaniia dlia Masini Srednevo tipa, în rusă). Participarea mea a rezultat dintr-o propunere a acad. Gr.C. Moisil susţinută de Academia Română.

Preocuparea menţionată a rezultat din două direcţii: apariţia *Raportului revizuit asupra limbajului ALGOL,* care reflecta unele observaţii făcute privind versiunea originară ALGOL 60, de exemplu, relative la unele ambiguităţi posibile, şi nevoia de standarde, în comunicarea om-maşină şi om-om, standarde de care s-au ocupat organizaţii internaţionale şi informaticieni de prim rang. A apărut ideea de a avea, pentru un limbaj de programare LP, *sublimbaje* L, definite prin *restricţii*, astfel încât să fie satisfăcută cerinţa ca orice program *sintactic* corect în L să fie corect şi în LP şi să conducă la aceleaşi rezultate, cu compilatoare diferite pentru cele două limbaje, deci să se menţină *semantica*. Aceasta a fost o cale de a ajunge la o definire riguroasă a conceptelor de *sintaxă* şi *semantică*. (De notat că anul acesta se împlinesc 50 de ani de la apariţia limbajului ALGOL 63 – ALGOL 60 Revizuit – de la care a pornit, în bună măsură, *teoria limbajelor de programare*.)

Limbajul ALGOL 68 a apărut în acest context, în primul rând, cu meritul de a promova un model *unitar* de definire a celor două concepte. Regretatul profesor Alexandru Mateescu şi cu mine ne-am ocupat de aceste chestiuni în monografia [5] (prefaţa de acad. Solomon Marcus).

S-au stabilit relaţii ştiinţifice în domeniul informaticii – vezi articolul [10] al lui Victor Toma, membru de onoare al Academiei, bine şi frumos scris (cu câteva inexactităţi de datare, care, însă, nu impietează asupra fondului). Urmare a contactelor acad. Gr.C. Moisil cu acad. Liubomir Iliev, prim-secretar al Academiei de Ştiinţe din Bulgaria, matematician, prieten personal al profesorului, s-a iniţiat o colaborare cu Academia din Sofia pe baza unui acord pe anii 1961 şi 1962. Grupa de programare pentru calculatorul din generaţia I Vitosha, construit cu consultanţă din partea română, era condusă de Blagovest Sendov. Dânsul ne-a vizitat la Institutul de Fizică Atomică al Academiei (IFA). Ulterior, a devenit rector al Universităţii din Sofia, membru al Academiei Bulgare, preşedinte al acestei Academii, ministru în Comitetul de progres tehnic şi, în 1996, preşedinte al Parlamentului. Au urmat şase ani de reprezentare, în funcţia de ambasador în Japonia.

Ulterior, la ASE a fost instalat calculatorul NEAC 1240, primul de la noi cu circuite integrate. Am fost cu colegii pentru şcolarizare în Japonia, în 1968, la firma Nippon Electric Company, am obţinut diplomele de rigoare şi am pus în funcţiune acest calculator împreună, ocupându-ne de cele necesare – întreţinere, materiale consumabile, programe, aplicaţii în economie.

Este de amintit că absolvenţii din 1969 n-au lucrat la calculatorul IBM 360/30 de la Centrul de Calcul al Universităţii, învăţarea utilizării acestui calculator începând abia când Gr.C. Moisil îşi scria articolul [8].

Respectând tradiţia noastră tipică de a consemna şi lucruri mai puţin plăcute, observ că între 1957 şi 1970 *s-a rămas la nivelul CIFA.* Identificăm aici ceea ce eventual s-ar putea numi *complexul pionierului*. După ce face o descoperire şi ajunge prin ea la alte dezvoltări, descoperitorul/inventatorul se identifică atât de mult cu succesul repurtat, încât rămâne prizonierul acelor prime imagini, este conştient de progresele ulterioare, dar referinţa sa de bază rămâne la momentele de debut. Avansul pe care

România l-a avut la început, incontestabil vrednic de elogiat, mai puţin amintit astăzi, şi-ar fi meritat o continuare pe măsură.

Meritul trecerii la o altă etapă revine conducerii de atunci (Manea Mănescu, Ştefan Bârlea, Mircea Petrescu, membru de onoare al Academiei) şi Comisiei Guvernamentale conduse de acad. Mihai Drăgănescu, ulterior director general al Institutului Central de Informatică (ICI), asistat de Marius Guran, membru de onoare al Academiei. S-a trecut la preluarea unei licenţe IRIS (CII, Franţa) pentru producerea modelului FELIX şi la importul de calculatoare moderne, cum ar fi ICT – ICL (Direcţia Centrală de Statistică), IBM 360/30 şi IBM 360/40 (ASE), urmare a intrării în rol a Comisiei Guvernamentale menţionate.

Din 1956, profesorul Gr.C. Moisil a activat ca preşedinte al Comisiei de automatizare a Academiei, pentru ca, ulterior, după scindarea comisiei, să devină, din 1965, preşedintele Comisiei de cibernetică a Academiei, la care am fost numit secretar onorific de acad. Radu Voinea. Articolul [13] a încercat să arate pentru ce profesorul Gr.C. Moisil trebuie considerat pionier al informaticii româneşti. Îi datorăm idei matematice şi lucrări a căror naştere o trăiam „în direct", în anii 1952-1957 de facultate şi după aceea. Profesorul se ocupa de aplicarea Algebrei abstracte, concepute ca Matematică aplicată, în special la logicile cu mai multe valori şi la studiul circuitelor de comutaţie [4], [13], [14]. M-am ocupat de cercetările profesorului dedicate *corpurilor de imaginare ale lui Galois,* corpuri finite cu care „putem rezolva ecuaţii", în explicaţia sugestivă a profesorului. Acad. Gr.C. Moisil făcea o teorie *computaţională* a corpului cu patru elemente, cu numeroase exemple de *aplicaţii* şi lungi calcule.

Amintesc şi studierea unor structuri algebrice mai puţin uzuale, cum ar fi teoria semiinelelor [7] în 1960; vezi însă şi [6], pentru tratarea teoriei şi algoritmilor privind divizibilitatea în inele.

Este interesant să observăm că perioada 1954-1970 este, în mare măsură, şi perioada dezvoltărilor timpurii ale studiului structurilor algebrice şi de ordine în facultatea noastră, dezvoltat la noi de Dan Barbilian [1] şi Mihail Benado [2], [3], pentru care noi nu avem încă scrisă *partea noastră de istorie.* Consider acestă „coincidenţă" ca pe un indiciu al unei afinităţi de substanţă.

În perioada 1953-1956, *ordonarea totală* „pierde din teren" faţă de *ordonarea parţială*. Exemple de la noi: teza de doctorat a profesorului Solomon Marcus *Funcţii monotone de două variabile* (1956), articolul [2] despre *multilatici* (multistructuri), noţiune introdusă în 1953 de Mihail Benado şi dezvoltată de acesta în următorii doi ani, până la un întreg domeniu matematic.

La un curs special a fost prezentat articolul [3]. S-a explicat cum se ajunge de la *distanţa Lorentz* (1853-1928) la structura de multilatice. Teoria lui Benado a multilaticilor se bucură de atenţie până astăzi, fiind cultivată atât ca o teorie matematică în sine, cât şi pentru aplicaţii în informatica teoretică (exemple în [9]). Peste 50 de lucrări îl citează pe M. Benado pentru algebră.

Bibliografie

[1] D. Barbilian, *Grupuri cu operatori (Teoremele de descompunere ale algebrei)*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1960.

[2] M. Benado, Asupra unei generalizări a noţiunii de structură, *Bul. Şti. Secţi. Mat. Fiz.*, 5 (1953), 41-48.

[3] M. Benado, Asupra unei probleme a lui Garrett Birkhoff, *Bul. Şti. Secţi. Mat. Fiz.*, 6 (1954), 703-739.

[4] A. Iorgulescu, S. Marcus, S. Rudeanu, D. Vaida (coordonatori/eds.), *Grigore C. Moisil şi continuatorii săi în domeniul Informaticii Teoretice/Grigore C. Moisil and his followers in the field of Theoretical Computer Science,* Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2007.

[5] A. Mateescu, D. Vaida, *Structuri matematice discrete. Aplicaţii,* Ed. Academiei, Bucureşti, 1989, cu o prefaţă de acad. Solomon Marcus.

[6] Gr.C. *Moisil, Introducere în algebră. I. Inele şi ideale.* Vol. I, Ed. Academiei, Bucureşti, 1954.

[7] Gr.C. Moisil, Asupra unor reprezentări ale grafurilor ce intervin în probleme de economia transporturilor, *Com. Acad.,* X, 8 (1960), 647-652.

[8] Gr.C. Moisil, Activitatea Centrului de Calcul al Universităţii din Bucureşti, *AMC,* 13-14 (1970), 9-20, în [4].

[9] S. Rudeanu, D. Vaida, Multilattices în Informatics: Two Introductory examples (with some remarks on modelling), *Revista de Logică* (online).

[10] V. Toma, Clipe de neuitat, *Academica,* VI 5 (65), martie 1996, reprodus în [4], p. 77-85

[11] D. Vaida, *Utilizări ale calculatoarelor electronice de la Institutul de Fizică Atomică,* Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1961.

[12] D. Vaida: Limbajul de programare automată elaborat de GAMS, *Aut. Elec.*, 10 (1966), 133-166.

[13] D. Vaida, Profesorul Gr.C. Moisil – pionierul informaticii româneşti (în două părţi), în [4].

[14] D. Vaida, După 40 de ani, despre Gr.C. Moisil şi vremea sa, Revista *Curtea de la Argeş,* partea I şi II, mai şi iunie 2013.

Știința, parte a culturii

Este limba română *altfel*?

Alina CIOBANU, Liviu P. DINU

Similaritatea și clasificarea limbilor naturale sunt probleme care se regăsesc frecvent atât printre preocupările specialiștilor, cât și printre discuțiile nespecialiștilor. Ce înseamnă însă similaritatea limbilor, ce înseamnă că două limbi sunt apropiate sau nu, acestea sunt lucruri mult mai delicate. Într-o lucrare de referință din urmă cu 10 ani („Finding Families: Quantitative Methods in Language Classification”, *Transactions of the Philological Society,* vol. 101, nr. 1, 2003, pp. 7-55), A. McMahon și R. McMahon făceau afirmația că similaritatea limbilor naturale este o noțiune vagă, atât lingviștii cât și nonlingviștii având mai degrabă intuiții despre limbile care sunt similare unele cu altele. De multe ori, similaritatea limbilor se confundă cu similaritatea textelor din două limbi sau cu experiențe anecdotice ridicate pe loc la rang de demonstrație.

Dacă gruparea limbilor în familii este în general unanim acceptată, în schimb, relațiile dintre limbile din aceeași familie sunt în continuă dezbatere. Aproape toată lumea știe cel puțin familiile mari de limbi europene, inclusiv faptul că maghiara și finlandeza fac parte din aceeași familie fino-ugrică. Însă, puțini știu cât de mult „seamănă” aceste limbi. McMahon povestește că atunci când a cerut pentru prima dată informații despre această asemănare de la un lingvist comparatist, acesta i-a spus mai întâi că cele două limbi sunt foarte apropiate. McMahon a insistat și a întrebat: cât de apropiate? Ca italiana și spaniola? După un moment de gândire, colegul i-a răspuns: Nici pe departe. Mai degrabă ca engleza și persana... Credem că nu este un exemplu izolat și, în cele ce urmează, vom căuta să investigăm dacă româna este *altfel.*

În ***De ce este România altfel,*** Editura Humanitas, 2012, istoricul Lucian Boia face și unele afirmații legate de poziționarea limbii române în raport cu celelalte limbi (romanice sau nu). Prezentăm aici câteva dintre ele:

1. „(Româna) Este, evident, o limbă romanică; totuși, cea mai puțin latină dintre limbile latine.”
2. „În schimb, româna are o puternică încărcătură slavă; o mulțime de cuvinte, adesea esențiale...”
3. „Pe locul următor se situează cuvintele de origine turcă... rezultat al multiplelor relații politice”; „...Se adaugă cuvinte grecești, ungurești...”

Nefiind vorba despre o lucrare științifică în adevăratul sens al cuvântului, ci, așa cum bine observa Zoe Petre, mai degrabă de un eseu, Lucian Boia poate apela la unele construcții lingvistice interpretabile și care nu e musai să fie explicate în amănunt. De aceea, prima afirmație a generat cele mai aprige dispute: unii s-au grăbit chiar să tragă de aici concluzia că LB susține că româna nu ar fi limbă latină. Apoi, alții s-au grăbit să demonstreze contrariul, că româna este „cea mai latină” dintre toate limbile pământului. Celelalte afirmații au trecut neobservate.

În cele ce urmează, vom căuta să arătăm „cât de latină” este româna. Mai întâi, însă, căutăm să răspundem unei întrebări fundamentale: ce înseamnă că două limbi sunt apropiate? Ce înseamnă că două limbi seamănă? Cum cuantificăm această asemănare? Nu vom da aici un răspuns exhaustiv, vom prezenta un punct de vedere, iar pentru alte abordări vom face trimitere către alte lucrări.

Din **punctul nostru de vedere,** două limbi sunt cu atât mai asemănătoare cu cât un vorbitor al unei limbi înțelege mai mult din cealaltă limbă, fără cunoștințe prealabile din aceasta. În cele ce urmează, ne vom referi exclusiv la limba scrisă. Prin urmare, cu cât gradul de inteligibilitate al unui text scris într-o anumită limbă este mai mare pentru un vorbitor al unei limbi date, cu atât putem spune că cele două limbi seamănă mai mult între ele. Cum măsurăm această inteligibilitate? Când oamenii întâlnesc un text străin pentru prima dată, cel mai probabil ei disting cuvinte similare cu cuvintele din limba lor. Care sunt aceste cuvinte? Abordarea tradițională consideră că aceste cuvinte sunt cuvintele împrumutate de o limbă din cealaltă. Al. Philipide, Al. Graur, M. Sala și alții au mers pe această cale și soluția lor a fost inventarierea numărului de cuvinte moștenite de limba română din diverse limbi și obținerea unor procentaje corespunzătoare. Prin urmare, pentru a vedea cât de apropiată este româna față de celelalte limbi, soluția tradițională a fost să se ia un dicționar și să se numere câte cuvinte sunt împrumutate din diverse limbi și apoi să se calculeze procentajele respective. Abordările au diferit prin mărimea dicționarului ales și prin grija față de etimologii. Cel puțin două sunt punctele slabe ale acestei abordări:

1. Cuvintele sunt tratate uniform, deși ele au suferit modificări când au fost adaptate limbii române. Unele sunt mai apropiate decât altele. De exemplu, cuvântul românesc *luna* a provenit din cuvântul latinesc *luna*, dar și cuvântul românesc *noapte* a provenit din cuvântul latinesc *nox.* Gradul de inteligibilitate al celor două cuvinte este evident diferit, iar în abordările de până acum ele erau tratate egal.

2. Aplicarea în oglindă a aceleiași tehnici, dar celorlalte limbi (romanice sau nu), conduce la un rezultat catastrofal: în vocabularul reprezentativ al limbilor romanice (M. Sala, 1988) italiana are 0 (zero) cuvinte împrumutate din română. Aproape la fel pentru celelalte limbi. Asta înseamnă, potrivit abordărilor de până acum, că legătura dintre italiană și română este aproape inexistentă, ceea ce e absurd.

Pentru a depăși acest impediment, abordarea noastră a fost următoarea: motivația rămâne aceeași, prin urmare, cu cât înțelegi mai mult dintr-o limbă, cu atât cele două limbi seamănă mai mult. Am modificat însă cuvintele pe care le căutăm: pe lângă cuvintele împrumutate dintr-o limbă dată, noi căutăm și contorizăm și cuvintele care au un strămoș comun cu cuvintele din limba respectivă (*cognates*). Aceste cuvinte erau complet ignorate în abordările clasice. De exemplu, cuvântul românesc *victoria* provine din latinescul *victoria*, la fel cum și cuvântul italian *vittoria* provine din același latinesc *victoria.* Însă, în abordarea clasică, cuvântul românesc *victoria* și cuvântul italian *vittoria* erau complet ignorate, deoarece ele nu proveneau unul din altul. Prin urmare, în acest moment, pentru un cuvânt dat din limbă putem avea una dintre următoarele situații: i) fie el este împrumutat dintr-o altă limbă, și atunci identificăm cuvântul din care este împrumutat, fie ii) există un cuvânt cognates cu el în altă limbă (adică un cuvânt în limba respectivă care are același înțeles și același strămoș cu cuvântul dat), și specificăm acest cuvânt, fie iii) nici una, nici alta.

Pisania Mănăstirii Argeșului (Dobromir zugrav, 1526)

Mai **departe, pentru a stabili gradul de similaritate,** ne vom uita la fiecare pereche de cuvinte care se află în una dintre primele două dintre situațiile de mai sus și vom măsura gradul de similaritate al celor două cuvinte (prin utilizarea unor măsuri adecvate, măsuri care în general sunt aplicabile și în analiza similarității lanțurilor ADN). Nu vom intra în detalii tehnice, precizăm doar faptul că această metodă implică un efort computațional substanțial și, pentru a fi eficientă, are nevoie de resurse electronice (dicționare) adecvate.

În continuare, pentru a investiga gradul de similaritate al limbii române cu celelalte limbi, a trebuit să fim atenți să nu confundăm similaritatea limbii cu similaritatea textelor: prin urmare, pentru a ne feri de acest lucru, avem nevoie de un corpus substanțial pentru limba română. Toate încercările raportate până acum se bazau exclusiv pe dicționare. Am ales să vedem și evoluția limbii române în timp, în trei perioade distincte ale dezvoltării ei: secolul al XVII-lea, sfârșitul secolului a XIX-lea și sfârșitul secolului XX (anii 2000). Pentru aceasta, am ales 3 corpusuri diferite de limbă: pentru prima perioadă am ales cronicarii, pentru a doua perioadă am ales publicistica lui Eminescu, iar pentru ultima perioadă am ales dezbaterile din Camera Deputaților. Cele trei corpusuri le-am considerat în două variante: atât cu diacritice, cât și fără diacritice. Rezultatele pe care le-am obținut vom încerca să le sintetizăm mai jos.

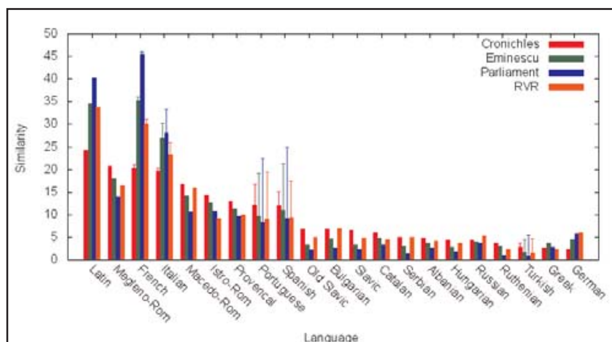
Cele **mai apropiate 10 limbi** față de română, în cele trei perioade analizate, sunt, în ordine, următoarele:

1. Pentru anii 2000: Franceza (69.7%, 45.5|46.0, 48.3|48.8), Latina (63.7%, 40.2, 42.0), Italiana (41.1%, 28.1|33.4, 29.1|34.5), Spaniola (19.6%, 9.2|24.9, 10.7|27.0), Portugheza (15.5%, 8.3|22.1, 9.5|24.0), Provensala (17.7%, 9.6, 9.8), Germana (9.2%, 5.8, 5.9), Turca (1.5%, 0.9|5.4, 0.9|5.6), Rusa (5.9%, 3.7, 4.0), Catalana (5.9%, 3.3, 3.4).
2. Pentru sfârșitul sec. XIX: Franceza (55.7%, 35.2|36.1, 37.2|38.2), Latina (59.9%, 34.6|36.6), Italiana (40.1%, 26.9|30.2, 27.9|31.2), Spaniola (24.4%, 10.9|21.2, 12.9|23.7), Portugheza (18%, 9.6|18.5, 11.3|21.0), Provensala (20.7%, 11.3|11.6), Bulgara (7.4%, 4.7, 5.5), Catalana (9%, 4.8, 5.1), Turca (2.8%, 1.7|4.5, 1.7|4.7), Germana (6.9%, 4.5, 4.6).
3. Pentru sec. XVI-XVII: Latina (44.9, 24.2, 25.7), Franceza (35.4, 20.3|21.1, 22.3|23.1), Italiana (30.6%, 19.6|20.3, 20.7|21.4), Spaniola (25.7%, 11.9|15.1, 13.9|17.2), Portugheza (22.1%, 12.2|16.3, 13.9| 18.4), Provensala (21.8%, 13.0|13.4), Slava veche (11.9%, 6.8|8.7), Bulgara (10.6%, 6.8|7.8), Slava (12.1%, 6.5, 7.7), Catalana (11.2%, 5.9, 6.4).
4. Pentru vocabularul reprezentativ al limbii române: (M. Sala, 1988): Latina (56.6%, 33.8, 37.0), Franceza (48.3%, 30.0|31.0, 31.8|32.9), Italiana (37.1%, 23.3|25.9, 25.0|27.7), Spaniola (18.7%, 9.3|19.4, 10.2|20.9), Portugheza (16.8%, 8.9|17.3, 9.8|18.9), Provensala (17.1%, 10.0, 10.7), Bulgara (11.5%, 7.0, 8.1), Germana (9.9%, 6.0, 6.3), Rusa (8.7%, 5.3, 6.1), Slava veche (9.2%, 5.0, 5.8).

Ştiinţa, parte a culturii

Procentele de după fiecare limbă trebuie interpretate astfel: de exemplu, cifrele pentru franceză (anii 2000) înseamnă: 69.7% dintre cuvintele utilizate au proveniență franceză; 45.5% este similaritatea (inteligibilitatea) românei cu franceza, atunci când diacriticele sunt luate în considerare; 46% este similaritatea românei cu franceza atunci când sunt considerate și perechile de cuvinte cognates și când diacriticele sunt luate în considerare; grupa următoare prezintă rezultatele fără diacritice, adică 48.3% este similaritatea (inteligibilitatea) românei cu franceza, atunci când diacriticele NU sunt luate în considerare, iar 48.8% este similaritatea românei cu franceza când sunt considerate și perechile de cuvinte cognates și când diacriticele NU sunt luate în considerare. Pentru celelate tipuri de raportări, de exemplu, pentru latină (2000), avem doar 3 procente, care reprezintă: 63,7% dintre cuvintele utilizate au proveniența latină, 40.2% este similaritatea românei cu latina atunci cand diacriticele sunt luate în considerare, iar 42% este similaritatea românei cu latina atunci cand diacriticele NU sunt luate în considerare.

O reprezentare grafică a similarității limbii române cu primele 21 de limbi cele mai apropiate de ea (inclusiv cele trei dialecte) este redată în figura alăturată. Semnalăm faptul că am adăugat perechile de cognates doar pentru limbile franceză, italiană, spaniolă, portugheză și turcă. Acest fapt se datorează resurselor electronice pe care le-am găsit și la care am avut acces. În orice caz, în figură am semnalat aportul avut de cognates – se vede că acesta a fost semnificativ pentru limbile respective.

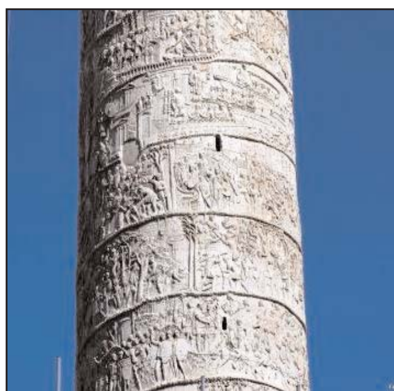

Nu vom comenta prea mult rezultatele, preferăm să lăsăm cititorul să-și facă propriile analize. Câteva observații ies însă imediat la iveală. Mai întâi, observăm că abordarea tradițională, cu contorizarea numărului de cuvinte (poziția 1 pentru fiecare limbă) conduce la valori mult prea mari ale similarității limbii române față de celelalte limbi (franceză, latină și italiană în special), ceea ce teoretic ar putea conduce spre ideea că româna este un dialect al limbilor respective. În schimb, abordarea pe care o impunem, cu măsurarea și a gradului de similaritate a cuvintelor și apoi compozițională acestor similarități, conduce la valori mult mai echilibrate, mai apropiate (credem noi) de valorile reale. Desigur, aceste valori urmează să fie confirmate de rezultate cognitive ce vor fi disponibile, sperăm, într-un alt experiment.

O a doua observație este legată de aportul identificării perechilor cognates. Se observă că fără aportul acestor cuvinte, similaritatea românei față de spaniolă și portugheză era destul de mică (în jur de 9%), ceea ce nu era deloc conform cu realitatea. Contribuția adusă de cognates ridică aceste limbi la valori mult mai apropiate de ceea ce se întâmplă în realitate, similaritatea crescând, de exemplu, pentru anii 2000 până la 24% pentru portugheză și, respectiv, 27% pentru spaniolă. Italiana a beneficiat și ea de acest aport, ajungând astfel la o apropiere mult mai consistentă, în jur de 34%.

O situație aparte o are turca, și asa vom începe să investigăm cele trei afirmații ale lui Lucian Boia. Se observă că, deși româna a fost expusă influenței turcești cel puțin până la Războiul de Independență, turca nu se regăsește printre cele mai apropiate 10 limbi față de română, ea intrând în top 10 abia spre sfârșitul secolului al XIX-lea, când influența turcească la noi a început să scadă. Mai mult, împrumuturile din turcă au scăzut constant din secolul XVII până astăzi, cu o valoare maximă atinsă totuși în secolul al XVII-lea (dar nu mai mare de 3%). Și atunci, cum se explică, totuși, prezența limbii turce pe locul 8 spre sfârșitul anilor 2000? Răspunsul este simplu acum: similaritatea de aproape 6% a limbii turce față de română nu este dată de aportul cuvintelor împrumutate de română din turcă (și care sunt în jur de 1%), ci de perechile cognates pe care româna le împarte cu turca. Turca, la fel ca româna, a împrumutat masiv spre sfârșitul secolului al XIX-lea cuvinte din franceză. Astfel, cele mai multe perechi de cognates româno–turce sunt cuvinte provenite din același strămoș franțuzesc comun. În felul acesta, cuvintele turcești și românești care par că seamănă sunt, de fapt, împrumuturi din același cuvânt franțuzesc. Spre deosebire de română, care a ales mai degrabă forma ortografică a cuvântului franțuzesc, turca a ales mai degrabă forma fonetică a acestuia (*aranjament* în română, dar *aranjman* în turcă). Prin urmare, afirmația lui Lucian Boia legată de cuvintele turcești nu se susține. Turca nu se află nici atât de aproape de română, iar similaritatea crescândă în secolul 20 nu se datorează multiplelor relații politice, ci împrumuturilor din franceză ale ambelor limbi. Ceea ce LB crede că sunt cuvinte împrumutate din turcă sunt, de fapt, cuvinte franțuzești în marea lor majoritate. Desigur, sunt câteva cuvinte uzuale turcești folosite de marea masă a oamenilor, dar acestea nu sunt suficiente din punct de vedere statistic pentru a trage o concluzie de genul celei pe care o încearcă LB.

A doua afirmație a lui LB se leagă de prezența cuvintelor slave și de influența acestora asupra limbii române. Dacă privim cele trei clasamente, vedem că în primele 10 limbi în anii 2000 singura limbă slavă apropiată de română este rusa, care se află pe locul 9, cu mai puțin de 4% grad de similaritate. De altfel, suma tuturor influențelor slave în anii 2000 atinge 8.9%, spre deosebire de suma influențelor latine, care atinge 61.8%. Lucrurile nu stau mult diferit nici în secolul al XIX-lea, bulgara fiind în acest caz singura limbă slavă aflată în top 10, și anume, pe locul 7. Cu totul altfel stăteau însă lucrurile în secolele XVI-XVII: 3 limbi slave se aflau în top 10, și anume: slava veche, bulgara și slava, aflate pe locurile 7, 8, respectiv 9. În acea perioadă, într-adevăr, raportul dintre limbile romanice și slave era mai apropiat, de aproape 1 la 2. Astfel, similaritatea cu limbile slave era de 20.2, iar cea cu limbile latine de 41.3. Din acest punct de vedere, putem spune că da, astăzi, limba română este altfel.

Am lăsat pentru la urmă investigarea primei afirmații a lui Lucian Boia. Din punctul nostru de vedere, afirmația respectivă poate avea două interpretări:

1. Româna este cea mai puțin apropiată față de celelalte limbi romanice. Adică, oricare două limbi romanice diferite de română seamănă mult mai mult între ele decât seamănă acele limbi cu româna.
2. Româna se află la distanța cea mai mare față de latină dintre toate limbile romanice.

Nu știm exact ce a vrut să spună LB, dar putem investiga cele două piste. Cu prima interpretare suntem de acord și am susținut chiar în paginile acestei reviste (numărul din luna februarie, 2012) o astfel de afirmație, în momentul în care analizam similaritatea limbilor mai degrabă din punctul de vedere al unei metafore muzicale, adică investigarea limbilor care „sună" cel mai apropiat de o limbă dată (româna în cazul nostru). Într-adevăr, din acest punct de vedere, obțineam că italiana este cea mai apropiată de română, dar față de italiană cea mai apropiată era spaniola. Mai mult, româna era cea mai depărtată de italiană. La fel stau lucrurile și cu celelalte limbi romanice, aproape de fiecare dată româna aflându-se la distanța cea mai mare de limbile respective. Dacă asta a vrut să spună LB, atunci acest lucru pare că așa este. Din punctul de vedere al inteligibilității, chestiunea pe care o prezentăm aici, rezultate preliminare induc aceeași ipoteză.

A doua interpretare se susține însă cu mai mare greutate. Nici la nivelul sonorității, nici la nivelul inteligibilității nu putem afirma răspicat că lucrurile stau așa cu româna. De altfel, nu se prea poate afirma acest lucru despre nicio limbă romanică (franceza are aici un ușor rol aparte), diferența dintre oricare limbă romanică și latină aflându-se între niște limite care nu se extind cu ușurință către exprimări superlative. Putem vorbi despre anumite grade de comparație, desigur, dar aceste grade sunt mai degrabă comparabile decât extreme. Din nou, se poate face confuzia cu perioada secolelor XVI-XVII, înainte de perioada de relatinizare a limbii române, când apropierea de latină era la jumătate față de cea de astăzi (24,2% în sec. XVI, față de 48,8% în anii 2000). Pentru acea perioadă, LB are dreptate, probabil că atunci româna era cea mai depărtată de latină, dar astăzi această afirmație nu se susține.

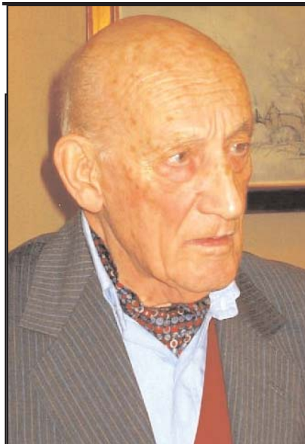
Nu putem încheia înainte de a analiza relația limbii române cu limbile înconjurătoare. Departe de nucleul latin, româna s-a dezvoltat într-o arie înconjurată exclusiv de limbi neromanice. Acest fapt i-a făcut pe mulți să exagereze influența acestor limbi asupra românei. Dacă însumăm astăzi similaritatea limbii române cu toate limbile care au înconjurat-o la un moment dat, obținem un procentaj de abia 18%, care este sub procentajul limbii aflate pe locul 5 în ierarhia celor mai apropiate limbi față de română în anii 2000. Prin urmare, româna și-a păstrat caracterul romanic tot timpul, iar influența limbilor neromanice asupra românei nu a fost mai mare decât influența limbilor neromanice asupra celorlalte limbi romanice. Acest lucru vine și susține o dată în plus ultima teorie a lui Darwin, conform căreia genealogia limbilor este în concordanță cu genealogia popoarelor (analizată pe baza similarității ADN-ului), româna aflându-se, din punctul nostru de vedere, în această genealogie. De altfel, această teorie este în acest moment investigată în cadrul unui proiect laborios, condus de triestinul Giuseppe Longobardi, cu mijloace lingvistice și bio-informatice, proiect ce se desfășoară la York (Marea Britanie) și Trieste (Italia).

Bibliografie

A. Ciobanu, L.P. Dinu, *What and How Matters in Natural Languages Classification? Application on Romanian Evolution,* 2013.

Seniori ai culturii

Neagu Djuvara

Istoricul, diplomatul şi memorialistul Neagu Bunea Djuvara s-a născut la Bucureşti, la 31 august 1916 (stil nou) într-o familie având, pe linie paternă, origini aromâne, stabilită în ţară cel mai probabil la sfârşitul veacului al XVIII-lea (circa 1780), iar pe linie maternă neamul boierilor Grădişteni, înrudiţi direct cu Cantacuzinii, Mavrocordaţii şi Sturzeştii şi, probabil, cu alte familii boiereşti.

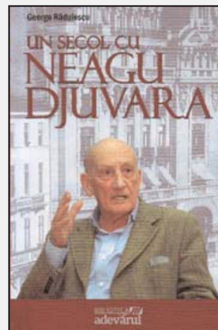
Orfan de tată, este crescut de mamă, în refugiu, în Franţa, într-un spirit elitist, specific mediului aristocratic din care provenea. La 12 ani, este elev-intern la o şcoală de stat din Franţa, apoi urmează Literele, la Sorbona (licenţiat în istorie, în 1937), fără însă a profesa, şi, „cam în silă", Dreptul, luându-şi doctoratul în 1940. Este mobilizat în 1941, în Regimentul 6 Mihai Viteazul, fiind şi rănit la Odessa. La cerere, părăseşte armata în 1943 şi accede în diplomaţie, ca funcţionar la Direcţia Cabinet şi Cifru, din Ministerul de Externe.

În 1944, chiar în preziua arestării mareşalului Ion Antonescu, este trimis, în calitate de curier diplomatic, la Stokholm, fără însă a-şi mai îndeplini misiunea. În repetate rânduri, Neagu Djuvara va caracteriza, cu argumente şi în cunoştinţă de cauză, referirile la aşa-zisa „afacere" a telegramei, privind armistiţiul cu Uniunea Sovietică drept o „totală aberaţie". Rămâne în Suedia până în 1947, ca reprezentant diplomatic al Guvernului generalului Nicolae Sănătescu (secretar de legaţie), fiind demis de autorităţile comuniste, sub acuzaţia de apartenenţă la Mişcarea Legionară. Mai târziu, îşi va asuma doar unele „simpatii legionare", punând acest episod pe seama vârstei „fragede".

Între 1948-1961 activează în cercurile emigraţiei româneşti din Franţa, ca secretar al Comitetului de Asistenţă al Refugiaţilor, şi sporadic, cu articole la Europa Liberă. Între 1961-1984, din însărcinarea guvernului francez, îndeplineşte unele misiuni cu caracter diplomatic în Republica Niger, în paralel susţinând şi conferinţe pe teme de istorie economică la Universitatea din Niamey. În 1972 îşi susţine, la Sorbona, doctoratul în istorie, sub îndrumarea filosofului şi sociologului Raymond Aron. După 1984 devine director al Casei Româneşti din Paris, iar în 1990, după 42 de ani de exil, se întoarce în ţară.

Între 1991-1998 este profesor-asociat la Universitatea Bucureşti, instituţie care îi acordă şi titlul de Doctor Honoris Causa, în 2012, dar şi membru de onoare al institutelor de istorie din Bucureşti şi Iaşi. Este decorat cu Marea Cruce a Ordinului Naţional „Serviciu Credincios", iar statul francez îi conferă „Ordre des Arts et Lettres", în grad de Ofiţer.

În 1995, publică, la Humanitas, lucrarea sa fundamentală *Între Orient şi Occident. Ţările Române la începutul epocii moderne*, în fapt, o reeditare după *Les pays roumains entre Orient et Occident. Les Principautés danubiennes dans la première moitié du XIX-e siècle* (Publications des Orientalistes, Paris, 1989). Urmează seria de istorie pentru tineret (publicată integral la Humanitas între 1999-2003), inaugurată cu *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri* (1999), *Mircea cel Bătrân şi luptele cu turcii* (2001), *Cum s-a născut poporul român* (2001) şi *De la Vlad Ţepeş la Dracula Vampirul* (2003), dar şi alte lucrări, pe larg comentate şi uneori intens contestate de comunitatea istoricilor: *Thocomerius – Negru Vodă. Un voievod cuman la începuturile Ţării Româneşti* (2007) şi *Există istorie adevărată?* (2012).

Excelent povestitor, memorialist şi om de lume, istoricul a scris şi un roman, *Scrisorile spătarului Nicolae Milescu* (2004), ca şi savuroase memorii: *Amintiri şi povestiri mai deşucheate* (2009) sau *Bucharest – Paris – Niamey et retour ou Souvenirs de 42 ans d'exil* (L'Hartmattan, 2004). Prezent activ în mass-media, la 97 de ani împliniţi, Neagu Djuvara comentează adesea actualitatea politică românească, având opinii uneori tranşante pe teme diverse, de la starea cinematografiei, la rolul elitelor în societatea de tranziţie. (M. Nencescu)

Deconstrucţia istoriei, sau gânduri despre adevărurile tăinuite

Marian NENCESCU

În 1995, când apărea la Humanitas prima ediţie românească a cărţii lui Neagu Djuvara *Între Orient şi Occident. Ţările Române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, problema recunoasterii rolului jucat de români în istoria Europei era departe de a fi rezolvată. Faptul că, individual şi sporadic, România a dat câteva exemple Europei, inclusiv prin modelul de „supraom" reprezentat de Nicolae Iorga, nu compensează realitatea că occidentalul mediu nu ştie încă bine unde este ţara noastră, cu atât mai puţin care sunt reperele istoriei sale. Este o realitate ce merită să dea de gândit nu doar istoricilor de profesie.

În acest sens, cartea lui Neagu Djuvara, destinată de la început cititorului european, cu precădere păturii culte a acestuia, reprezintă un model, nu singurul, dar indiscutabil cel mai modern şi bine alcătuit mod de prezentare agresivă a istoriei naţionale într-un mediu cultural autarhic, acolo unde România aproape că nu contează. Meritul autorului este chiar dublu, dacă avem în vedere inclusiv caracterul premonitoriu al cărţii, apărută cu două decenii înainte ca Lucian Boia să „revoluţioneze" istoriografia românească prin interogaţii de genul *De ce e România altfel?* Teza de la care pleacă Neagu Djuvara este simplă: la începutul veacului al XIX-lea, în mijloc de Europă şi la confluenţa marilor imperii începe „să se petreacă ceva" care stârneşte interesul şi imaginaţia Occidentului, pe măsură ce mărturiile puţinilor martori ai fenomenului prind să iasă la iveală. Iar acel „ceva", dincolo de „neînţelegerile culturale", constituie zorii unei civilizaţii capitaliste în curs de formare, aspect deloc întâmplător, numit de istorici „desteptarea naţională a românilor din Principate".

Fenomenul, considerat pe bună dreptate „progresist şi european", dă de gândit nu doar istoricilor, cât mai ales filosofilor istoriei, responsabili

cu definirea „mentalului colectiv" şi cu analiza efectului său asupra „Ţării". Faptul că lucrarea, apărută iniţial în colecţia Publications des Orientalistes (1989), a cunoscut nu mai puţin de 7 ediţii înainte de a fi publicată la Bucureşti, confirmă interesul specialiştilor faţă de fenomenul „occidentalizării" românilor, în special pe filieră franceză, dovadă fără tăgadă a apartenenţei la marea familie a popoarelor neolatine şi, implicit, asumarea latinităţii drept idee-forţă în lupta de emancipare.

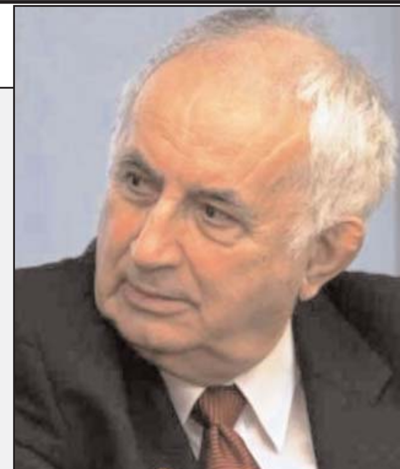
Pe un plan mai larg, cartea se încadrează în ceea ce constituie post-modernismul cultural, cu accent pe deconstrucţia textului, achiziţie de bază a gândirii contemporane, folosită mai ales ca o strategie interpretativă pentru promovarea ideilor sau intenţiilor nedeclarate ale unui autor. Ideea nu este neapărat originală, ea fiind promovată iniţial de filosoful Michael Foucault, în 1969, într-un text publicat în *Bulletin de la Société Française*, intitulat „Qu'est ce que l'auteur?". Analizând relaţiile dinamice şi contingente dintre textele aparţinând mai multor autori, gânditorul francez ajunge la conceptul de „identitate prin diferenţiere". Este ceea ce s-ar numi o lectură deconstructivă a unor texte diverse, legate de o cauzalitate logico-conceptuală.

Cu alte cuvinte, o lectură în grilă deconstructivă ar putea suplini eventualele erori prezente în lectura „tradiţională" a textelor, pe principiul că „deconstrucţia nu se găseşte în absenţa sensului, ci în surplusul lui" (J.M. Balkin, *Deconstructions. Legal career*). Procedeul a făcut carieră în special după anii '90, inclusiv la noi, când autori consacraţi au trecut cu arme şi bagaje în familia postmodernismului, legitimând deconstructivismul inclusiv prin aplicarea unui set de tehnici specifice, sau „binarităţi nelegitime" cum le-a numit Jacques Derrida, unul dintre apostolii deconstructivismului.

Privită din această perspectivă, cartea lui Neagu Djuvara încetează să mai fie o simplă „colecţie de texte", diverse şi eteroclite în conţinut şi valoare, ci se constituie într-o analiză de tip deconstructivist, cu aplicaţie la domeniul istoriei, o cale de a defini nu neapărat unitatea, cât mai ales diferenţele dintre naţiuni aflate pe trepte diferite de dezvoltare economico-culturală. La modul general, lucrarea nu îşi propune să explice cine erau fanarioţii, cât, mai ales, să sublinieze un anume mod de interpretare a fenomenului istoric, în manieră raţionalistă, bazată pe utilizarea succesivă a textelor, alăturate aleatoriu, şi conducând obligatoriu către ideea unei unităţi extratextuale.

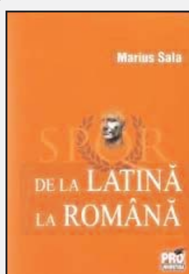
(Continuare la pag. 15)

Acad. Marius Sala

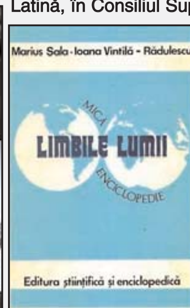
Lingvistul Marius Sala s-a născut la 8 septembrie 1932, în Vaşcău, jud. Bihor. Este membru corespondent al Academiei Române din 12 noiembrie 1993 şi membru titular din 21 decembrie 2001. Vicepreşedinte al Academiei Române din 26 aprilie 2006. Discurs de recepţie: *Cei doi stâlpi ai înţelepciunii* (6 ianuarie 2006).

Studii liceale la Beiuş şi universitare (Facultatea de Filologie) la Bucureşti. Stagii de specializare în Franţa, Suedia, Cuba, Columbia, Peru şi Venezuela. În 1967 a devenit doctor în filologie, iar în 1974 a primit titlul de doctor docent. Este cercetător (din 1955) şi director (din 1994) al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" din Bucureşti. A ţinut numeroase cursuri şi seminarii la Universitatea din Bucureşti, la Universitatea de Vest din Timişoara (din 1996), la Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir" (din 2000), dar şi ca profesor invitat la universităţi din Malaga, Heidelberg, Madrid, Mexico City, Köln, Frankfurt, Oviedo, Udine. Este autorul a numeroase lucrări în domeniile: lingvistică romanică, hispanistică, istoria limbii române, lingvistică generală, dialectologie română, onomastică etc: *Estudios sobre el judeo-espanol de Bucarest* (1970); *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române* (1970, ediţia franceză 1976); *Phonétique et phonologie du judeo-espagnol de Bucarest* (1971); *Le judéo-espagnol* (1976); *El léxico indígena del espanol americano. Apreciacions sobre su vitalidad* (1977, în colab.); *Limbile lumii. Mică enciclopedie* (1981, în colab.); *El espanol de America. Léxico* (1982, în colab.); *Les langues du monde. Petite encyclopédie* (1984, în colab.); *Etimologia şi limba română* (1987, în colab.); *El problema de las lenguas en contacto* (1988); *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice* (1988, în colab.); *Enciclopedia limbilor romanice* (1989, în colab.); *Lenguas en contacto* (1997; ediţia română, 1998); *De la latină la română* (1998, ediţia franceză, 1999, ediţia japoneză, 2001; ediţia spaniolă 2002; ediţia italiană, 2005; ediţia engleză, 2005; ediţia greacă, 2008); *Introducere în etimologia limbii române* (1999); *May We Introduce the Romanian Language to You*? (2000, în colab.; ediţia română, 2001, ediţia franceză, 2002); *Limbile Europei* (2001, în colab.); *Enciclopedia limbii române* (2001, în colab.), *Aventurile unor cuvinte româneşti* (2005, ediţia II, 2006, vol. II, 2006); *Portrete* (2006, ediţia II, 2007); *Cuvintele – mesageri ai istoriei* (2009) ş.a. Redactor-şef la *Limba Română, Revue Roumaine de Linguistique* şi *Studii şi Cercetări Lingvistice*; membru în comitetul de redacţie al revistei *Bulletin de la Societé Roumaine de Linguistique Romane* şi în consiliul de conducere al revistelor internaţionale *Iberoromanica* (Tübingen), *Anuario de Lingüística Hispanica* (Valladolid), *Lexis* (Peru), *Revue de Linguistique Romane* (Strasbourg) şi *Beiträge zur romanischen Philologie* (Berlin).

Preşedinte al Comisiei de cultivare a limbii române a Academiei Române. Redactor responsabil la *Dicţionarul limbii române*, la *Mic dicţionar academic,* la *Dicţionarul etimologic al limbii române*, la tratatul *Istoria limbii române.* Organizator al ciclului de conferinţe bilunare ale Academiei Române „Limba română şi relaţiile ei cu istoria şi cultura românilor" (din 1995). Director al Biroului din România al Uniunii Latine. Director al Pavilionului României la EXPO'92 de la Sevilla şi la EXPO'98 de la Lisabona. Membru de onoare în Biroul Societăţii de Lingvistică Romanică; membru în Comitetul Internaţional al Atlasului Lingvistic Mediteraneean, în Comitetul Internaţional de Ştiinţe Onomastice, în conducerea Asociaţiei Internaţionale a Hispaniştilor, în Societatea Internaţională de Filologie şi Lingvistică din America Latină, în Consiliul Superior al Hispanismului, în Comitetul Internaţional Permanent al Lingviştilor, în Comitetul Atlasului Lingvistic Romanic; coordonator pentru România al proiectului PATROM; membru corespondent la Real Academia Espanola (1978), la Instituto Mexicano de Cultura (1981), la Academia Nacional de Letras din Uruguay (1994), la Academia Peruana de la Lengua (2004). Doctor Honoris Causa al Universităţii de Vest din Timişoara (1999), al Universităţii din Oradea (2000), al Universităţii „Aurel Vlaicu" din Arad (2001), al Universităţii din Craiova (2002), al Universităţii „Ştefan cel Mare" din Suceava (2005). A primit Premiul Academiei Române (1970, 1981, 1989) şi Premiul Centenarului Academiei Mexicane (1975). A fost distins cu: Ordinul Naţional „Serviciul Credincios" în grad de Comandor (2000), Ordinul Naţional „Serviciul Credincios" în grad de Ofiţer (2009), „Commendatore dell'Ordine della Stella della Solidarieta Italiana" (Italia, 2004), Officier de l'Ordre de la Couronne (Belgia, 2008), Trofeul „Celebritatea anului pentru cercetare" (2009).

(După Dorina N. Rusu, *Dicţionarul membrilor Academiei Române. 1866–2010,* Ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2010.)

Lingvistul, prin excelenţă

Gabriela PANĂ DINDELEGAN

Acad. Marius Sala, unul dintre cunoscuţii lingvişti români, a cărui recunoaştere ştiinţifică a depăşit de mult graniţele acestei ţări şi a cărui tinereţe şi forţă îl plasează dincolo de numărătoarea comună a anilor, are o operă care impresionează – în primul rând prin întindere (peste 700 de titluri tipărite, multe dintre ele cărţi apărute în ţară sau în străinătate, şi altele în curs de apariţie) şi prin mulţimea direcţiilor de cercetare abordate. Amintesc dintre acestea: romanistică (tipologie romanică, cercetări asupra dialectelor italiene, asupra dialectelor din Franţa, asupra spaniolei din America, asupra portughezei, asupra locului limbii române între limbile romanice, paralele româno-catalane, elemente panromanice etc.); dialectologie română şi romanică; toponimie şi onomastică; fonetică şi fonologie istorică; istoria limbii române literare, cu cercetări destinate studierii limbii şi stilului unor scriitori; etimologie (cu problemele ei teoretice, dar şi cu rezolvarea detaliilor etimologice); limbi în contact; dispariţia limbilor; studiul terminologiilor; istoria cuvintelor ş.a.

Impresionează şi prin pilda pe care o poate oferi tinerilor. Dacă urmăreşti primii douăzeci de ani din activitatea lui Marius Sala, te uluieşte mulţimea de analize, de recenzii, de prezentări şi cronici de carte romanică, din toate colţurile şi din toate domeniile romanităţii, redactate în toate limbile romanice şi publicate în nenumărate reviste de lingvistică din Europa şi din afara ei. Nu cred să existe un alt lingvist român care să fi acordat atâta timp şi atâta interes prezentărilor de carte. Această preocupare constantă a însemnat creşterea interesului românesc faţă de lingvistica romanică, iar, în plan personal, a însemnat o formare serioasă în domeniul romanisticii, precum şi afirmarea sa în lumea romanică.

Impresionează, de asemenea, constanţa cu care Marius Sala şi-a omagiat în scris înaintaşii (vezi titluri precum: *Aş vrea să aduc un omagiu profesorilor mei* sau *Primii mei profesori, Întâiul meu profesor*). Printre lucrările sale, găsim nenumărate studii dedicate lingviştilor Al. Rosetti, Iorgu Iordan, Sextil Puşcariu, Emil Petrovici, Ovid Densusianu, Al. Graur, Ion Coteanu, dar şi altora mai vechi, precum: B.P. Hasdeu, H. Tiktin, Alexandru Philippide, Lazăr Săineanu, Timotei Cipariu, I.-A. Candrea, Theodor Capidan, studii în care, cu căldură şi onestitate, Marius Sala se apleacă asupra rolului fiecăruia în evoluţia ideilor lingvistice româneşti, iar, în cazul special al unora, şi asupra rolului lor în formarea personală. Transpare, din aceste articole, ideea de „continuitate" şi de „recunoştinţă". Este frapantă consecvenţa cu care academicianul Marius Sala şi-a exprimat descendenţa ştiinţifică şi umană de la „cei doi stâlpi ai înţelepciunii": Iorgu Iordan şi Alexandru Rosetti (vezi discursul său de recepţie cu acest titlu, din 2006). În legătură cu asta, aş face o precizare: îngemănarea celor două direcţii în activitatea lingvistului Marius Sala a însemnat, în esenţă, detaşarea elevului şi de unul, şi de celălalt, căci elevul a avut forţa ştiinţifică să adauge la „moştenirea" iordaniană, venind din direcţia romanisticii, „moştenirea" rosettiană, de cercetător profund al istoriei limbii române.

Din această mulţime de lucrări (cărţi, articole, studii, recenzii, comunicări la congrese şi conferinţe internaţionale), îţi pui întrebarea: Care este contribuţia esenţială a savantului Marius Sala la dezvoltarea lingvisticii româneşti? („Ce ai dat, dumneata, domnule Marius Sala, lingvisticii din ţara în care te-ai format?", se întreabă însuşi lingvistul cu ocazia primirii titlului Doctor Honoris Causa din partea Universităţii din Craiova, în 2002). Interesant este propriul răspuns la această întrebare, D-sa indicând trei direcţii ale acestor esenţiale contribuţii (citez): „o nouă perspectivă – comparaţia romanică – pentru analiza limbii române; o nouă perspectivă în studiul spaniolei americane şi al iudeospaniolei; o nouă perspectivă în analiza problemei limbilor în contact". Acestea sunt, după părerea autorului, domeniile teoretice fundamentale în care inovează cercetătorul Marius Sala.

Seniori ai culturii

Dar, din punctul de vedere al lingvisticii românești, contribuția Domniei-sale este cu mult mai bogată și mai diversificată, având în vedere și alte câteva direcții, unele strict științifice, altele științifico-adminstrative, în care rolul său a fost fundamental.

O primă direcție o reprezintă inițierea și coordonarea unor lucrări de mare întindere, cu participarea unor colective întregi de cercetători: în domeniul romanisticii, lucrări precum *Lexicul indigen al spaniolei americane,* 1977 (797p.), *Spaniola din America,* 1982 (două volume, 623 p. + 497 p.), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice,* 1986 (629 p.), *Enciclopedia limbilor romanice,* 1989 (400 p.); în domeniul limbii române, lucrări precum *Enciclopedia limbii române*, 2001 (634 p.), *Micul dicționar academic, în trei volume,* 2001-2003, *Dicționarul etimologic al limbii române* (primul volum A-B, 2011). Toate sunt lucrări fundamentale pentru lingvistica românească și romanică. Unele sunt sinteze reprezentative pentru specificul limbii române și pentru locul limbii române în ansamblul României.

Altele, de aceeași anvergură, precum *Tratatul de istorie a limbii române,* conceput în trei volume, sunt în curs de finalizare. *Gramatica Academiei* (Editura Academiei, 2005, tiraj nou, revizuit, în 2008) n-ar fi avut sorți de izbândă dacă președintele Academiei din acel moment (academicianul Eugen Simion) și directorul de Institut (academicianul Marius Sala) nu și-ar fi dat mâna în susținerea acestui mare și dificil proiect. Trebuie menționat că și mai recenta *The Grammar of Romanian* (G. Pană Dindelegan ed., Oxford University Press, 2013, 700 p.) a beneficiat de sprijinul și încurajarea acad. Marius Sala. Altă direcție o reprezintă inițierea și redactarea (ca singur autor sau în colaborare cu regretata lingvistă Mioara Avram) a unor lucrări-sinteză de descriere și prezentare a limbii române pentru străinătate (cu titluri precum: *Scurtă istorie a limbii române, Faceți cunoștință cu limba română, Cunoașteți româna?*), lucrări care, având avantajul de a fi traduse în limbi de mare circulație (franceză, engleză, spaniolă), au permis intrarea românei în circuitul științific internațional și au făcut să crească, în timp, interesul pentru studiul limbii române.

Nu se poate să nu aduc în discuție și latura sa diriguitor-adminstrativă, ca șef de instituție științifică, chemat să reziste în condiții de grea austeritate și, mai mult, să producă, în aceste condiții, lucrări științifice valabile și reprezentative pentru secolul în care trăim. În această direcție, ar fi multe de spus. Dar, dincolo de toate, trebuie spus că Marius Sala își iubește Institutul cu un devotament și cu o pasiune nemăsurate, implicându-se în toate acțiunile lui, trăind prin realizările Institutului și ale oamenilor lui și bucurându-se sincer pentru toate acestea. În același sens, este extrem de semnificativă relația sa cu tinerii, pe care, ca director de institut de cercetare, știe să-i selecteze, știe să și-i apropie și să-i stimuleze, știe să-i folosească creator, dându-le încredere în forțele proprii și oferindu-le libertăți și facilități de mișcare cu rezultate remarcabile pentru prezentul și viitorul cercetării lingvistice.

Nu pot să închei fără a aduce în discuție latura cald umană a personalității lui Marius Sala. Deschideți oricare dintre cărțile lui de *Portrete* (una dintre plăcerile scrisului său din ultimul deceniu) și veți observa foarte clar un anume lucru. Dincolo de detaliile semnificative pe care portretistul le surprinde în legătură cu oricare dintre subiecții săi (un fremătat de gene, un tremurat de voce, o intonație specială în cutare sau cutare situație, o amintire din tinerețe), te copleșește căldura cu care autorul se apropie de personaj și cu care își învăluie personajul. În esență, numai un om profundamente BUN și CALD este capabil de atâta afecțiune pentru oamenii care îi sunt dragi și apropiați! În treacăt fie spus, există și un „portret" metaforic (vezi *Academica* nr. 5, 1995) dedicat „ființei" mult îndrăgite, Institutul de Lingvistică.

(Fragmente din prezentarea la Academia Română, din 7 septembrie 2012, cu ocazia sărbătoririi acad. Marius Sala la împlinirea vârstei de 80 de ani.)

(Urmare din pagina 13.)

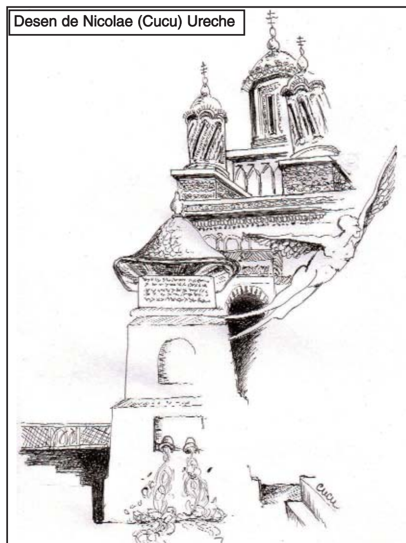
În mod semnificativ, cartea se deschide cu două „tablouri", intitulate „scene de sfârșit de veac", desprinse din *Cronica lui Dionisie Eclesiarhul* („Chronograful Țării Românești, de la 1764 la 1815"), relatând un episod „monden" și altul „tragic" din domnia lui Constantin Hangerli, domn fanariot executat în palatul său din București, la 18 februarie 1799. Contrapus acestor scene, este portretul lui Nicolae Bălcescu din finalul cărții, autorul punând accent pe „norocul postum" al istoricului mort singur, necunoscut și uitat în țară străină, dar „unul din puținii vizionari din istorie", care a anticipat toate visurile generației pașoptiste.

Între aceste jaloane, întâlnim un amalgam de analize, relatări și portrete, extrase din opere fundamentale ale istoriografiei românești și europene, dar și din savuroase opere literare. În manieră deconstructivistă, autorul asociază surse locale, de la Radu Rosetti, Dionisie Fotino, paharnicul Constantin Sion, Grigore Grădișteanu, George Bibescu ș.a., la prestigioși istorici străini, precum Seton-Watson, Thomas Thornton, William Wilkinson, inclusiv Joseph Toynbee, suspectat de Neagu Djuvara de simpatii fanariote („Dar să-l lăsăm pe Toynbee să viseze că reface Istoria", comentează malițios istoricul român – op. cit. p. 101).

Cartea abundă în informații corecte, verificate și ingenios selectate, adesea arhicunoscute de cititorul român, dar cu siguranță inedite pentru orice străin. Nu ar strica, poate, la o ediție viitoare, ca, alături de aluziile livrești extrase din romanul *Ciocoii vechi și noi* de Nicolae Filimon, să se adauge și câteva secvențe din *Principele* (1969) lui Eugen Barbu, genială sinteză literară a epocii, ce suplinește o întreagă bibliotecă istorică. Altfel, Neagu Djuvara este destul de reticent față de noul val de istorici români, prezenți destul de sporadic între sursele sale bibliografice, suspectați că ar prezenta fenomenele „într-o optică marxistă" (op.cit., p. 409).

Ca o concluzie, lucrarea lui Neagu Djuvara merită citită ca un document social ce pune accent pe relativismul lumii postmoderne, conducând spre ideea că viața noastră, în totalitate, este ghidată de sensuri de care nu suntem pe deplin conștienți. Esențial este să reflectăm, să ne vindecăm de ceea ce s-ar numi „cusururile" noastre tradiționale. Acesta este mesajul „ascuns", al demersului istoric al lui Neagu Djuvara, pe deplin exemplificat în cartea sa dedicată „moștenirii" fanariote.

Desen de Nicolae (Cucu) Ureche

Povestea vieții lui Neagu Djuvara are verva sălbatică a unui peisaj luxuriant. Nu e suficient să spui că a trecut prin multe. A trecut prin tot. Război și Universitate, aventură și savantlâc, exil și repatriere, Europa și Africa, diplomație, filosofia istoriei, spionaj, jurnalistică, Sorbona, Niamey și București, boierie și sărăcie, profesorat, politică, explozie creatoare după vârsta de 80 de ani, anonimat și glorie, acțiune, contemplativitate, radicalitate, cordialitate, hazard. Recunoaște singur că a fost mereu însoțit, în momentele decisive, de un „noroc" salutar. A prins ultimul tren spre Helsinki după Marea Revoluție Rusească din Octombrie și a fost trimis la Stockholm pe 23 August 1944, anume, parcă, pentru a supraviețui tăvălugului bolșevic. La 94 de ani are încă mari proiecte, speră să-și afle sfârșitul pe un vapor, e ubicuu, tonic, șarmant, distins, fără fasoane, bucuros de glumă și de tacla. De câte ori îl văd, mă contaminez de buna lui dispoziție, savurez bunele lui maniere și admir curajul opiniilor sale, adeseori în afara convențiilor curente.

Recunosc: văd în Neagu Djuvara modelul unei lumi ireversibil dispărute, lumea României interbelice, cu bunele și relele ei, dar cu vigurosul ei potențial de evoluție, retezat scurt de ocupația sovietică. Știu că e naiv să idealizăm lumea aceea. Dar, pe de altă parte, ce altă lume avem de idealizat? Unde altundeva să căutăm reperele unei țări care vrea să se alcătuiască firesc, după infinite și epuizante „tranziții"? Ce altă „continuitate" ne putem dori dincolo de aceea, încropită frugal, în mica nișă dintre 1866 și 1944? Și cum să trec cu vederea faptul că toți cei care mi-au marcat hotărâtor anii de formație, de la Constantin Noica la Nicu Steinhardt și Alexandru Paleologu, veneau din acel „altădată" pe care îl întruchipează și Neagu Djuvara?

(Andrei Pleșu)

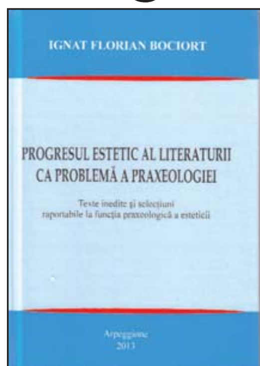
Eficiența artistică a operei literare

Maria BUTAN

Recenta carte, *Progresul estetic al literaturii ca problemă a praxeologiei. Texte inedite și selecțiuni raportabile la funcția praxeologică a esteticii* (Ed. Arpeggione, Cluj-Napoca 2013, 777 pag.), a esteticianului român, trăitor la Berlin, Ignat Florian Bociort, precum și interviul pe care i l-a luat, pe marginea acestei cărți, filosoful Ioan Cornea, interviu publicat în revista *Cultura* din București la 8 august a.c., ar merita studiate cu creionul în mână.

Bociort este un promotor al esteticii praxeologice, praxeologia fiind teoria activității eficiente. Cartea sa, ca și întreaga sa cercetare, nu are, se înțelege, un caracter normativ, ci unul *deliberativ*. El analizează critic și *demonstrează*, la îndemână cu metodologia actuală a științelor (teoria sistemelor, teoria jocurilor strategice, euristica, praxeologia, logica științei ș.a.), tezele derutante, contradicțiile, inconsecvențele, incertitudinile, prezente, unele de multă vreme, în practica literară, fiind reprezentate adesea nu numai de către tineri scriitori, ci și de teoreticieni ai literaturii și de către esteticieni și filosofi. Autorul se oprește și asupra unor opinii valide, pe care autorii lor nu le-au însoțit de argumente.

Aceste erori și incertitudini de principiu subminează creația literară, căci, spune Bociort: „Dacă pentru un scriitor, fie el realmente talentat, tematica este indiferentă estetic, ideatica este banală, personajele sunt inexpresive, limba este plată, pentru că, vezi bine, ea nu are dimensiuni estetice etc., etc.”, opera va rămâne cu componente lipsite de valori. Cartea infirmă atari erori, nu doar prin opinii personale, ci prin probe oferite de științe și face o amplă demonstrație a importanței pe care o are știința, cultura înaltă a scriitorului, pentru valoarea activității sale. Bociort se pronunță împotriva unei prejudecăți vechi și persistente, potrivit căreia activitatea literară ar fi un lucru simplu, scriitorul având la îndemână doar talentul.

După ani de mare pasiune pentru matematică în liceu, Bociort se înscrie la Politehnică, un institut „militarizat”, care îl scutește de armată și de război, dar, când războiul s-a terminat, a renunțat la Politehnică, „institut cu puternice rădăcini, dar cu aripi scurte”, și, din dorința unor deschideri largi spre cultură, a devenit student la Filosofie și, paralel, la Filologie. A dus cu sine și pasiunea demonstrațiilor. Va face demonstrații în stil cartezian, mai întâi în lingvistică și interlingvistică, apoi, timp de peste patru decenii, în estetica generală și literară, în teoria literaturii, în stilistică și poetică.

A publicat în șase volume rezultatele cercetărilor sale în aceste domenii. În țară, cărțile sale s-au bucurat de aprecierile calde ale unor specialiști ca Al. Dima, Adrian Marino, V.E. Mașek, Dumitru Ghișe ș.a., au făcut obiectul unor mese rotunde și interviuri. Capitole din cărți au apărut în cinci țări europene, precum și în China și Brazilia.

Lucrările profesorului Bociort au prezentat o dublă noutate: o metodologie a științelor pozitive aplicată la specialități umaniste și o analiză atentă a mai multor probleme nerezolvate ale specialităților menționate mai sus. Acest fapt a însemnat confruntări cu câtiva filosofi, esteticieni, teoreticieni ai literaturii și ai stilisticii: Kant, Croce, Bayer, Vianu, Hrapcenko, Marouzeau, Dufrenne, Camil Petrescu, poetul Al. Philippide și mulți alții.

Cartea de față include multe dintre aceste confruntări, fiind o permanentă dezbatere la un nivel accesibil, într-un stil obiectiv, „de tip german”, deoarece lucrările autorului au fost scrise după cinci ani în care a funcționat la Catedra de Limbă și Civilizație Română a Universității Humboldt din Berlin, perioadă în care a susținut un doctorat în filosofie la aceeași universitate și a obținut o calificare superioară în metodologia științelor.

Vom prezenta în cele ce urmează câteva exemple, luate aproape la întâmplare din confruntările sale.

Ignat Florian Bociort s-a născut la 13 octombrie 1924, a studiat filosofia (1945-1949) și filologia (1946-1950) la Universitatea din București. Doctorat în filosofie la Universitatea Humboldt din Berlin. Profesor la București, Timișoara, Berlin. Cunoscut pentru lucrările sale de estetică și activitatea în promovarea limbii esperanto. Mișcarea esperanto a fost interzisă în 1985; imediat după 1989 a înființat Asociația Română de Esperanto, al cărui președinte a fost, până la stabilirea sa definitivă în Germania (acum, este președinte de onoare al Asociației). A organizat primul Congres Esperanto la Timișoara. Este membru de onoare al Academiei Internaționale a Științelor (instituție cu profil universitar) și membru de onoare al Asociației Universale de Esperanto. Volume publicate: *Teoria progresului literar-artistic* (1975), *Teoria literaturii* (1977), *Lucrări practice de esperanto și interlingvistică* (1980), *Antologie de texte pentru seminarul de interlingvistică* (1982), *Estetică literară* (1995), *Esperanto. Movado, strategio, estetiko, rakontoj* (2007), *Convingeri, opinii, atitudini* (2008), *Estetică literară prin controverse* (2011), *Confruntări, memorii, povestiri* (2012), *Progresul estetic al literaturii ca problemă a praxeologiei* (2013).

1. Tudor Vianu, în *Postume. Istoria ideii de geniu,* citează cuvintele lui Kant, prin care marele filosof pretindea a dovedi, printr-o paralelă, existența unei metode în știință, metodă aplicabilă de oricine, în timp ce în artă nu se poate învăța modalitatea de a crea: „Putem învăța, scria Kant, tot ce a expus Newton în nemuritoarea lui lucrare asupra principiilor filosofiei naturii (…); nu putem învăța însă a compune poeme frumoase, oricât de amănunțite ar fi preceptele poeziei și oricât de perfecte ar fi metodele ei.” Citând aceste cuvinte, Vianu adaugă: „Există deci o metodă în știință, transmisibilă și aplicabilă de către oricine; nu există o astfel de metodă în artă”. Bociort nu discută problema metodei în artă, ci doar afirmă posibilitatea *învățării în artă*, fapt dovedit practic de conservatoare și de institutele de artă. Cu privire la paralela făcută de Kant, Bociort spune: „Ne îngăduim a observa că în această paralelă a lui Kant s-a strecurat o eroare, care nici măcar nu este atât de subtilă cum sunt de obicei erorile filosofilor.” Așadar, putem învăța ce a expus Newton, dar nu putem învăța să creăm ca Homer! Sunt fapte complet diferite; paralela lui Kant ar fi validă, logic și istoric, spune Bociort, dacă ar putea fi formulată în modul următor: „În artă nu putem învăța să creăm capodopere ca Homer sau Dante, dar în știință poate învăța oricine să facă descoperiri geniale ca Newton sau Einstein” (p. 583), prin simpla aplicare a *metodei.*

2. Estetica tradițională a propus o comparație, pentru a dovedi imposibilitatea progresului în literatură. Se afirmă că mai multe obiecte dintr-o prăvălie dau o valoare economică mai mare, dar mai multe opere literare împreună nu dau o valoare estetică mai înaltă. Bociort obiectează: „Progresul este un fenomen de natură informațională, un produs al minții omenești, care unește *informații* diferite pentru a crea un fenomen superior: în *Luceafărul* lui Eminescu sau în Teoria relativității a lui Einstein au fost conectate informații diverse, iar din această conexiune a rezultat un fapt nou, în timp ce simpla alăturare de obiecte nu are cum să ducă la un produs superior: mai multe obiecte din prăvălie dau *un preț* mai mare, dar nicidecum nu le ridică *gradul de tehnicitate,* singurul care ar reprezenta un progres. Tot așa, mai multe opere literare laolaltă dau un preț mai mare, dar nu un grad mai înalt de artisticitate.

3. Esteticianul francez Marouzeau, iar la noi Camil Petrescu și poetul Al. Philippide, neagă dimensiunea poetică a limbii, deci, toate cuvintele, construcțiile, unitățile frazeologice etc. ar fi egale din punct de vedere estetic. Bociort recurge la exemple din istoria limbii române și arată că limba noastră a cunoscut și o evoluție estetică: Ion Barac, la începutul secolului al XIX-lea folosea cuvântul *limbricariță* în loc de pelin; la Nicolae Filimon, sora medicală era *spitalagioaică* etc., etc.

Pentru Camil Petrescu, *frumos* este conținutul unui text, nu limba lui, dar Odobescu și Blaga au arătat că două traduceri ale aceluiași text sunt diferite ca valoare artistică, datorită *limbii,* deci talentului lingvistic al traducătorului; o traducere „notarială” și alta artistică a aceluiași text infirmă opinia lui Camil Petrescu. După Al. Philippide, „cea mai bună dovadă” că un cuvânt nu are o valoare artistică prin forma lui este faptul că un cuvânt „plăcut”, „frumos”, „poetic” într-o limbă nu este simțit la fel de către toate popoarele. Acest argument, scrie Bociort, cuprinde două erori: mai întâi o contradicție – deci *există* cuvinte frumoase, plăcute în limbă, dar ele nu sunt universal frumoase; în al doilea rând, Philippide operează cu un concept abstract și absolut al frumosului, când acesta are un caracter *relativ;* limba, cântecele, îmbrăcămintea etc. sunt frumoase pentru un popor, nu pentru toate popoarele.

Bociort spune că elementele unei limbi pot avea *trei valori*: au o conotație *pozitivă* (sunt frumoase), o conotație *negativă* (sunt urâte), o conotație *indiscernabilă* (sunt neutre). Deci, cum spune Sadoveanu, scriitorul trebuie să *selecteze* valorile limbii căci „și poporul are drept să creeze rebuturi”.

4. Ovid Densusianu, în *Evoluția estetică a limbii române,* vorbind de elementele extraliterare (provincialisme, arhaisme etc.) spune că, în opera literară, numărul lor nu trebuie să fie prea mare. Acest „criteriu al dozei” este și azi folosit în stilistică, dar, afirmă Bociort, „el este inoperant, pentru că este un criteriu *statistic,* nu *estetic*”. Maiorescu și Coșbuc au arătat că un singur cuvânt „urât” într-o poezie îi anulează farmecul. Bociort propune trei criterii ale selectării cuvintelor extraliterare în stilul beletristic: *accesibilitatea, expresivitatea* și *adecvarea la context.*

Regret că a trebuit să simplific lucrurile în prezentarea exemplelor de mai sus. De reținut, însă, că lucrarea de față cuprinde multe alte demonstrații la care, după opinia mea, nu se poate formula nicio replică.

În concluzie, avem a face cu o carte foarte importantă, novatoare, temeinic argumentată. Or, tocmai raționalitatea acțiunilor noastre este urmărită de praxeologie.

Cărți și autori

Stihuri ca un curcubeu

Octavian D. CURPAȘ

Meditațiile poetice (Editura Muzeului Literaturii Române, 2005, 120 p.) ale lui Ilie Marinescu se caracterizează printr-o tehnică picturală specifică. Ilie Marinescu folosește tonuri tari, culori reci, reușind să comunice perfect anumite stări sufletești, pe care le zugrăveste, conferindu-le individualitate, într-un registru în care predomină elementele romantice, amintind de stilul lui Eminescu. Astfel, „Zâmbete gnomice” poate fi considerată o ipostază modernă a „Glossei” marelui nostru Luceafăr: „De milenii iată, nimeni nu-i schimbat la-nfățișare./ Teoria darwinistă e călcată în picioare./ Poate doar maniheismul un război subtil va duce/ Binele ieșind în față se trezeste la răscruce.”

Ilie Marinescu, poetul psiholog. Ilie Marinescu debutează în anul 2002 cu volumul de poezii *Maieutica iubirii.* Un an mai târziu, acesta semnează volumul de pamflete și satire *Oblomovismul Sinarhiilor*, iar în 2005 un nou tom de stihuri, intitulat *Meditații poetice.* Autorul este licențiat în management la American University „Eminescu Center”, dar și al Facultății de Sociologie și Psihologie în cadrul Universității „Spiru Haret” din București. Ilie Marinescu a urmat, de asemenea, Academia de Radio și Televiziune din România „Tudor Vornicu”, fiind colaborator la mai multe ziare și reviste, precum *Buletin de București, Harababura, Zău* sau *Șoc.* Poetul este membru al Asociației Române de Psihologie Transpersonală și al Colegiului Psihologilor din România. A apărut în direct la diverse posturi de televiziune, ca specialist în psihologie. Hobby-urile sale sunt filosofia, literatura, muzica, teatrul, netul etc.

„Furtuna se pornește, seninul iar dispare.” Departe de a cultiva o lirică a liniștii, a fericirii, Ilie Marinescu evocă „tristeți și bucurii,/ Topite-n soarele amiezii,/ Ascunse-n nopțile târzii” („Lacrima”). Astfel, poetul desenează în alb și negru „ore și secunde” care „în prafuri se destramă” („Moartea clepsidrei”), „pe-o cale veșnic grea și lungă” („Lacrima”). Tabloul dezolant al acelor „valuri ostenite” din „Glossă”, paleta săracă în culori, imaginea în care „furtuna se pornește, seninul iar dispare” („Nostalgie”) vorbesc despre atitudinea contemplativă a poetului în fața vieții. Zbuciumul său este subtil înfășurat, ascuns în această atitudine aproape paralizantă, din care viziunea senină și calmă este complet absentă.

Un colț de Rai. Prin contrast, peisajul prezentat în „Vacanță la țară” este odihnitor, lipsit de freamătul și de zbuciumul lăuntric de până acum. Poetul iubește liniștea, de aceea ne spune că: „De vacarmul din orase fug în fiecare vară/ La căsuța bătrânească, undeva pierdută-n țară./ Câtă liniște deplină este-n acest colț de Rai/ În a cărui puritate disting fiecare grai.” Îndrăgostit de liniștea rurală, romantic prin definiție, Ilie Marinescu cântă o natură feerică, în același timp clasică, în care se concretizează ca elemente caracteristice „Ciripit de păsărele, cântec de privighetoare,/ Vântul mângâind, cu glasul, fiecare pom și floare.” („Viața la țară”)

„Cine sunt eu?” În „Promenadă venețiană”, poetul meditează pe tema iubirii și a fericirii. La fel ca la Mihai Eminescu, motivul romantic al florii albastre – „Cum sunt ochii ce-i iubesc,/ Ei cunosc dragostea noastră,/ Ce-mi dau sensul să trăiesc” – implică senzualitate, voluptate. Floarea reprezintă efemeritatea, delicatețea, în timp ce albastrul simbolizează infinitul cosmic, aspirația. Cu o astfel de reprezentare estetică senină, expresivă și spontană, Ilie Marinescu găseste, de asemenea, prilejul de a medita asupra condiției omului în general și, în speță, asupra propriei condiții. Omul este trecător, de aceea poetul se întreabă: „Cine sunt eu? Eu sunt un nimeni,/ Îți pasă ție dacă eu exist?/ În Univers sunt mii de puncte,/ Dar punctul totdeauna este trist.” („Eu sunt nimeni”)

„Critica rațiunii pure.” Tristețea, sentimentul trecerii iremediabile a timpului, regretul filosofic, melancolia îl fac pe Ilie Marinescu să trăiască cu intensitate, în prezentul conștiinței, desfășurarea propriului destin. „Am plătit cu fericirea,/ Fiecare clipă, pas,/ Măsurându-mi rătăcirea,/ Biologicul meu ceas.” („Troc”) De altfel, pentru poet, realitatea înseamnă „schisme,.../ răspunsuri și-ntrebări/ Un conflict de mimetisme/ Ne-ncetate frământări.” („Lamentări”)

Asemenea lui Immanuel Kant, poetul critică „rațiunea pură” ce îl „pune în dileme”. („Dilemă”) Realitățile obiective ale lui Kant din *Critica rațiunii pure* fac ca poemul „Dilemă” să fie străbătut de idei filosofice de o limpezime clasică și cu valoare gnomică. Poetul se întreabă dacă „are viața un sens, țintă, sau e trecere de vreme?”, cu atât mai mult cu cât idealurile „în adâncurile firii... sunt urzite,/ Parcă-s rădăcini de pom, prin pământuri răzvrătite.” („Dilemă”)

„Suflete înrobite.” În „Suflete înrobite”, Ilie Marinescu transpune în versuri idei iluministe privind concepția sa despre condiția omenească și despre sensul devenirii istorice. Într-o notă ușor agresivă, poemul prezintă o meditație filosofică asupra adevărului că avem „puterea și dreptul de-a decide/ Asupra vieții” noastre. Același poem se detașează prin atitudinea de dezamăgire pesimistă, prin excelentă romantică, provenind din filosofia schopenhaueriană, concretizată într-un îndemn-chemare: „O! voi locuitori priviți bolta cerească,/ Opriți-vă avântul de-a fi conduși de-o mască.”

Un „apel către rațiune”. Știind că în lume domnește nedreptatea, poetul abordează conceptele de libertate, egalitate și fraternitate în „Apel către rațiune”. „Ce religie spuneți că-i mai sus decât alta,/ Când o singură forță ne veghează din Cer,/ Să uităm de Azore să uităm și de Malta;/ Că putem să fim liberi încă astăzi mai sper.” Fiecare om are rolul său în lume, dar ca întreg, ca omenire, „Destinul nostru este să trăim împreună,/ Indiferent de rasă, de etnie, culoare” („Apel către rațiune”).

„Se naște înc-o primăvară.” Având intuiția fericirii, dar și a fragilității ființei umane, autorul înțelege că în cele din urmă, condiția omului este tristă, pentru că este repede trecător. Omul nu poate păstra, atunci când trăieste, clipa fericirii. Tema timpului aduce încă o dată, ecouri eminesciene în poezia lui Ilie Marinescu. „Am strâns în brațe timpul pribegit,/ Al anilor ce-și căutau cărarea/ Și-am fost doar pentru-o clipă fericit,/ În rest prietenă mi-a fost uitarea”. („Uitarea”)

De altfel, poezia lui Ilie Marinescu nu merită a fi dată uitării. Dacă „peste toate se așterne,/ Tăcerea albă care cerne” („Anotimpuri”), în poemele sale „se naste înc-o primăvară” („Anotimpuri”) și trăieste speranța. De aceea, nu ne rămâne decât să îi citim *Meditațiile poetice* și să îi urmăm îndemnul: „Curcubeul priviți, are aceeași cunună,/ De ne naștem în locuri diferite sub Soare.” („Apel către rațiune”) Indiferent unde ne aflăm pe Terra, vom fi îmbogățiți sufletește dacă vom contempla culorile curcubeului poetic creat de Ilie Marinescu.

(Phoenix, Arizona)

Din învățături...

Nimănui să nu împarți daruri, nici rudelor, nici altora, ci tuturor să le dai în fața ochilor tăi. De ce? Pentru că, dacă vei da pentru vorbele unora, atunci îți vei face două pagube: darul este al tău, iar cinstea nu este a ta. Deci, de ce să dai cinstea ta pentru voia unora? Căci doar nu pe toți v-a adunat Dumnezeu ca toți să fiți unși, nici să fiți păstori ai turmei, ci pe tine te-a pus uns și păstor peste turmă. De aceea, dacă nu-ți vei cunoaște turma ta, precum și dacă nu le vei împărți tu pe dreptate, ce fel de păstor și domn se cheamă acela care lasă ca în domnia lui să domnească toți și să fie domni ca și tine, sau să se amestece toți în venitul tău? Sau n-ai auzit ce zice în sfânta evanghelie: „Cinstea ta să n-o dai nimănui, nici veniturile tale”? Sau să lași cuvântul Domnului tău și cinstea ta, și să împlinești vorba boierilor tăi, care vor vorbi și fără cale, iar tu să faci astfel ca să ridici cinstea lor și să le dai cinstea de voia ta însuți, ca să fii un al doilea Isav, care și el și-a dat cinstea și scaunul fratelui său pentru un blid de linte? El și-a pierdut cinstea, pentru că a cerut Isav de la fratele său Iacov și i-a spus: „Dă-mi merticul tău să mănânc și să mă satur!” Iar Iacov era dăruit de Dumnezeu cu minte aleasă și zise către Isav: „Dacă aș ști că-mi vei da cinstea ta și scaunul tău, și eu ți-aș da merticul meu!” Iar Isav era lipsit de minte. De aceea, neținând seama că-și va pierde cinstea pentru un blid de linte, se ridică și zise: „Dă-mi tu blidul de linte și ia-ți cinstea mea și scaunul meu!” Și atunci își dete cinstea și scaunul său lui Iacov, fratele său.

Tărâmurile iubirii aproapelui

Geo CĂLUGĂRU

Ion C. Ștefan este un scriitor profesionist despre care am putea afirma că aproape tot ceea ce încearcă îi reușește. Profesor de Limba și literatura română, membru al Uniunii Scriitorilor Români, autor a 31 de volume de poezie, proză, eseuri, critică și istorie literară – toate bine primite de colegii de condei și critici literari, ca Laurențiu Ulici, Horia Gârbea, Gheorghe Bulgăre, acad. Vasile Tonoiu, Aureliu Goci, George Gibescu, Florentin Popescu, George Șovu și alții.

Într-un articol publicat în *Argeș Expres,* intitulat simbolic *Arefeanu*, după numele localității natale a autorului, Gh. Păun spunea despre Ion C. Ștefan că doar teatru n-a încercat să scrie, dar este sigur că, dacă ar fi abordat și acest gen literar, ar fi reușit să realizeze o producție interesantă.

Eu presupun însă că preocuparea prioritară a lui Ion C. Ștefan ar trebui să fie poezia. Așa îmi și explic revenirea în forță cu volumul *Tărâmurile sufletului,* tipărit anul trecut la Editura Rawex Coms, care, iată, după numai un an, reapare în ediția a doua, autorul adăugându-i 22 de poezii noi, față de cele 150 la prima ediție, structurate în ciclurile: *Ca o carte deschisă, iubirea* și *La fereastra poetului*, care, după cum scrie autorul într-o notă lămuritoare, vor forma embrionul viitoarelor sale cărți de versuri.

Saltul este însă evident, chiar și în acest interval scurt de timp, deși eu mă voi strădui să arunc o privire de ansamblu asupra întregului volum, sub forma sa cea nouă.

Conștientizând momentul destrămării armoniei originare (*Liniștea se destrămase mai demult*), ca început al nașterii gândirii poetice, Ion C. Ștefan „scormonește" încrezător „printre gânduri", trăind revelația propriei spiritualizări: „Lumina înflorise printre rânduri", trecuse adică de stadiul germinării. Pe moment, poetul apare derutat: „Eram doar zborul lor în vânt". Urmează stadiul de la floare la fruct – adică de la gând la cuvânt: „Nici nu știați cât mă durea primul cuvânt" (*Primul cuvânt*, p. 19).

De aici, începe totul: creația făptuită de Dumnezeu, și mai apoi de câțiva oameni conștienți că sunt ființe după chipul și asemănarea Tatălui Ceresc.

Ion C. Ștefan face parte dintre aceștia, care, de la revelația primului cuvânt, simte necesitatea de a-și afla identitatea creatoare. Este începutul făuririi de sine întru nașterea bucuriei creației – rezultatul unei strădanii răbdătoare și îndelungate, la capătul căreia descoperi cine ești și care este menirea ta pe pământ.

De ce *Tărâmurile sufletului*? Fiindcă ele sunt locuite de partea frumoasă din sufletele oamenilor: aici se nasc: adevărul, iubirea, altruismul, generozitatea, libertatea. Poetul se apleacă răbdător asupra lor și le adună bob cu bob, pentru a le dărui semenilor drept leacuri izbăvitoare pentru bolile grave pe care le provoacă nu doar în trupurile, ci și în sufletele lor ura, invidia, lăcomia și altele.

Autorul nu eludează partea efemeră a ființei umane, supusă instinctelor, ci o înțelege și uneori o înfățișează în poeziile sale, dar îl preocupă ce se întâmplă pe tărâmurile sufletului, tema de boltă a creațiilor sale fiind iubirea. Îl preocupă, deopotrivă, acele aspecte ale sensibilității umane care ne dau vigoare, prezentate ca „o sămânță înflorită între gene", dar și adevărurile care dor. Călător cu gândul și inima în cel mai drag anotimp al vârstei, copilăria, poetul zăbovește „La sărbătoarea sfântă/ când înfloriră piersicii și merii", ca laolaltă cu persoanele dragi: „De Paști, în credință, să ciocnim" (*Din copilărie*, p.10).

Pentru Ion C. Ștefan, ușa casei părintești este „de brad, cu miros de rășină". Dând direct spre lumea copilăriei, este „Prima filă a casei/ Deschisă, cu numele noastre săpate-n chenare", devenind „Cuibul nostru de liniște și vise/ Când revenim din zborurile solare" (*Ușa casei părintești*, p. 11).

N-avem cum să nu-i împărtășim trăirea primului fior de iubire adolescentină, când nu-și poate desprinde privirile de pe genunchii fetelor, care atrag cu sfioșenie „Toate razele soarelui/ Încât lumina ochilor dansează/ Numai în jurul lor" (*Genunchii fetelor*, p.17).

În accepțiunea poetului, păcatul dintâi are alt sens decât cel conferit de Biblie. El înseamnă unirea simultană a trupurilor și a sufletelor, întru nașterea extazului produs de sentimentul iubirii, când „Jumătățile noastre de primăvară/ Strâng sâmburii ca-n jumătăți de măr". Uimitor de rafinat și înălțător este exprimat de poet acest moment, cu o voce inconfundabilă: „Cerul meu și cerul tău, întâia oară/ Și-au amestecat stelele-n fântâni de dor…" (*Păcatul dintâi*, p. 19).

Temperatura la care îndrăgostitul își trăiește iubirea este cea a incandescenței: „Brațul meu fierbinte de dorințe/ O să-ți încingă mijlocul". Verbul la conjunctiv prezent *să-ți încingă* are o dublă semnificație: *înconjoară mijlocul,* dar și *o să-ți încălzească până la aprindere trupul.* Neacceptând jumătăți de măsuri, el își avertizează iubita: „Pleacă înainte de soroc", adică înainte de a trăi farmecul atingerii, care „Mă va lega/ Pe veșnicie de tine". Unde să plec? În patru vânturi tulburi, „Ca să nu te mai caut,/ Ca să nu te mai pot găsi!" (*Veșnicia clipei*, p. 20).

Poet în toată puterea cuvântului, ajuns prin propria-i suferință la înțelepciune, Ion C. Ștefan ne propune o altă interpretare și pentru mitul din legenda Meșterului Manole, a cărei logică interioară ne determină s-o acceptăm. Adolescent fiind, impresionat profund de legenda privind înălțarea Mânăstirii Argeșului, poetul de mai târziu venea „sub zidul" său „să plângă" jertfa dublă a Anei: „Mama și pruncul încă nenăscut". Spera că „sufletul de floare" de la acea vârstă îi va înlesni împlinirea dorinței de a-l întâlni chiar pe Iisus și a-l ruga: „Și să vă dea iar viața de-nceput." Maturizându-se, autorul înțelege caracterul sacru al jertfei într-un plan mai înalt: nu ucide, ci dăruiește o altă viață, echivalentă cu aceea a Fiului lui Dumnezeu: „Mult mai târziu, am înțeles că voi,/ De fapt, trăiți în sfânta Mânăstire:/ Blânzi îngeri iertători – și mereu doi –/ Cum toate-n lume sunt perechi din fire". Finalul, printr-o raportare gravă la sine, îl îndreptățește pe autor să se considere un Manole al timpului său. „Acum, bătrân, de ce-oi mai fi plângând?/ Poate Manole am devenit – tot prin zidire –/ Doar din durere multă și cuvânt,/ Cum toate-n lume două sunt din fire…" (*Lacrima Anei*, p. 21).

Următoarele două părți, adăugate la volum ca versuri noi, nu contrazic, ci, mai degrabă, confirmă părerea noastră că, după o lungă incursiune prin lumea romanelor de dragoste (*Lumina din oglindă, Femeia necunoscută, În căutarea iluziilor pierdute, Întâlnirea de la Muzeu, Iubirea cea din urmă*), autorul s-a reîntors definitiv la iubita sa din tinerețe – poezia: „Ca o carte deschisă, iubirea… Cum s-o citesc/ Cu privirile, cu obrajii, cu degetele cuprinzându-te?/ Ca o carte deschisă, iubirea înmugurind/ În trupul meu, de parcă întineresc…" (*Ca o carte deschisă, iubirea,* p. 131).

Totodată, crește conștiința de sine a poetului: „Aflasem dintr-un basm, ultimul/ Pe care-l mai citeam, că Făt-Frumos,/ După ce îmbătrânise (fiindcă, desigur,/ Trebuia să îmbătrânească și el odată),/ Se scăldase într-un izvor de apă vie/ Și devenise, din nou, Făt-Frumos cel Tânăr…/ Asta e! am exclamat, plin de bucurie,/ Rețeta revenirii la Marea Poezie!/ Și, din nou, mi-am dăruit nopțile/ Cuvintelor strălucitoare, care zburau/ Prin fața ochilor mei, ca niște rândunici/ Săgetând orizontul creației și înălțându-se/ Spre Dumnezeu…" (*Întoarcerea la poezie*, p. 142).

Sunt doar două remarci de seamă, care anunță embrionul creațiilor viitoare, la care ne vom referi mai accentuat când volumele anunțate vor vedea lumina tiparului.

Cele consemnate până acum mă determină să cred că are dreptate scriitorul Radu Cârneci, care, în finalul la prefața cărții, afirmă: „Ion C. Ștefan ființează în poezie duios și puternic, îndrăzneț și timid, melancolic și exaltând – toate acestea venind din firea-i bogată, bogăție pe care ne-o propune în zicerea de multe ori strălucitoare" (p. 7).

De asemenea, din postfața la ediția a doua, semnată de poetul Florentin Popescu, desprindem următoarea afirmație: „Temperamental, dl Ion C. Ștefan este o fire romantică și visătoare, gândul și simțirea d-sale navigând pe tărâmul poeziei, ca într-un spațiu al purității și – mai ales – al sincerității; de aici, poate, și o anume limpezime, ca de cristal, a versurilor lui. Nimic sofisticat ori contrafăcut în poezia pe care o scrie. Pentru d-sa, frumusețile naturii, ale universului în general și-au păstrat culorile și tonurile nealterate, ca-n Edenul dintâi. Într-o vreme în care, în ciuda zecilor sau sutelor de poeți pe care îi avem, cei care sunt chemați către o lirică luminoasă, pe alocuri chiar optimistă, sunt foarte puțini, scriitorul care-și antologhează aici creația mi se pare a fi cuceritor tocmai prin excepția pe care o face de la cursul și panorama generală a poeziei noastre contemporane" (p.150).

Cărţi şi autori

Micul Prinţ care vom fi fost odată

Paula ROMANESCU

Povestea Micului Prinţ nu începe cu „a fost odată", nu desfăşoară pentru ochii noştri un întreg arsenal de arme pentru eternele bătălii dintre bine şi rău în care vreun mărunt „viteaz" fiu de-mpărat sau nat de rând, mai mult mânat de teribilisme aventuroase decât de raţiune, se ia la trântă cu toate văzutele şi bănuitele forţe ale răului, până când, într-un târziu-devreme, pune de o nuntă mare cu mireasa pentru care…, totul spre-a ne da poveţe cum se-ajunge fără veste până-n hău de bătrâneţe…

Micul Prinţ, acela care nu va îmbătrâni niciodată, este o alcătuire misterioasă şi firească, la fel cum misterioase şi fireşti ne par stelele-n cer, deasupra… pustiurilor (din noi?), când ne este dor de o prezenţă care să dea vieţii noastre sens şi inimii clinchet de râs străluminat.

Micul Prinţ despre care vreau să vă (re)povestesc în felul meu, n-a apărut în lumea poveştilor decât foarte târziu, prin veacul al XX-lea după Venirea şi Înălţarea la ceruri a Celui de la care omenirea numără anii. A fost adus până la noi de un autor serios – Antoine de Saint-Exupéry – pilot purtător de scrisori de pe un ţărm pe celălalt al Atlanticului, om de al cărui cuvânt nici vorbă să ne îndoim. Acesta se simţea în văzduh la fel de confortabil ca acasă, pe pământ, dar dacă cel mai adesea era în aer, aproape de cer, nu înseamnă deloc c-ar fi vrut să fugă de oameni. Dimpotrivă. Dovada (una dintre cele multe, nu şi singura!) este dedicaţia pe care a înscris-o pe prima pagină a romanului său *Micul Prinţ* – pentru că roman este povestea despre straniul personaj plecat de undeva, de pe o minusculă planetă, spre a descoperi „planeta despre care un geograf i-ar fi spus că are o reputaţie bună" – Planeta Albastră, mai exact, Pământul oamenilor: „Lui Léon Werth, omul care poate înţelege orice, chiar şi cărţile pentru copii, un om care locuieşte în Franţa şi suferă de foame şi de frig şi ar avea nevoie de consolare". Deci aşa stăteau lucrurile. Era în anul 1943. Franţa era sub ocupaţie. Temutele lagăre naziste erau nesătule…

Autorul se plasează de la început în poveste, garant al celor relatate, participant la „torsul firului". Spune el că pe la vreo şase ani ar fi descoperit într-o carte de „Poveşti adevărate" nişte istorii cu şerpi boa care înghiţeau elefanţi. Astfel, a desenat în felul lui elefantul înghiţit de şarpe (în manieră expresionistă, ar zice vreun critic avizat foarte, ce uluieşte plebea). „Opera lui" n-a impresionat pe nimeni, necum să înspăimânte privitorii, persoane adulte. După alte câteva „studii" de matematică, gramatică, geografie (şcoală, dulce şcoală!), a învăţat să piloteze. Până aici nu avem de ce să nu-l credem. Antoine de Saint-Exupéry a fost pilot! Doar aşa ni-l prezintă toate „cărţile serioase" numite „Istorii ale literaturii franceze" din secolul al XX-lea. Ba, ne mai şi asigură că s-a născut pe 29 iulie 1900 la Lyon şi… s-a înălţat la ceruri cu avionul lui cu tot, uitând să se mai întoarcă printre semenii pe care-i iubea nespus, pe 31 iulie 1944. Împlinise deci 44 de ani şi două zile… Mediterana ştie mai multe despre dispariţia lui, dar până acum nu ne-a spus nimic. S-ar putea ca pilotul-scriitor să fi profitat de o migraţie a păsărilor călătoare neînscrisă în calendarul rostuitelor plecări şi să se depărteze de pământul oamenilor porniţi să se ucidă unii pe alţii dintr-o raţiune sinonimă cu bezmeticia.

Accidente mai avusese. Prin 1938, în încercarea de a ajunga de la New York, în Ţara de Foc.

Iată-l în plină Sahara, la mii şi mii de leghe de orice ţinut locuit, cu avionul în pană, cu apă cât să-i ajungă cam pentru opt zile, preocupat până la disperare de a găsi o soluţie salvatoare.

Uşor (şi greu) de imaginat surpriza lui, când, după prima noapte petrecută sub stele, pe nisip, în zori s-a trezit cu o făptură extraordinară, ce nu părea deloc speriată că se află acolo unde se afla şi care, cu aerul cel mai firesc din lume, i-a cerut să-i deseneze o oiţă. Ce-ar face un adult în toată firea într-o astfel de situaţie de nu să pună întrebări: De unde? Cum? Când? Unde?... Chiar asta a făcut şi povestitorul, pilotul. Dar foarte repede a trebuit să admită că evidenţa este mult prea trainică să te îndoieşti de ea. Adulţii nu au dreptul să pună întrebări. Copiii, da! Din frânturile lor de vorbe culeg adulţii taina în care micile făpturi se învăluie, se dezvăluie, taina care prinde contur şi capătă logică asa cum numai cei deprinşi să vadă cu sufletul văd cu adevărat. Fiindcă „l'essentiel est invisible pour les yeux".

Aflăm şi noi, odată cu autorul, că Micul Prinţ (că asta era strania făptură ivită în zori, acolo, în deşertul fără ţipenie de viaţă, lângă pilotul nostru) vine de undeva de departe, de pe o planetă… un asteroid care ar fi fost observat o singură dată de un astronom turc prin anul 1909, când a încercat să demonstreze „descoperirea" la nu ştiu ce congres internaţional de astronomie, unde, se înţelege, n-a fost luat în serios din pricina straielor sale… (Explicaţie necesară adulţilor, desigur, celor care nu cred decât în cifre, calcule, logică.) Pentru a câta oară „învelişul" trece drept miez de adevăr! Peste alţi câţiva ani, prin 1920, acelaşi astronom, îmbrăcat europeneşte, a refăcut demonstraţia şi de data aceasta a fost crezut. Pentru a câta oară haina îl face pe om credibil?

Să convenim dar că planeta Micului Prinţ era Asteroidul B 612. Vi se pare mai clar acum, nu? Mai aflăm din vorbele sale că „acolo", la el acasă, loc prea mult nu este: abia de încap doi vulcani în activitate şi unul stins, câteva flori efemere ce răsar odată cu soarele şi mor la asfinţit, mai multe buruieni, nişte baobabi ameninţând să destabilizeze planeta şi, mai importantă decât toate, o roză ivită după o minuţioasă şi lungă pregătire întru frumuseţe. Ca orice „frumoasă", roza aceea era un pic cochetă, un pic capricioasă, greu să-i intri în voie şi să ghiceşti ce vrea cu adevărat… Aflându-se în mare dificultate de a-i putea face pe plac frumoasei roze, Micul Prinţ hotărăşte să-şi ia… universul în cap şi să plece unde-o vedea cu ochii (că doar e lucru ştiut că „les voyages forment la jeunesse"), pe alte planete. (Din pricina câtor neînţelegeri fugim de-acasă, de la rosturile noastre cu speranţa că „au fond de l'inconnu" vom da de ceva nou, ceva asemenea unei fericiri nou-nouţe care chiar pe noi ne aştepta!) Numai că „le langage est source de malentendu" şi, de cele mai multe ori, tăcerea poate fi mai grăitoare decât orice rostire. Ce să înţeleagă bietul Mic Prinţ când roza lui, răsfăţată, ocrotită, mofturoasă, cochetă, îi şopteste în momentul plecării lui: „Încearcă să fii fericit – Tâche d'etre heureux!" Fericit!...

Ce-l aştepta oare prin locurile pe unde a trecut, prin „planetele" acelea ca tot atâtea insule de singurătate cu chip de om? Şi oamenii ce sunt, de nu nişte „planete" înconjurate de pustiu de ne-nţelesuri!

Prima planetă era (locuită de) un rege, îmbrăcat în purpură şi hermină, pentru care orice fiinţă trebuia să-i fie un supus. Numai că supuşi nu prea avea „monarhul" nostru „absolut" şi, absolut singur cum era, încerca, atunci când i s-a ivit Micul Prinţ dinainte, să dea porunci cât de cât rezonabile în irezonabila legătură dintre stăpâni şi supuşii mereu nesupuşi… (Dar noi de câte ori cerem lucruri rezonabile?)

Cea de a doua planetă era un vanitos care avea nevoie de admiratori. De auzit, nu auzea decât laudele şi aplauzele, la care răspundea cu un zâmbet condescendent, ridicându-şi pălăria. (Dar noi? De câte ori avem urechi şi pentru critică? Dar cei ce se cred aleşii aleşilor, moţul moţului, cei ce ne fac legi şi ne pun biruri, deşi de filosofie li se apleacă, ar putea să audă şi altceva în afară de „Ura! Ura!", nebănuind măcar că din pricină de „ura" se cam alege praful de toate cele care azi sunt tari cum cred ei şi mâine nu-s.)

Cea de a treia planetă – un beţiv… care bea de ruşine că bea… Singur şi el, ca toţi învinşii care îşi îneacă amarul în mai amar. (Dar noi?! Noi, nu! Poate doar închinătorul la poezie, marele savant, matematician, astronom, poetul mutat în timpul fără anotimpuri – Omar Khayyam, care scrie: „Beau vin cum salcia bea apă./ Mi se pare firesc. Alah când m-a creat/ (Şi doar Alah e fără de greşeală),/ Stia desigur că voi bea./ De nu ar fi aşa, toată ştiinţa Lui n-ar face-o para chioară". Am zis „mutat în timpul fără anotimpuri"? Inexact! Mutat în stea, devenit stea! Altfel cum de are vinul băut sub stele atâta lumină încât geme noaptea de înţelepţi…)

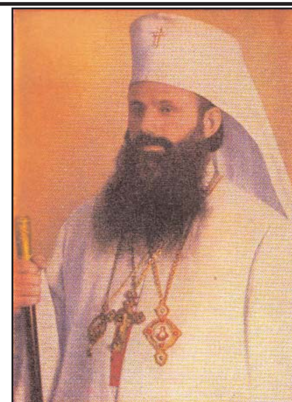
A patra planetă – un businessman pentru care totul se reduce la cifre, la adunare şi înmulţire. La a poseda. Pentru el totul se poate poseda. Stelele sunt ale nimănui?! Nimic mai simplu să le faci ale tale. E suficient să înscrii numărul lor pe o hârtie şi s-o plasezi într-o bancă, lucru care pentru Micul Prinţ poate părea cel mult amuzant, poetic chiar, dar deloc serios, deloc folositor. (Dar noi, ce comori îngrămădim în seifurile supersecurizate? Câte opere de artă niciodată văzute stau sechestrate în băncile lumii deloc amuzante, deloc poetice!...)

Planeta a cincea, cea mai mică dintre toate, era locuită de un lampagiu. Mai rămânea loc şi pentru un felinar – de aprins la căderea nopţii, de stins în răsărit de zori (pe vremea când ziua şi noaptea se rânduiau în 24 de ore), potrivit unui vechi consemn. Dar, cu viteza asta, timpul rămas între noapte şi zi rămăsese de un minut (pe vremea când venise Micul Prinţ pe planeta Pământ, dar de atunci…), aşa că, fidel consemnului, bietul lampagiu, tot aprinzând şi stingând felinarul, nu mai apuca să doarmă şi tare era obosit… Absurdul muncii lui era cel mai puţin absurd dintre toate: avea un sens, făcea un lucru util. Era bine, era frumos. Legea era respectată. (Dar noi, ce mai ştim despre acea splendidă inutilitate care se numeşte lege?) O fi frumos să asişti la 1.140 de apusuri de soare în răstimp de 24 de ore, dar nu este loc (de muncă) pentru două persoane acolo unde doar unul singur poate trudi fără drept la odihnă până la ceasul odihnei de pe urmă, singura lege…

Cea de a şasea planetă, ceva mai vastă, era locuită de un geograf care scria în nişte cărţi groase despre locuri pe care nu le văzuse niciodată. (Dar noi? De câte ori n-am colindat cu ochii şi cu mintea pe harta lumii de pe minuscula Planetă care se zice că este „a noastră"?! Dar cine vede locurile despre care scriu geografii? Exploratorii şi, mai abitir decât acestia, exploatatorii, cei care-şi plimbă inutilitatea pe la ruletele tocătoare de bani, cu, neapărat, *o croqueuse de diamants* alături.)

→

PF Justinian: *Apostolat social. Pilde și îndemnuri către cler*

Este vorba despre un volum de pastorale și cuvântări ale celui de-al treilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (născut la Suești-Vâlcea, în 1901, patriarh între 1948 și 1977), Justinian Marina, volum tipărit (a doua ediție) în 1949, de Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București. Am găsit un exemplar în biblioteca Bisericii din Urechești-Cicănești. După patru articole publicate înainte de război, unul în 1933 și trei în 1939 (pe când autorul era preot), urmează texte din 1945-49, grupate pe capitole corespunzând etapelor în înaintarea autorului în ierarhia bisericească, de la arhiereu-vicar (1945-47), la mitropolit al Moldovei (1947-48) și patriarh. Dacă primele articole au titluri precum „Doi pescari, apostoli” și „O pildă a lui Iisus”, mai apoi apar și de tipul „Caracterul democratic al Bisericii”, „Iașul și prietenia Romåno-Sovietică”, „Noua orânduire a Țării și Biserica”, „Aspecte din viața religioasă a U.R.S.S.” Ultimul text se numește „Început de viață nouă bisericească” și este un „Cuvânt rostit la înscăunarea P.S. Iosif Gafton, ca Episcop al Râmnicului și Argeșului – 27 martie 1949”.

Multe texte din carte sunt interesante, măcar pentru atmosfera epocii. Reluăm mai jos unul singur, potrivit lunii în care ne aflăm și frumos scris, „Lemnarul din Nazaret”, publicat inițial în 1939. Portretul alăturat este cel care apare la începutul volumului. (Gh.P.)

Lemnarul din Nazaret

Ne aflăm după marea sărbătoare a creștinătății în amintirea învierii din morți a lui Iisus Hristos. Să nu uităm cumva că Iisus a fost meșteșugar, copil de suflet al unui meșteșugar. Nici să ne ascundem sau să ne rușinăm că El s-a născut sărac, printre oamenii ce munceau cu mâinile lor, care-și câștigau pâinea cu truda mâinilor. Însuși Iisus și-a câștigat pâinea cea de toate zilele, mai înainte de a împărtăși oamenilor învățătura Evangheliei Sale, cu truda mâinilor Sale. Acele mâini care au binecuvântat pe cei săraci cu duhul, care au vindecat pe leproși, care au dat lumină orbilor, care au înviat morții, acele mâini străpunse la urmă de piroane pe cruce, erau mâini scăldate în sudoarea muncii. Mâini care au simțit amorțeala muncii, mâini bătătorite de muncă, mâini care bătuseră cuie de lemn; mâini de meșteșugar.

Iisus a fost meșteșugar între cele pământene, mai înainte de a fi făuritor de suflete; a fost sărac mai înainte de a chema pe cei lipsiți la ospățul împărăției Sale. Nu s-a născut printre avuți, într-o casă bogată, într-un pat așternut cu puf și purpură. Coborâtor dintr-un rege, trăiește în atelierul unui lemnar; fiu al lui Dumnezeu, s-a născut într-un staul de vite. Nu face parte din tagma celor mari, din aristocrația războinicilor și a bogătașilor, din sinedriul preoților. Se naște pe treapta cea mai de jos a poporului. Înainte de a se coborî în iadul morților, se va coborî în iadul celor vii, în tagmele în care sunt împărțiți muritorii de când e lumea. Înainte de asta, Iisus nu-i decât un biet meșteșugar.

Meseria lui Iisus e una dintre cele patru meserii mai vechi și mai sfinte, căci dintre îndeletnicirile de rând, aceea a țăranului, a zidarului, a fierarului și a lemnarului sunt cele mai adânc legate de viața omului, cele mai nevinovate, mai curate și mai sfinte. Țăranul sparge brazda și scoate din ea pâinea, pe care o mănâncă sfântul în peștera lui, ca și ucigașul în ocnă; zidarul ciopleşte piatra, și înalță casă săracului și casă lui Dumnezeu; fierarul roșește și îndoaie fierul, ca să-i dea ostașului paloș, țăranului plug și dulgherului unelte; lemnarul taie și prinde în cuie scândura, ca să facă ușa ce apără casa de tâlhari și patul în care vor muri hoții, ca și cei cu sufletul curat.

Iisus lemnarul își petrecu tinerețea în mijlocul lor, le făuri cu mâna Lui, iar prin mijlocirea lor se împrieteni cu viața cea mai sfântă a oamenilor: cu viața casei. Făcu masa, la care nespusă este bucuria să stai cu prietenii, chiar de se află printre ei vreun trădător; patul în care tresare omul pentru cea dintâi și cea din urmă oară; lada, în care-și închide țăranca sărmanele-i zdrențe; copaia, în care frământat-a făină; scaunul, pe care moșnegii stau în jurul focului și vorbesc de tinerețea care nu se mai întoarce.

Deseori, Iisus, în vreme ce șuvițele strävezii și ușoare se încrețeau sub buza rindelii, iar rumegătura ploua pe jos în cadența mișcătoare a raspei, se va fi gândit la făgăduielile tatălui său, la poruncile prorocilor, la truda ce-l aștepta și la care n-avea să mai aibă nevoie de scânduri și de lațuri, ci de suflete și adevăr.

Meseria îl învață că a trăi înseamnă a preschimba tot ce este mort și netrebuitor în fapte vii și folositoare; că lucrul cel mai josnic, mai disprețuit și mai călcat în picioare se poate schimba în lucru de preț cu care se pot ajuta oamenii; că, în sfârșit, pentru a putea mântui, trebuie să prefaci, că precum poți scoate din trunchiul răsucit și ciotoros de măslin patul copilului și al miresei, poți făuri din argintarul cel mai păcătos și din cea mai nemernică desfrânată, doi locuitori ai Împărăției din Ceruri. (Consultat: *Viața lui Iisus,* de Giovani Pappini.)

Și Micul Prinț avea (era) o planetă. Singura comoară de acolo – o floare. O roză pe care, iată, el o părăsise neînțelegându-i jocul de-a spinii, de-a neajutorarea în fața celei mai slabe adieri de vânt. (Dar „trestia gânditoare” de care vorbește Pascal, trestia aceea pe care cel mai firav vânticel poate s-o distrugă, trestia care „știe”?!...)

Dar planeta cea mai frumoasă, cea mai importantă, cea mai diversă, este Terra. Aici nimeni nu e singur, nu poate să fie singur între miliardele de ființe care-o populează. Oare?!

Ce să creadă Micul Prinț ajuns pe Terra într-o pustietate de a cărei perfecțiune numai deșertul știe? Ce crede orice călător în necunoscut: că s-o fi rătăcit. (Dar câți rătăciți nu se cred pe drumul cel bun cu cât labirintul care le este viață își lărgește păienjenișul de drumuri!) Numai că un șarpe (Și aici? Credeam că numai în Paradis…) îi sssșoptessste că a ajuns chiar pe pământ, dar că oamenii nu-ssss de găssssit pe aici… Prietenos, Micul Prinț îi arată șarpelui steaua din care venise, iar acesta, la fel de prietenossss, îi răspunde că-l poate ajuta ssssă ssse întoarcă acolo, dacă într-o zi… Nu, deocamdată Micul Prinț este hotărât să întâlnească oameni și, cum în pustiu „on est un peu seul”, va merge să-i caute. Și printre oameni ești la fel de singur, îi șuieră insinuant șarpele cât un deget de subțire, dar mai puternic decât brațul unui rege. Parabolă deloc greu de descifrat: moartea rezolvă totul! Dar „rezolvarea” aceasta o amânăm fiecare, amăgindu-ne că, poate, în vreme, la capăt ne-așteaptă altă poveste…

De la o firavă floare de deșert, Micul Prinț află că și pe aici fuseseră văzuți cândva niște oameni, o caravană, purtați de vânt amarnic, pentru că, bieții de ei, nu au rădăcini… O, de-am înțelege graiul firului de iarbă peste care călcăm nepăsători!

Ajuns pe un vârf de munte, Micul Prinț este convins că va putea cuprinde cu privirea pământul întreg cu oameni. Dar la fiecare cuvânt îngânat, ecoul îi trimite înapoi răsfrângerea spuselor ca-ntr-o oglindă de sunete. „Je suis seul” – Sunt singur, strigă el iar, ecoul repetă: Singur, singur, singur… Ciudată planetă, avea el să gândească, aridă, ascuțită, sărată, iar oamenii, lipsiți de imaginație, repetă la nesfârșit ce li se spune… Și iar îi vine-n amintire roza lui rămasă singură să se descurce cum o putea, ea care vorbea mereu prima…

După multe peregrinări, Micul Prinț ajunge într-o zi la un drum. Toate drumurile duc spre oameni. Și toate se fac de oameni.

Cea mai întregitoare întâlnire o are Micul Prinț cu o vulpiță de la care învață valoarea prieteniei, taina dulce a așteptării, responsabilitatea pentru tot ce iubim și, mai cu seamă, un lucru care cuprinde poate întreaga înțelepciune a lumii: „On ne voit bien qu'avec le coeur; l'essentiel est invisible pour les yeux”. Cât despre oameni, mai bine să nu-i cunoști: Ei au arme și vânează… Neavând rădăcini, par niște umbre purtate de acolo-acolo în ceva ca niște trenuri, mașini, avioane… Unde s-or fi grăbind? De ce nu stau locului? De ce nu par să fie niciodată mulțumiți acolo unde sunt?

Și-a fost cea de a opta zi petrecută de pilotul nostru în deșert – cu avionul încă nereparat și cu ultima picătură de apă terminată. Lângă el, Micul Prinț povestindu-i despre ciudățeniile comportamentului omenesc, despre un negustor care vindea pilule de potolit setea, ceea ce ar însemna pentru om o mare economie de timp… cam 53 de minute pe zi... Ce să faci cu 53 de minute dacă le-ai avea la dispoziție? Micul Prinț știe sigur – ar merge încet să caute o fântână… Apoi, cu aerul cel mai candid din lume, îl invită pe pilot: „Hai să căutăm o fântână!” Timp aveau berechet, deci… Și au pornit, și au găsit fântâna, pentru că întreaga frumusețe a deșertului este că undeva ascunde un izvor – „Ce qui embelit le désert, c'est qu'il cache un puit quelque part”. Tot astfel, în deșertul din noi există undeva ceva, cineva pentru care ne simțim răspunzători și, pentru acel ceva/cineva este absolut necesar să găsim mai întâi cărarea întoarcerii în noi. Din dorul de întoarcere întru regăsire își lasă Micul Prinț „veșmântul de lut”, lăsându-i drept dar de despărțire prietenului său, pilotul – întors și el printre adulții din lumea sa – un întreg cer de stele care râd toate cristalin așa cum râdea Micul Prinț; pentru că, neștiind care-i steaua în care acesta se va fi întors, fiecare stea din miliardele de stele ar putea fi a lui. Dar când, pe pământul oamenilor, fiecare ființă–planetă va prinde să râdă în același timp, acoperind cu clinchet cristalin de bucurie și lătratul armelor, și vuietul exploziilor aducătoare de moarte, și vaierul mut al eternelor singurătăți?

Micul Prinț – cel mai diafan, cel mai simplu, cel mai ușor de înțeles tratat filosofic din secolul al XX-lea, pe care-l înțeleg până și adulții, acele „grandes personnes” care nu prea înțeleg nimic din ce este în viață cu adevărat esențial!

Nu ați citit încă *Micul Prinț*? Atunci să nu vă mirați că nu sunteți fericiți, că nu ați prins rădăcini în locul acela care vă este planetă, că pe teritoriul sufletului vostru se ofilește floarea iubirii, când universul întreg își rostuiește netrecerea și taina…

Dar dacă Micul Prinț de altădată s-o fi exilat în/din noi?

La pas prin satul global

În China, după 44 de ani. Mătasea

Ion PĂTRAȘCU

Nu trebuie să fii trist pentru că n-ai fost remarcat. Fii trist că n-ai făcut nimic remarcabil. (Confucius)

Spuneam, în numărul trecut, că străinii vin în China mai ales pentru a cunoaște cât mai mult din bogăția uneia dintre cele mai vechi civilizații ale omenirii. Cu acest gând, să pornim și noi pe câteva potecuțe, care ne apropie nu doar de tradițiile, dar și de sufletele chinezilor. Pentru mine, prima potecuță s-a deschis în momentul când am plecat din Shanghai spre Hangzhou și am poposit la una dintre cele mai importante fabrici de mătase din zonă. Mătasea, care descinde și ea din mitologie, este unul dintre produsele remarcabile ale civilizației chineze. Filosoful antic chinez Confucius cugeta astfel: *Nu trebuie să fii trist pentru că n-ai fost remarcat. Fii trist că n-ai făcut nimic remarcabil.* Timp de milenii, mătasea nu le-a dat chinezilor motive de tristețe, ci din contră.

Despre vechimea acestui produs circulă numeroase legende, dar să-i dăm crezare lui Confucius, care susținea că istoria mătăsii ar fi început în anul 2.640 î.Hr., când prințesa Lei Zu, soția Împăratului Galben, le-ar fi instruit pe doamnele de la curte cum să crească viermii de mătase și să țeasă firul lor miraculos. Pentru acest merit, chinezii au declarat-o pe prințesă *Zeița Mătăsii.* Așa s-ar explica și faptul că ocupația respectivă s-a impus drept una exclusiv feminină.

Istoria mătăsii, legendară la început, este susținută cu probe solide de arheologie: inscripțiile pe carapace de broască țestoasă, coji de bambus, obiecte din bronz sau ceramică, toate aparținând de ceea ce este cunoscut astăzi drept *Cultura Fluviului Galben.* Astfel, primul vierme de mătase apare sculptat pe o cupă de fildeș de acum 6.500 de ani. Ulterior, pe un vas de ceramică, vechi și el de 5.000 de ani, apar cinci viermi de mătase, cu nimic deosebiți de cei de astăzi. Apoi, polenul de dud are și el o vârstă de peste 5.000 de ani.

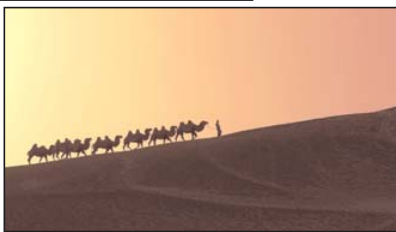
Întrucât mătasea își are originea la Curtea Imperială, pentru mult timp folosirea ei ca îmbrăcăminte era rezervată exclusiv împăratului, împărătesei și unor mari demnitari. Se spune că chinezii (selectiv, desigur) se îmbrăcau în mătase pe vremea când, în alte locuri de pe glob, oamenii se acopereau cu piei de animale.

Pentru mii de ani, tehnica mătăsii și a prelucrării ei a rămas un mare secret al chinezilor. Se presupune că primele gogoși ale viermilor de mătase ar fi fost scoase din China în cocul unei prințese, care s-a măritat într-o altă țară. Documentele vremii vorbesc și despre ceea ce în zilele noastre s-ar chema *spionaj industrial:* cei doi călugări, trimiși de împăratul Justinian în Asia, s-au întors cu ouă ale viermilor de mătase, ascunse în toiegele lor de bambus. Tot în toiege au adus și olandezii primii bulbi de lalele din Turcia.

Drumul Mătăsii. Mătasea a fost cea care *a scos China în lume,* încă din secolele IV – III î.Hr. La început, a ajuns în India, Persia și Mesopotamia, de unde a trecut în Grecia și Imperiul Roman. Pe atunci, China mai era cunoscută și sub numele de SERICA, adică *Țara Mătăsii.* Acest produs de lux, a cărui greutate era echivalată adesea în aur, a dat numele *Drumului Mătăsii.* Dar, au mai fost și alte magistrale comerciale încă din antichitate, pe care circulau mirodeniile, ceaiul, cafeaua, porțelanul etc. Însă, în istorie a dobândit notorietate Drumul Mătăsii. Am vizitat, recent, Muzeul de Istorie din Xian (fostă capitală a 13 imperii chineze, sub numele de Chang'an), unde am făcut o *plimbare* prin istoria Drumului Mătăsii. Este o istorie lungă, fascinantă, despre care s-au scris, probabil, biblioteci întregi. După cum se știe, comerț s-a făcut în zona asiatică din cele mai vechi timpuri, însă chinezii au fost primii care au pus bazele unei căi comerciale de o asemenea vastitate și importanță. Ideea se pare că a încolțit pe la finele secolului al II-lea î.Hr., în mintea împăratului Wu Di, din dinastia Han, ca urmare a prețioaselor informații (politico-militare, economico-comerciale și culturale) aduse de remarcabilul său general și diplomat Zhang Qian, la încheierea unei Odisei, de peste zece ani, în ținuturile vestice.

Eram în fața Porții de Vest a orașului vechi Xian, *punctul de pornire a Drumului Mătăsii,* și parcă vedeam cum, după un colț al drumului, apare o lungă caravană de cămile, celebrele *corăbii ale deșertului,* care abia se mai mișcau din cauza poverii (eram tentat să zic cocoșate din cauza greutății). Îi vedeam, apoi, pe negutători cum își etalau produsele aduse de pe lungul traseu, care lega Vestul și Estul. Erau

bumbac și produse din bumbac, blănuri, obiecte din aur și argint, ustensile variate, ceramică, precum și condimente exotice. Pe această cale, au apărut în China primii ardei, morcovi, pepeni și piersicul. Acolo, nu întârziau să apară și împuterniciții împăratului, care luau ceea ce li se părea mai frumos și mai interesant, aceasta, probabil, sub formă de *vamă imperială.* Pentru drumul de întoarcere spre Vest, așteptau enormele baloturi de mătăsuri, în cascade de culori și texturi, porțelanuri, obiecte din laque sau lăcuite și alte minunății ieșite din mintea și mâinile iscusite ale chinezilor. Să nu uităm că de aici au pornit și marile descoperiri chineze, precum busola, hârtia și tiparul, sau praful de pușcă, invenții care au schimbat radical mersul civilizației omenirii.

Dacă, astăzi, am dori să refacem Drumul Mătăsii de la Xian până la limanul estic al Mediteranei, nu ar trebui să parcurgem tot traseul cu o caravană de cămile. Nici în antichitate negustorii nu porneau într-o asemenea aventură. Apoi, nu era vorba de un singur traseu, ci de o rețea de rute interconectate, fiecare cu gradul său de dificultate și risc. Practic, se mergea de la un caravanserai la altul, unde se schimbau mărfurile și cărăușii. Eu aș parcurge mai ales tronsonul chinezesc al Drumului Mătăsii, pentru a mă opri la câteva puncte istorice. Astfel, aș trece pe la vama de la Lacul Tianchi, cel mai mare și mai adânc din China. Apoi, m-aș opri la ruinele orașului antic Jiaohe (capitală de regat, abandonat în secolul al XIII-lea). Popasul următor ar fi la tezaurul de artă budistă de la grotele artistice (ale celor o mie de Budha) de la Mogao (suburbie a orașului Dunhuang din Provincia Gansu), sit arheologic care, din anul 1987, se află înscris în Catalogul UNESCO al Patrimoniului Umanității. Aici, Drumul se bifurcă. Noi îl vom urma pe cel de Sud, pentru a ajunge la Palmira, în Siria.

Palmira, alintată și cu apelativele de *Logodnica* sau *Diamantul Deșertului,* a fost un punct nodal pe Drumul Mătăsii, care făcea legătura directă cu Mediterana. El era, totodată, unul dintre locurile cele mai sigure: marii proprietari de cămile din oaza Palmira asigurau nu doar transportul mărfurilor și oamenilor, dar și paza drumurilor comerciale, cu trupele lor de cămilari.

Conform unei frumoase legende, europenii ar fi aflat pentru prima dată de existența mătăsii de la soldații unei legiuni romane, legiune care a pierdut un război cu parții (perșii) din cauza acestui produs necunoscut lor. Ei s-au speriat și au dat bir cu fugiții, când au văzut stindardele dintr-un material verde, catifelat, strălucitor și nespus de frumos. Însă, nu mult după aceea, aristocrația romană devine obsedată de mătasea chinezească, căreia îi plăteau greutatea în aur. Până și Cezar și Cleopatra se mândreau cu velințele lor din mătase. Împăratul Tiberius a ordonat chiar ca toți bărbații romani să poarte veșminte din mătase. A fost, însă, și un moment, probabil scurt, când romanii au interzis hainele de mătase, considerându-le a fi prea transparente și provocatoare. Cine să-i mai înțeleagă?

Cât despre Drumul Mătăsii, trebuie precizat că acesta face obiectul unui program special de cercetare al UNESCO, fiind considerat o cale majoră de promovare a dialogului și schimburilor Est-Vest, un liant puternic între culturi și civilizații, cu o contribuție determinantă la evoluția civilizației umane. Este vorba de acel creuzet în care s-au combinat și influențat reciproc marile culturi ale timpului: elenistică, persană, indiană, chineză și mesopotamiană. Poate că a fost și o primă fază, arhaică, a globalizării. Este cert, însă, că Drumul Mătăsii a pus bazele relațiilor diplomatice de mai târziu, prefigurând și marile descoperiri geografice, care au debutat la finele veacului al XV-lea. Atunci este, de fapt, și momentul când acest Drum terestru al Mătăsii începe să-și piardă din importanță, fiind înlocuit, treptat, de cel maritim, care se dovedea mult mai rapid, mai sigur și mai ieftin.

Astăzi, constatăm că lumea a început să ducă dorul Drumului Mătăsii și aceasta nu doar din curiozitate turistică sau istorică. Statul chinez este angajat în două proiecte, pe cât de gigantice, pe atât de costisitoare. O cale ferată transasiatică ar urma să devină noul *Drum, cel de fier, al Mătăsii.* Cu Rusia, China lucrează și la un *Drum rutier al Mătăsii,* de 8.500 de km, care începe la Sankt Petersburg. Beijingul a finalizat deja tronsonul său de autostradă, în lungime de 3.425 de km. China își poate permite asemenea investiții masive, pentru a-și realiza propriile interese politico-strategice și economice în zonă. Comentatori avizați susțin că noile Drumuri ale Mătăsii au și un *puternic miros de țiței și de gaze naturale.*

Pentru final, am păstrat o interesantă poveste care, deși neadeverită, este totuși frumoasă. La Muzeul de Istorie din Beijing există o hartă, unde apare o buclă misterioasă a Drumului Mătăsii, care, ocolind pe la Nord Marea Caspică și Marea Neagră, coboară prin Dobrogea, spre Bizanț. Ar suna frumos, nu?: *prin secolele VII-X, caravanele venind din Crimeea treceau prin livezile dobrogene de piersici, în drumul lor spre Constantinopol.* Academicianul Mircea Malița ar fi fost printre primii specialiști români care au putut consulta această hartă. La întoarcerea în țară, omul de știință român a publicat articolul intitulat sugestiv *Drumul dobrogean al mătăsii.* Deși ipoteza îi era dragă, autorul articolului nu putea să nu consemneze faptul că harta nu prezintă suficiente date de autentificare, ceea ce a făcut ca România să nu apară pe hărțile UNESCO aflate la baza Programului său special de conservare a Drumului Mătăsii.

Cântând în masă în mijlocul naturii

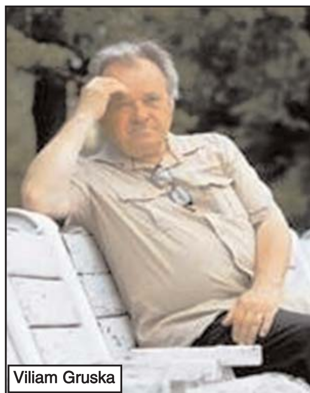

Jozef GRUSKA

Pe 20 iulie 2013, fix la ora 12.00, pe 51 de munți, dealuri și locuri istorice ale Slovaciei și poporului slovac, grupuri de coruri, conduse de dirijori experimentați, au interpretat 27 de cântece alese cu grijă, având motive naționale, religioase sau folclorice.

Au participat la spectacolele principale 92 de grupuri/coruri, cu aproximativ 2.200 de cântăreți în total, în timp ce numeroși spectatori au cântat și ei.

Autorul și organizatorul principal al acestui eveniment unic a fost doc. ing. Viliam Gruska, arhitect, etnograf, scenarist, regizor de film, dramaturg..., care a fost și cel care a selecționat cântecele, adunând partiturile într-un volum. Unele dintre cântece au fost vechi, reprezentând toate religiile majore, precum și toate principalele regiuni ale țării. Cântecele au fost alese să reprezinte tot ceea ce este caracteristic istoriei națiunii slovace de-a lungul veacurilor: bucurie, tristețe, durere, dorință, mizerie și dragoste. Cartea cu cântece conține și 18 articole ale unor specialiști – etnomuzicologi, istorici și filologi – care discută caracteristicile și rolul cântecelor folclorice slovace și ideea de a cânta în masă în mijlocul naturii.

Viliam Gruska

Evenimentul a fost un mare succes. Faptul că unele dintre locurile alese au fost un fel de *genius loci* de o importanță specială pentru națiune a contribuit mult la semnificația mistică pe care evenimentul l-a creat printre cântăreți și spectatori. Vremea excelentă a contribuit și ea la sentimentul că participanții au fost parte a unei întâmplări istorice.

1

Unele dintre coruri au exersat cântecele de-a lungul mai multor luni, altele doar pentru câteva săptămâni. Pentru unii, aproape toate cântecele erau cunoscute, pentru alții mai puțin. Cel mai înalt munte pe care s-a cântat a fost Kráľova hoľa, de 1.964 m. În unele cazuri, a fost nevoie de ceva urcuș pentru a ajunge în vârf. Cântecele au fost interpretate într-o ordine prestabilită, dar, la sfârșit, fiecare grup de coruri a putut adăuga cântecele favorite.

La finalul evenimentului, toți participanții și spectatorii au fost entuziaști și și-au exprimat speranța că această inițiativă va deveni o tradiție.

S-a avut o mare grijă ca evenimentul să nu fie confiscat de politicieni pentru interesele lor, iar acest lucru nu a fost deloc ușor, pentru că totul s-a întâmplat cu puțin timp înainte de alegerile locale.

Numele oficial a fost „Mesaje pe care cântecele le transmit Slovaciei și lumii”, iar evenimentul a fost menit să aniverseze cei 1.150 de ani de la sosirea apostolilor misionari Cyril și Methodiu de la Constantinopole la străbunii slovacilor din Moravia Mare. Totuși, rațiunile din spatele organizării au fost mult mai profunde și orientate nu numai către trecut, ci mai ales spre a crea și spre a întări, în această formă specială, sentimentul unității și solidarității într-o națiune pusă în fața presiunii cosmopolitismului pe care în mod natural unificarea Europei îl implică.

Principalul scop al evenimentului a fost să-i armonizeze și solidarizeze pe participanți și observatori printr-o experiență specială și prin emoțiile induse de aceasta. Instrumente pentru a obține acest lucru au fost în același timp cântecele și modul în care ele au exprimat metaforic și poetic dogmele religioase, principiile și normele morale, precum și descrierea impresionantă a evenimentelor istorice, transmiterea de mesaje între generații și întărirea conștiinței naționale.

2

4

Două lucruri care au făcut un succes din acest eveniment trebuie menționate. De mai mulți ani, V. Gruska a organizat o mulțime de acțiuni în sprijinul culturii folclorice, în special, festivaluri de mare amploare de dansuri și cântece populare, la care adesea câteva sute de „oameni obișnuiți” și-au prezentat cultura folclorică veche și nouă. Ca rezultat, el are „suporteri” entuziaști în fiecare sat și oraș din țară. În plus, la multe dintre evenimentele sale de până acum, el a incorporat, în diferite forme, grupuri corale de mari dimensiuni, deci exista suficientă experiență în acest sens.

Rațiunea adâncă din spatele acestei acțiuni are rădăcini profunde în istoria Slovaciei. Cântatul în grup, inclusiv în natură, a fost răspândit în trecut, mai ales în sate. Cântatul colectiv a fost o parte importantă a multor festivități religioase și de familie. Mai mult, oamenii, în special femeile, obișnuiau să cânte pe drumul de întoarcere de la câmp spre case, ca un mod de a face viața

3

lor grea ceva mai plăcută. Asemenea cântece erau și un mod de a transfera simțăminte, valori etice și naționale, către noile generații.

În plus, și acesta este probabil cel mai important motiv pentru care un asemenea eveniment unificator al națiunii a fost organizat, în diferite perioade de opresiune națională, când a fost interzisă formarea de coruri care să interpreteze cântece slovace în sate și orașe, oamenii obișnuiau să meargă departe în natură și să cânte în grupuri mai mari sau mai mici. Pe scurt, cântecele folclorice și religioase i-au ajutat pe oameni să supraviețuiască în vremuri grele și să mențină puternice sentimentele și speranțele naționale.

Figuri: 1. Coruri pe Kráľova hoľa.
2. Coruri la monumentul național din Bradlo al generalului Rastislav Stefánik, unul dintre întemeietorii Cehoslovaciei.
3. Unul dintre corurile care au cântat la Bradlo.
4. Patru coruri cântând sub ruinele castelului Devin (probabil din secolul V), lângă Bratislava.

Jozef Gruska (n. 1933) este unul dintre seniorii informaticii europene, expert în informatică teoretică (printre altele, în 1997 a publicat cartea *Foundations of Computing,* 730 pag.) și calculabilitate cuantică (în 1999 a publicat volumul *Quantum Computing*, 430 pag.). Foarte activ, în Cehia, Slovacia și în lume, a fost profesor în mai multe țări, invitat să țină conferințe, lider de grupuri de cercetare, a înființat conferințe internaționale. Are colecții impresionante de scene miniaturale de Crăciun, ouă pictate, suporturi de carte, bastoane.

În 2006 a fost ales membru al Academiei Europei. Este unul dintre puținii „Pionieri ai informaticii” (din România, numai Gr.C. Moisil a primit această distincție). Iată câteva rânduri din caracterizarea pe care IEEE USA, instituția care decernează premiul, o face activității profesorului Gruska.

Inițiatorul cercetării în informatica teoretică în Cehoslovacia, Jozef Gruska a fost printre primii programatori slovaci la începutul anilor 1960, unul dintre primii profesori de informatică de la Universitatea Comenius din Bratislava. Contribuții importante în stabilirea programei de informatică în învățământul universitar și liceal din Slovacia.

În 1972, a inițiat Simpozionul Fundamentele Matematice ale Informaticii, care a ajutat substanțial dezvoltarea informaticii teoretice în Europa. În timpul Războiului Rece, acesta a fost singurul forum în care se întâlneau cercetători din Est și din Vest. Tot el a inițiat cunoscutul Seminar anual de Software (Softwem).

În 1966, Gruska a inițiat „Automate, Limbaje și Algoritmi”, un seminar de cercetare încă în desfășurare, căruia i se datorează în mare măsură dezvoltarea unui puternic grup de cercetare în informatica teoretică la Bratislava. Acesta este cel mai vechi seminar în cercetarea informatică din Europa.

Motivarea scurtă a premiului este următoarea: „Pentru dezvoltarea informaticii în fosta Cehoslovacie, cu contribuții fundamentale la teoria calculabilității și activități organizatorice extraordinare.”

Orizont SF

Ut poesis pictura...

Mircea OPRIŢĂ

Mi-am permis să „răsucesc” puţin proverbul latinesc, pentru simplul fapt că în evocările mele de astăzi primul loc îl ocupă poezia şi abia apoi, aşa cum se întâmplă şi în anticipaţie, vine la rând arta plastică pe subiecte de gen.

Poet şi prozator, **Constantin Abăluţă** s-a născut la 8 octombrie 1938, în Bucureşti. În 1955 a absolvit Liceul „Dimitrie Cantemir” din Capitală, apoi, tot aici, Institutul de Arhitectură (1961). A debutat în revista *Luceafărul*, în 1958, iar editorial cu volumul de versuri *Lumina pământului* (1964), unde acordă atenţie şi temei cosmonautului, în vogă şi în lirica vremii, după zborul de la 12 aprilie 1961 al lui Iuri Gagarin. A publicat un mare număr de volume de versuri, între care *Piatra* (1968), *Psalmi* (1969), *Unu* (1970), *Ewww-Errre* (1972), *Obiecte de tăcere* (1979), *Violenţa memoriei pure* (1980), *Aerul, mod de folosinţă* (1982), *11 erezii* (1985). Poezia sa ermetică şi apodictică produce efecte printr-o imagistică aleatorie şi iubitoare de paradox. Caracterizările se răsfrâng şi asupra schiţelor în proză din volumul *Ultimele ştiri din Planeta simetrică* (1981), pentru care îl putem considera pe autor un musafir al genului SF. Un oaspete surprinzător, în fond, fiindcă modul său dezinvolt de a se juca într-o avalanşă de informaţii deformate neobosit şi remodelate într-o „realitate” artificială, de un comic absurd, nu este străin SF-ului nostru de dată recentă. Îl vom vedea ilustrat oarecum asemănător în povestirile şi romanele lui Ovidiu Bufnilă.

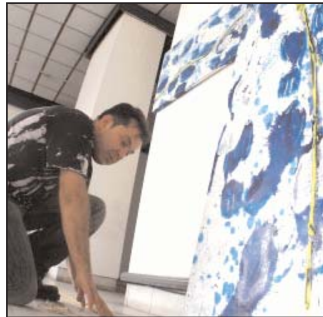
Iată o panoramă edificatoare a desfăşurărilor stranii de pe „planeta simetrică”:

„Sângele rece şi reacţia promptă a unui bătrân de 82 de ani au prevenit un accident ce putea costa viaţa mai multor oameni. În timp ce o echipă de muncitori lucra la săparea unui şanţ adânc, necesar unor lucrări edilitare, o sperietoare de paie a fost dezamorsată pe furiş de câteva gospodine, în regiunea insulelor Ogasawara, la 1000 de kilometri sud de Tokio, erupţiile vulcanice au dus la formarea a două insule de lavă pe care a şi început să crească vegetaţie, împrejurul lacului Tanganika, douăzeci şi cinci de canguri abandonaţi de o grădină zoologică falimentară au început să dea reprezentaţii în favoarea familiilor nevoiaşe, crucişătorul de mare tonaj «Oberon» a fost cumpărat de văduva compozitorului nicaraguan Ul Amado cu intenţia de a-l transforma într-un teatru de operă plutitor, primul de acest gen din lume, întreaga circulaţie a oraşului Trieste a fost blocată 34 de ore de o invazie de moluşte, iar golemul din Egipt, construit recent de o firmă elveţiană întârzie să-şi facă datoria, şi două fiole cu lichid migdalat s-au spart pe masa scrimeurului danez Björn Tell, ceea ce a umplut de stupoare pe gazda sa, cum iarna asta a fost rece pentru focile din Dublin care nu şi-au putut găsi hrană nici în incinta observatorului astronomic, recompensa oferită de familia îndurerată a lordului Helsingbras a stârnit temeri neîntemeiate, mulţi căpitani de fregată şi-au dat demisia, iar agenţia France Presse relatează că dl. Carmine Ferretti, un italian din Atri care a petrecut aproape şase decenii într-un grajd de vite, poate fi recuperat pentru societate, pentru că un metal alburiu a fost descoperit de Suveranul Pontif pe când se afla la căpătâiul unui muribund, şi lamele cu care se bărbiereşte Trill Perkins pot fi mestecate, fiind mai gustoase decât chewing-gumul, muzica înregistrată pe aripile unor fluturi a făcut senzaţie la Scala din Milano, la câteva trecători din Pamir a fost semnalat un original porc zburător care nu era decât un balon de reclamă al ţigărilor etiopiene fabricate din părul acestui animal, doi copii au spus da, iar mama lor nu, în timp ce turnul televiziunii din Pompei s-a înclinat, ora exactă a rămas în urmă, protecţia şi asanarea atmosferei s-a înteţit deasupra Mexicului, bulgări de răşină magnetică au deviat Simplonul Riga-Honduras, reverberaţiile unei oglinzi montate sub Canalul Mânecii au fost înregistrate pe tejgheaua iaurgiului cubanez Podigamba, un vultur ajuns, nu se ştie cum, în Muzeul Grevin a ciugulit mai multe exponate printre care şi pe cel al marchizei de Pompadour, culorile steagului şi imnul naţional ale celei de-a opt sute treia republici a Terrei au fost stabilite de computerul Knux, memoriile filosofului arab Ahmet Ben Ezra au fost găsite după opt sute de ani pe carapacea unei broaşte ţestoase, îndulcirea ceaiului se poate face prin înmuierea progresivă a talonului de participare la concursul ziarului New York Times, faleza unui sat canadian a fost transformată în muzeu filatelic al Marelui Ducat de Luxembourg, aripa unei mori de vânt s-a izbit de aripa unui planor şi proprietarii celor două mecanisme au exclamat: nu-i nimic, noi să trăim, vântul să bată, în timp ce muncitorii continuau să sape şanţul chiar sub casa lui din localitatea Castres, în sud-estul Franţei, iar bătrânul Gabriel Roques, simţind că imobilul începe să se clatine, a ieşit la fereastră strigând: «Casa se mişcă!» Apoi a fugit din casă, iar muncitorii de sub casă.

Asta s-a întâmplat în cel de-al optzeci şi treilea an al zborurilor galactice de agrement, exact în minutul în care flotila simetrică pornea să exploreze microcosmosul unei monede de argint viitor.”

Înainte de a-şi găsi locul în volum, această mostră de elucubraţii înlănţuite, lansate fără urmă de zâmbet, a apărut în 1978 pe pagina de SF a revistei *Vatra*. Recunoaştem în ea, notate telegrafic şi expediate cu o ironie precipitată, un set de motive pe care anticipaţia obişnuieşte să construiască la modul implicaţiei „serioase” – de la anomaliile provocate în continuul spaţio-temporal, la tulburările ecologiei şi migrarea informaţiei din lumea reală spre un univers virtual. Autorul nu le dezvoltă epic, preferând să le conducă spre un efect de masă critică prin simpla lor aglomerare în stare nudă, sub formă de enunţuri paradoxale. Maniera care îl reprezintă în SF s-a dovedit a fi de durată şi cu extensie geografică, întrucât o carte ceva mai recentă, intitulată *Péripéties quasi-imaginaires dans les rues de Paris,* s-a tipărit în 2012 chiar în capitala Franţei, la Éditions du Cygne.

Pictor şi grafician cu o bună parte din activitate conectată tematic şi afectiv la anticipaţie, **Traian Abruda** s-a născut la 27 septembrie 1960, în Timişoara. A studiat pictura la Liceul de Arte Plastice din oraşul natal, avându-i profesori pe Leon Vreme, Constantin Catargiu, Marcel Breilean şi Suzana Fântânariu. În 1991 era primul român acceptat la modul excepţional, fără studii superioare de specialitate, ca membru al Uniunii Artiştilor Plastici. Pe acestea şi le va face, totuşi, mai târziu, când a absolvit secţia de grafică a Facultăţii de Arte Plastice din Timişoara. Artist talentat şi fecund, a debutat expoziţional în 1979, fiind prezent apoi cu lucrări în numeroase expoziţii colective, naţionale şi internaţionale. A deschis expoziţii personale în special la Galeria „Helios” din Timişoara, primele în 1994, 1996, 1998, dar cele care au stârnit senzaţie în jurul numelui său sunt unele de dată mai recentă. Astfel, la 22 decembrie 2006, a avut loc vernisajul unei expoziţii-manifest de peste 300 de lucrări (de la picturi monumentale la desene miniaturale, în peniţă) pe tema istoriei boxului românesc. Întrucât momentul artistic amintit prefaţa aderarea României la Uniunea Europeană, artistul şi-a intitulat expoziţia, cu un umor boem şi ironic, de care nici atitudinea generaţiilor mai noi din SF nu e străină: „Am boxat pentru ţara mea, băga-mi-aş Europa-n ea!” Tablouri de-ale sale se află în colecţii particulare din Belgia, Canada, Franţa şi Germania. A publicat grafică SF în tipăriturile cenaclurilor timişorene (*Paradox, Helion*) şi în *Almanahul Anticipaţia*. La concursurile anuale a obţinut premii naţionale: premiul I pentru artă plastică la RomCon 1987, premiul II la RomCon 1988. Alături de Cornel Ioniceli, este câştigătoriul unui premiu internaţional la Eurocon 1989, în San Marino.

Dacă n-ar fi fost acaparat cu totul, de la o vreme, de grafică şi pictură, Traian Abruda ar fi putut fi un interesant autor de proză SF. Revista *Helion* îi publică povestiri în două dintre numerele sale din 1994: *Întreaga lume albastră plină de dragoste* şi *Ochiul de peşte*. Nu vom găsi în ele teme şi motive clasice ale genului, astronauţi şi călătorii în timp, ci mai degrabă situaţii de un absurd spumos, mizând pe detaliile unui decor oniric şi pe manifestările extravagante ale unor personaje caricaturale, care fie coboară cu motocicleta de sub plafonul circular al unei imense săli de primire, precum baronul von Sturmreiter, fie îşi anchetează în costumul Evei cazurile de nesupunere civică, asemeni bătrânei „domnişoare procuror cu nume de sfântă” din ultima povestire citată.

Mai sunt şi alte motive profunde pentru care V. Gruska şi cei din jurul său consideră ca fiind foarte important să trezească o societate care devine prea concentrată pe valorile societăţii de consum şi ale societăţii cosmopolite. Pentru a vedea aceste motive şi originile lor este necesar să se arunce o privire asupra evoluţiei societăţii slovace pentru o lungă perioadă istorică şi în toată complexitatea ei.

V. Gruska şi cei din jurul lui fac acest lucru de multă vreme. De exemplu, deja în 1993, V. Gruska a organizat primul mare festival de vară pentru a prezenta cultura ţigănească din Ceholslovacia în toată frumuseţea şi amploarea ei. În 1986, el a fost autorul principal a două filme TV de lung metraj (*Koly v plote – Singur pe lume*, care a luat şi un premiu special) despre relele tratamente şi viaţa grea a unui grup de slovaci care au fost convinşi, prin promisiuni care nu au fost niciodată materializate, să părăsească România, în timpul anilor grei de după Al Doilea Război Mondial, şi să se mute în acele părţi din Moravia de unde germanii au fost forţaţi să plece după război. Foarte importantă în acest context a fost descoperirea lui V. Gruska privind felul în care cântecele pe care acei oameni le-au adus cu ei i-au ajutat să supravieţuiască în acele vremuri extrem de grele.

Ca motto al acestui eveniment de un tip unic au fost alese cuvintele lui Romain Rolland: „Dacă vrei să cunoşti sufletul unui popor, trebuie să-i cunoşti cântecele populare.”

Frescele Mănăstirii Argeșului

Din 6 decembrie 2012 până în 26 mai 2013, la Muzeul Național de Artă al României a fost deschisă o splendidă expoziție dedicată frescelor extrase acum 130 de ani din biserica Mănăstirii Argeșului. Au fost expuse 31 de fresce (din totalul de 35 existente), restaurate, oferind „după aproape o jumătate de mileniu de la crearea lor, o perspectivă corectă asupra unuia dintre cele mai reprezentative fenomene ale culturii și artei românești” (Roxana Theodorescu, director general al MNAR). Coordonarea proiectului a fost asigurată de Emanuela Cernea și Lucreția Pătrășcanu. Cu prilejul expoziției, a fost editat un album-catalog, piesă de colecție pentru orice bibliofil argesean, *Mărturii. Frescele Mănăstirii Argeșului* (din prefața căruia am extras rândurile citate mai devreme și a cărui copertă este reprodusă alăturat).

Albumul are patru secțiuni: „Neagoe Basarab și Mănăstirea Argeșului” (cuprinzând cinci studii: „Destine artistice” de E. Cernea, L. Pătrășcanu, „Arhitectura bisericii lui Neagoe Basarab” de Horia Moldovan, „O nouă față a bisericii Mănăstirii Argeșului” de Ioana Iancovescu, „În scaunul vechilor domni” de Marian Coman, „Reconstituiri iconografice” de E. Cernea, L. Pătrășcanu), catalogul propriu-zis, „Conservare-restaurare (trei studii) și „Addenda”.

Reluăm câteva paragrafe din primul studiu, „Destine artistice”.

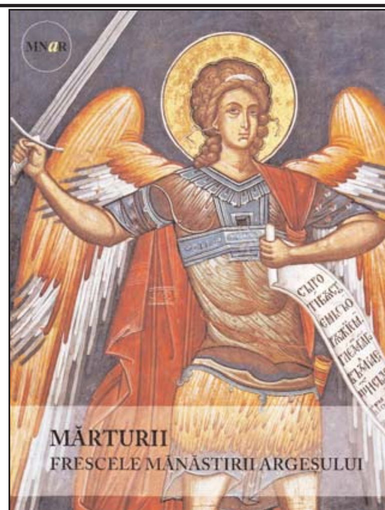
„Expoziția de față stă sub semnul ineditului. Cele mai multe dintre fragmentele de frescă prezentate publicului cu acest prilej sunt expuse în premieră, la capătul unui îndelungat proces de restaurare, început imediat după 1989.

Deși în cei 130 de ani de la extragerea din ansamblul monumental al bisericii Mănăstirii Argeșului cele 35 de fresce care s-au păstrat au avut destine diferite, cu prilejul acestei expoziții ele se reunesc pentru prima dată.

O altă componentă extrem de prețioasă care se adaugă ineditului acestei expoziții este documentația, considerată până azi pierdută, realizată la sfârșitul secolului al XIX-lea de echipa arhitectului francez André Lecomte du Noüy; aceasta ne permite să reconstituim, chiar și cu anumite lacune, programul iconografic al bisericii Mănăstirii Argeșului. (...)

Expoziția ne oferă prilejul de a parcurge, în sens invers, traseul ultimilor 500 de ani din viața ansamblului artistic al Mănăstirii Argeșului. La capătul lui descoperim un personaj istoric definitoriu pentru cultura română, pe sfântul voievod Neagoe Basarab. Alături de el, o întreagă galerie de voievozi care, asemenea lui Radu de la Afumați – cel care finalizează pictura bisericii începută de Neagoe Basarab –, au «râvnit cu toată inima» să se numească ctitori ai monumentului de la Curtea de Argeș. Învestit de primul ei ctitor cu o puternică încărcătură simbolică, de reprezentativitate personală și dinastică, monumentul de la Argeș, în toate componentele sale, devine astfel o marcă identitară pentru generațiile care s-au succedat, fiecare dintre ele marcând în chip propriu înfățișarea monumentului. (...)

Admirat de o parte importantă a specialiștilor români ai vremii, contestat de o și mai mare parte, André Lecomte du Noüy este totuși cel care a reușit să readucă biserica Mănăstirii Argeșului la frumusețea și faima de odinioară. Resfințirea sa din 12 octombrie 1886, sub patronajul familiei regale, devine un eveniment similar celui gândit de Neagoe în 1517.”

Pentru a pune capăt acestor discuții, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice invită un arhitect bine cotat în epocă, pe H. Révoil, să arbitreze această dispută. În legătură cu extragerea frescelor, acesta opinează: «cu privire la înlăturarea picturilor vechi, discuțiunea trebuie pusă astfel: putea să lase picturile la locul lor, fiind lucru stabilit că avea să decoreze într-un chip măreț interiorul acestei minuni a artei românești? Evident că nu. [...] S-ar putea spune de bună credință, în fața programului dat de minister arhitectului, să i se impute felul său de a lucra în asemenea împrejurare, dar n-ar trebui din potrivă să se zică că el și-a făcut datoria rădicând cu cea mai mare îngrijire rămășitele prețioase ale acestei sfinte iconografii, după ce a luat precauțiunea de a le calchia? Nu trebuie să ne felicităm că le vedem adăpostite în sălile muzeului din București?»”

Mormântul lui André Lecomte du Noüy, Cimitirul Flămânzești, Curtea de Argeș

Număr ilustrat cu imagini de fresce din Mănăstirea Argeșului aflate la Muzeul Național de Artă al României (reproduse cu permisiunea MNAR).

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Acad. Johan GALTUNG – Norvegia
- Dan D. FARCAȘ – matematician și scriitor, București
- Gheorghe VLAD – profesor, Roșiorii de Vede
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Alina CIOBANU – matematician, București
- Liviu P. DINU – matematician, București
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Gabriela PANĂ DINDELEGAN – lingvist, București (M.C. al Academiei Române)
- Maria BUTAN – prof. univ., Timișoara
- Octavian D. CURPAȘ – scriitor, SUA
- Geo CĂLUGĂRU – scriitor, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Jozef GRUSKA – prof. univ., Slovacia
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca